

2021

ΛΑΖΑΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Επιβλέπων Καθηγητής:

Το Μυστήριο της Ιεροσύνης
Σ. Δεσπότης

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΤΡΩΝ

18/5/2021

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ**

ΛΑΖΑΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΟΣΥΝΗΣ**

**Επιβλέπων Καθηγητής
κ. Σωτήριος Δεσπότης**

Συντομογραφίες.....	5
Πρόλογος.....	6
1. Εισαγωγή: Περί της Ιεροσύνης.....	8
1.1 Η Παλαιδιαθηκική - Λευϊτική Ιεροσύνη.....	14
1.2 Οι Λευϊτες.....	19
1.3 Οι Ιερείς.....	20
1.4 Ο Αρχιερέας.....	22
1.5 Ο τρόπος ορισμού διαδόχων στις Ραββινικές Σχολές.....	25
2. Το Ιερατείο στον ελληνορωμαϊκό κόσμο.....	28
2.1 Η Ιεροσύνη του Χριστού. Το πρότυπο της Χριστιανικής Ιεροσύνης.....	34
2.2 Η χειροτονία στους Αποστολικούς Πατέρες των δύο πρώτων αιώνων.....	38
2.3 Η αναδρομική αναγωγή στον κύκλο των μαθητριών κατά τα Ιερά Ευαγγέλια.....	43
3. Η σημασία και ο χαρακτήρας της Ιεροσύνης.....	46
3.1 Η Αποστολική Διαδοχή.....	52
3.2 Οι Βαθμοί της Χριστιανικής Ιεροσύνης.....	54
3.2.1 Ο βαθμός του Διακόνου.....	56
3.2.2 Ο βαθμός του Πρεσβυτέρου.....	58
3.2.3 Ο Βαθμός του Επισκόπου.....	66

4. Ο «καθρέπτης» του Επισκόπου στη Α' προς Τιμόθεον Επιστολή.....	80
4.1 Το έργο του Ιερέα στη σύγχρονη κοινωνία.....	84
4.2 Το κοινωνικό περιβάλλον και το ποιμαντικό έργο.....	101
4.3 Η ποιμαντική προσέγγιση του σύγχρονου ανθρώπου.....	110
Αντί Επιλόγου.....	124
Βιβλιογραφία Α. Πηγές-Πηγαίο Υλικό.....	127
Β. Ελληνόγλωσσα Βοηθήματα.....	128
Γ. Ξενόγλωσσα Βοηθήματα.....	131
Δ. Ιστοσελίδες – Ιστότοποι.....	131

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Βλ.= βλέπε

Σελ.= σελίδα σελίδες

Σχετ.= σχετικά

Τ.= Τόμος-οι

π. Χ.= προ Χριστού

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αφορά στο ένα εκ των γνωστών Επτά Μυστηρίων της Εκκλησίας μας, στην Ιεροσύνη. Το Μυστήριο αυτό έχει την απαρχή του στην Παλαιά Διαθήκη όπου, ως γνωστόν, μία εκ των δώδεκα φυλών του Ισραήλ, η του Λευί, ήταν αφιερωμένη στην Ιεροσύνη και την λατρεία του Θεού Σαβαώθ. Είναι δε γνωστή σε κάθε χριστιανό η έννοια της Ιεροσύνης «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».¹

Η ιεροσύνη, ωστόσο, ολοκληρώθηκε και παραδόθηκε στην Εκκλησία από τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό όταν αυτός καταρχάς εξέλεξε τους δώδεκα μαθητές του, και τους έδωσε την ειδική Ιεροσύνη. Έτσι εκείνοι μπορούσαν να επιτελούν ιάσεις και να συγχωρούν αμαρτίες.² Αργότερα, και μετά την Πεντηκοστή και την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος, μπορούσαν επιπλέον να χειροτονούν δια της επιθέσεως των χειρών τους. Ήταν η γνωστή πράξη της χειρο-τονίας και επιπλέον η αρχή της λεγόμενης αποστολικής διαδοχής, για την οποία έχουν ανακύψει τόσα μεγάλα ζητήματα στην εκκλησιαστική ιστορία αναφορικά με τις λοιπές Χριστιανικές Ομολογίες, ακόμα δε και σχετικά με την αναγνώριση ή καταδίκη των διαφόρων αιρετικών.

Ένα άλλο θέμα που συνδέεται με την Ιεροσύνη είναι η κλήση προς αυτήν. Ήτοι το μυστικό κάλεσμα του Κυρίου στην ψυχή του υποψηφίου προκειμένου να αναλάβει το ύψιστο αυτό λειτούργημα. Ο άνθρωπος καλείται να αναλάβει έργο διακονίας προς τους αδελφούς του με ταπείνωση και αυταπάρηση. Το έργο που καλείται να επιτελέσει, καθόλη την διάρκεια της ζωής του, παρότι συντελείται στη γη, ωστόσο έχει ουράνιες και αιώνιες προεκτάσεις.

---

¹ Ψαλμ. ρι', 4.

² Ίω. κ', 23.

Παρόλα αυτά, κάθε Ορθόδοξος Χριστιανός οφείλει να μην λησμονεί ότι ο Κύριος είναι ο μόνος φύσει και καθ' ολοκληρίαν αρχιερέυς που έχει «ἀπαράβατον τὴν ἱερωσύνην».³ Αυτός υπήρξε ο εδραιωτής της Εκκλησίας Του και πρώτος αρχιερέυς της, που εμπιστεύεται τον λαό του στους υπηρέτες του ανά τους αιώνες προκειμένου να διακονούν Εκείνον και να οδηγηθούν στην σωτηρία.

Σε αυτό το σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου προς τους σεβαστούς καθηγητές μου κ. Σ. Σ. Δεσπότη και κ. Γ. Ν. Φίλια για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή τους κατά την θητεία μου στα έδρανα του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου Πατρών. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με κατανόηση τα υπόλοιπα μέλη της υπέμειναν καθόλη τη διάρκεια συγγραφής της παρούσης μου.

18 Μαΐου 2021

π. Λάζαρος Δημητρόπουλος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

---

³ Έβρ. ζ', 24.

Περί της Ιερωσύνης

Ο καθηγητής Ηλίας Οικονόμου σημειώνει χαρακτηριστικά: «*Η θρησκεία είναι κατά βάσιν επικοινωνία του Θεού (ἀποκάλυψη) με τον άνθρωπο και του ανθρώπου με τον Θεό (λατρεία)*». Συναφώς, η οποιαδήποτε θρησκεία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την θεωρία, την ομολογία των θεμελιωδών αρχών, την θεολογική υποστήριξη αυτών και την πρακτική εφαρμογή τους όπως αυτή εκφράζεται δια των λατρευτικών τελετών αυτής της θρησκείας. Επιγραμματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η λατρεία αποτελεί στην πράξη επικοινωνία του Θεού με τον άνθρωπο⁴.

Στη σημερινή εποχή είναι γεγονός ότι το μυστήριο της ιερωσύνης έχει ταυτιστεί με την τάξη των κληρικών και ο όρος ιερέυς αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων, η οποία επιτελεί ιεροπραξίες και μυστήρια. Σύμφωνα όμως με την διδασκαλία της Εκκλησίας μας, πηγή και αποκλειστικός φορέας της ιερωσύνης είναι ο ίδιος ο Χριστός, ο οποίος παρουσιάζεται ως ο «Μέγας Αρχιερέυς» και χορηγεί την Ιερωσύνη του σε όλο το πλήρωμα της Εκκλησίας, κληρικούς και λαϊκούς, ώστε: «...και αυτοί ως λίθοι ζώντες οικοδομείσθε οίκος πνευματικός, ιεράτευμα άγιον, ανενέγκαι πνευματικὰς θυσίας εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας της Α' Επιστολῆς Πέτρου στην επονομαζόμενη από τους ερευνητές «βαπτισματική ομιλία» του⁵. Συμπεπώς, όλοι οι βαπτισμένοι Χριστιανοί, δηλαδή, το πλήρωμα της Εκκλησίας, συναποτελούν το «βασίλειον» ιεράτευμα της Καινῆς Διαθήκης.

---

⁴ Η. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Αρχαιολογία και Θεσμολογία τῆς Βιβλικῆς Παλαιστίνης*, αὐτοέκδοση, Αθήνα 2004, σελ. 339 (Στὸ ἐξῆς: Η. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Αρχαιολογία*).

⁵ Α' Πέτρ. 2, 5

Υπό τις ως άνω προϋποθέσεις, εντός της Εκκλησίας έχουμε ειδική και γενική και ειδική Ιεροσύνη⁶. Η ειδική Ιεροσύνη αφορά στα χειροτονημένα λειτουργήματα της Εκκλησίας, ενώ η γενική στο σύνολο των πιστών, οι οποίοι έλαβαν κατά την βάπτιση και τη χρήση τους την χάρη του Αγίου Πνεύματος. Και ναι μεν ο λαός στερείται του ειδικού χαρίσματος της Ιεροσύνης και της τέλεσης από αυτόν των μυστηρίων εκτός εκτάκτων περιπτώσεων (βλ. αεροβάπτισμα), αλλά και οι ιερείς δεν έχουν τη δυνατότητα να ενεργοποιήσουν το χάρισμά τους μόνο για τον εαυτό τους, χωρίς την συμμετοχή του λαού. Σε κάθε λειτουργική σύναξη λοιπόν επιβάλλεται η παρουσία του λαϊκού στοιχείου της κοινότητας με ενεργό τρόπο. Το λειτουργικό «Άμήν» ως «δηλωτικό ενεργητικής συγκατάνευσης και κατάφασης» στα τελούμενα, συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της όποιας μυστηριακής πράξεως².

Με την πάροδο του χρόνου και την αύξηση του αριθμού των μελών των χριστιανικών κοινοτήτων, η έννοια της Ιεροσύνης συνδέθηκε με τα πρόσωπα των κληρικών και τα χειροτονημένα λειτουργήματα της Εκκλησίας, εξέλιξη που οδήγησε στην σταδιακή περιθωριοποίηση της Ιεροσύνης του λαού του Θεού. Αυτό το γεγονός, είχε ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του ιεραποστολικού ζήλου των λαϊκών μελών και την θεώρηση της ιεραποστολής ως καθήκοντος αποκλειστικής ευθύνης του κλήρου⁷. Στα παραπάνω μάλιστα συντέλεσε και η μετά τον ΙΣΤ αιώνα επικράτηση των Προτεσταντικών Ομολογιών στην Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη (Λούθηρος, Ζβίγγλιος, Καλβίνος). Οι κληρικοί κάθε βαθμού λοιπόν δεν αποτελούν κάποιο ιδιαίτερο σύνολο που ασκεί «εξουσία» πάνω

⁶ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, εκδ. Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 341. (Στο εξής: Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*).

⁷ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἰησοῦς Χριστός ὁ Μέγας Ἀρχιερέυς» στό: [ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΟΛΕΒΑΣ (ἐπιμ.), *Τὸ μυστήριον τῆς Ἱεροσύνης*, ἐκδ. ΕΜΥΕΕ, Ἀθήνα 2006, σελ. 34. (Στο εξής: Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἰησοῦς Χριστός»).

στο υπόλοιπο σώμα της Εκκλησίας και γι' αυτό δεν υφίσταται καμία ουσιαστική διάκριση μεταξύ ποιμαίνουσας, επίσημης ή διδάσκουσας Εκκλησίας και λαϊκών, γιατί αυτή αποτελεί μία ενότητα και το εκκλησιαστικό σώμα είναι ένα και αδιαίρετο με κεφαλή του το Χριστό, όπως χαρακτηριστικά διακηρύσσει το Σύμβολο της Πίστεως⁸.

Οι συνέπειες της Ιεροσύνης, ειδικής και γενικής αναπτύσσονται θεολογικά στην προς Εβραίους Επιστολή. Εκεί ο συγγραφέας αναφέρει πως ο Χριστός, ο Υιός του Θεού είναι αυτός που εξυψώθηκε στο θρόνο του Θεού και έγινε ο Μεγάλος Αρχιερέυς⁹ και Αυτός ο οποίος εισήλθε άπαξ διά παντός στα Άγια των Αγίων με τη θυσία του¹⁰. Έτσι, καθίσταται σαφές ότι η Ιεροσύνη του Χριστού διαφέρει από κάθε άλλο τύπο, ιουδαϊκό ή εθνικό που προηγήθηκε. Διότι Εκείνος, *«διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρειῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι¹¹»*. Με την θυσία Του ο Χριστός καταργεί την κληρονομική λευϊτική Ιεροσύνη της Παλαιάς Διαθήκης που ο εξιλασμός των αμαρτιῶν ήταν δυνατό να επιτευχθεί μόνο με την προσφορά αίματος και εγκαθιστά μια νέα Ιεροσύνη άμεσα συνδεδεμένη με το Θεό «κατά την τάξη Μελχισεδέκ». Η παλαιδιαθηκική Ιεροσύνη εκπληρώθηκε με την σταυρική θυσία του Χριστού και την προσφορά του τιμίου αίματός Του. Από τη στιγμή της σταυρικής Του θυσίας και στο εξής, καταργούνται όλες οι αιματηρές θυσίες και αντικαθίστανται από μία νέα και αναίμακτη¹².

Ο Χριστός, ως έσχατος Αρχιερέυς και τέλειο πρότυπο Ιεροσύνης οδηγεί την μεσιτική (θυσιαστική) Ιεροσύνη σε ένα τέλος και εκπληρώνει

⁸ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 340.

⁹ Εβρ. 4, 14

¹⁰ Εβρ. 7, 26-27.

¹¹ Έβρ. 9, 14

¹² Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ιησοῦς Χριστός», σελ. 37.

την ανώτερη Ιεροσύνη στην πνευματική της διάσταση, εγκαινιάζοντας ταυτόχρονα τον καινούργιο Νόμο, την Νέα Διαθήκη η οποία εγγράφεται πλέον στις καρδιές των πιστών και όχι πάνω σε λίθινες πλάκες¹³.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στην ορθόδοξη διδασκαλία περί Εκκλησίας αναγνωρίζεται η πραγματική ισότητα των μελών της κοινότητας και η σχέση κληρικών και λαϊκών στηρίζεται στη χαρισματική ενότητα και πληρότητα των εντός αυτής χαρισμάτων. Οι διαφορετικές βαθμίδες ακόμα και ανάμεσα στον κλήρο δεν συνιστούν ουσιαστικές διακρίσεις, αλλά λειτουργικές. Η Ιεροσύνη λοιπόν είναι μία και ενιαία, ενώ παρέχεται κατ' οικονομίαν στους «οικονόμους των μυστηρίων Του¹⁴».

Από τα παραπάνω λοιπόν συμπεραίνεται, ότι με το Βάπτισμα κάθε μέλος της Εκκλησίας και όχι μόνο ο κλήρος συμμετέχουν στην Ιεροσύνη του Χριστού. Πλέον, κάθε πιστός έχει την δυνατότητα να εισέλθει στο θυσιαστήριο, ενώ κατά την Παλαιά Διαθήκη αυτό αποτελούσε προνόμιο των Ιερέων. Με αυτόν τον τρόπο όλοι μπορούν να έρχονται σε επαφή με το Θεό με τέτοιο τρόπο που πριν τη θυσία του Χριστού ήταν αδιανόητο να έλθει¹⁵. Αυτή όμως η προσφορά πρέπει να γίνεται δεκτή με σεβασμό και ευλάβεια κατά μίμηση της θυσιαστικής πράξης του Κυρίου. Η πραγματική εφαρμογή της Χριστιανικής λατρείας είναι στο να θυσιάζεται ο Χριστιανός κυριολεκτικά για τους άλλους, αναλογικά με την ιερατική αποστολή του Χριστού. Γι' αυτό και όλοι οι Χριστιανοί που με το Βάπτισμά τους μετέχουν στην Ιεροσύνη του Χριστού είναι υποχρεωμένοι ανάλογα να συμμετέχουν στο μέτρο που τους αναλογεί και στη θυσία Του, να συμμετέχουν δηλαδή στον πόνο και στην θλίψη των συνανθρώπων τους, οι οποίοι με τη σειρά τους αποτελούν εικόνες Θεού.

¹³ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἰησοῦς Χριστός», σελ. 38-9.

¹⁴ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 339-40.

¹⁵ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἰησοῦς Χριστός», σελ. 40-1.

Οι Χριστιανοί καλούνται στη δόξα του Θεού, δοξάζοντας με τις πράξεις τους τον Θεό, ενώ επίσης καλούνται στην θυσιαστική αγάπη του Χριστού, κάνοντας καλές πράξεις. Ακόμα και η ορολογία που χρησιμοποιείται έχει αναφορά στα λειτουργικά καθήκοντα των Ιερέων της Παλαιάς Διαθήκης, όμως και αυτό εξυπηρετεί το σκοπό του. Μέσω αυτού υποδηλώνεται και αναγνωρίζεται ότι το ιερατικό λειτούργημα αποτελεί καθήκον κάθε μέλους της Εκκλησίας, για το οποίο πρότυπο και παράδειγμα για την εφαρμογή του αποτελεί η θυσία του Κυρίου¹⁶. Ουσιαστική λατρεία στο Χριστιανισμό λοιπόν είναι η διάδοση και μεταφορά της αγάπης του Χριστού στον κόσμο, στο κοινωνικό περιβάλλον που ζουν και δρουν οι πιστοί. Στην οικογένειά τους, στον επαγγελματικό τους κύκλο και τις συναναστροφές τους εν γένει¹⁷.

Αυτά εισαγωγικά λοιπόν για το θείο μυστήριο της ιερωσύνης που καμιά άλλη τάξη ή αποστολή δεν μπορεί να αντικαταστήσει. «Είναι ένα μυστήριο που κατεβάζει τον ουρανό στη γη και που ανεβάζει τη γη, την θεανθρωποποιηθείσα από τον Χριστό φύση του Αδάμ, υπεράνω των ουρανών. Είναι μια διακονία που ενσαρκώνει όλη τη χάρη και εξουσία του Σωτήρα μας Χριστού και συνεχίζει το έργο Του μέχρι της Δευτέρας Παρουσίας»¹⁸. Η Αγία Γραφή και ιδιαίτερα ο Απόστολος Παύλος στις *Προς Εβραίους* και *Τιμόθεον Α΄* Επιστολές του, μας μιλούν συχνά για το μεγαλείο της και για τις ιδιότητες και τα καθήκοντα που πρέπει να χαρακτηρίζουν τους λειτουργούς της.

---

¹⁶ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ιησούς Χριστός», σελ. 42-43.

¹⁷ T. COSTELO, *Forming a priestly identity*, Analecta Gregoriana, εκδ. Pontificia Universita Gregoriana, Roma 2002, σελ. 103- 110. (Στο εξής: T. COSTELO, *Forming*).

¹⁸ ΙΩΣΗΦ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ, *Λόγοι Παρακλήσεως*, σειρά: Ψυχωφελή Βατοπαιδινά -15, εκδ. Γ. Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος 1998, σελ. 316. (Στο εξής: ΙΩΣΗΦ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ, *Λόγοι Παρακλήσεως*).

Στις επόμενες ενότητες θα πραγματοποιηθεί μια αναλυτική ιστορική αναδρομή στο πώς μετασχηματίστηκε και διαμορφώθηκε ο θεσμός της ιερωσύνης από τα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης σε αυτά της Καινής, θα παρουσιασθεί η δομή του θεσμού της Ιεροσύνης μέσα από τους βαθμούς που συμπεριλαμβάνει και τέλος θα επιχειρηθεί θεολογική προσέγγιση του μυστηρίου της Ιεροσύνης τόσο από τα κείμενα και τις ευχές που αναγιγνώσκονται κατά την διάρκεια της τέλεσης των χειροτονιών όλων των βαθμών.

1.1 Η Παλαιδιαθηκική - Λευϊτική Ιεροσύνη

Η Ιεροσύνη έχει ως σκοπό την φανέρωση της θείας χάριτος και ενέργειας στο κόσμο, δίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στον άνθρωπο να την οικειοποιηθεί και να αισθανθεί την παρουσία του Θεού στη ζωή του. Η πτώση των πρωτοπλάστων, η απομάκρυνση των ανθρώπων από τον παράδεισο, αλλά και το θέλημα του Θεού να μην εγκαταλείψει το πλάσμα Του, οδήγησε στο προαιώνιο σχέδιο της θείας οικονομίας, με αποκορύφωμα την προετοιμασία για την αποκατάστασή του. Όργανα του Θεού σε αυτή τη διαδικασία υπήρξαν οι Πατριάρχες και οι Προφήτες ως σκεύη εκλογής Του. Όμως ο Θεός έκανε εμφανέστερη την παρουσία Του στην ιστορία παραδίδοντας στον περιούσιο λαό το Νόμο και το παλαιδιαθηκικό ιερατείο, για να τον υπηρετούν και να ευλογούν το λαό στο όνομα Του. Έτσι «ή ιερωσύνη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης υπῆρξε προεικόνιση καὶ σκιά τῆς ιερωσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία μένει εἰς τὸν αἰῶνα»¹⁹.

Στον ειδωλολατρικό χώρο που περιβάλλε την Παλαιστίνη, δηλαδή, στον περί τον Ισραήλ χώρο, οι ιερείς αποτελούσαν ιδιαίτερη κοινωνική τάξη και τους ενδιάμεσους «μεσίτες» μεταξύ θεών και ανθρώπων. Κύριος και αποκλειστικός σκοπός της Ιεροσύνης των ιερέων των ειδωλολατρικών θεών ήταν η προσφορά θυσιών και εκπλήρωναν τυπικά τις υποχρεώσεις τους μέσα σε ναούς που θεωρούνταν κατοικητήρια των θεών. Η σχέση μεταξύ θεού και πιστού ήταν εμπορική, καθώς η προσφορά εκ μέρους του πιστού απέβλεπε στον εξευμενισμό του αρχικά και κατόπιν στην εύνοιά του. Έτσι και στην Παλαιά Διαθήκη και την ισραηλιτική παράδοση ο ρόλος

---

¹⁹ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη κατὰ τὴν Πατερικὴ παράδοση» στο: [ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΟΛΕΒΑΣ (ἐπιμ.), *Το μυστήριον τῆς Ίερωσύνης*, ἐκδ. ΕΜΥΕΕ, Αθήνα 2006, σελ. 132. (Στὸ ἐξῆς: Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη»).

του ιερέα είχε να κάνει με ανάλογα ζητήματα με εκείνα του ειδωλολατρικού κόσμου.

Το ότι η ιεροσύνη στην Παλαιά Διαθήκη είχε παρόμοιο τρόπο λειτουργίας με την Ιεροσύνη του ειδωλολατρικού κόσμου καταφαίνεται από τις διατάξεις που περιλαμβάνει το βιβλίο του Λευϊτικού και την περιγραφή του Δευτερονομίου «καὶ τῶ Λευὶ εἶπε· δότε Λευὶ δῆλους αὐτοῦ καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ, τῶ ἀνδρὶ τῶ ὄσιω, ὃν ἐπέειραν αὐτὸν ἐν πείρᾳ, ἐλοιδόρησαν αὐτὸν ἐπὶ ὕδατος ἀντιλογίας· ὁ λέγων τῶ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ· οὐχ ἑώρακά σε, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπέγνω καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἀπέγνω· ἐφύλαξε τὰ λόγια σου καὶ τὴν διαθήκην σου διετήρησε. Δηλώσουσι τὰ δικαιώματά σου τῶ Ἰακώβ καὶ τὸν νόμον σου τῶ Ἰσραήλ· ἐπιθήσουσι θυμίαμα ἐν ὄργῃ σου διὰ παντὸς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν σου²⁰».

Χρῆ ἀρχιερέως και ιερέως στις πρώτες ισραηλιτικές κοινότητες εκπλήρωναν οι πατριάρχες και αργότερα οι βασιλείς με τους ιερείς οι οποίοι δίδασκαν τον νόμο και επιτελούσαν θυσίες και προσφορές. Με την μετοικεσία της Βαβυλώνας το λειτούργημα της Ιεροσύνης εξαφανίστηκε και μετά την μετοικεσία της Βαβυλώνας και την ανοικοδόμηση του Δευτέρου Ναού τα καθήκοντα της διδαχής και της ερμηνείας του Νόμου πέρασαν στους Προφῆτες και τους Γραμματεῖς και οι ιερείς περιορίστηκαν στην τέλεση θυσιών²¹.

Στον αρχαίο Ισραήλ η Ιεροσύνη δεν ήταν κλήση αλλά καθήκον. Τα κείμενα αναφέρουν ότι ο Θεός εξέλεγε πρόσωπα για να γίνουν Προφῆτες ή Βασιλείς, ενώ ποτέ δεν χρησιμοποιείται ο ὅρος ιερέας. Επίσης η παράδοση και τα γραπτά μας διασώζουν πως ο Θεός εξέλεξε την φυλή του Λευὶ να τον υπηρετήσει, αλλά δεν φαίνεται να αποδίδει κάποιο ιδιαίτερο ιερατικό χάρισμα, κάποια ιδιαίτερη ευλογία ή χάρη σε όλα τα μέλη αυτής της φυλής.

²⁰ Δευτ. 33, 8-10.

²¹ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Ἰησοῦς Χριστός», σελ. 44-5.

Στα αρχαιότερα κείμενα οι ιερείς τοποθετούνταν από τους άρχοντες κατ' επιλογήν τους χωρίς καμία διαμεσολάβηση του Θεού. Αργότερα οποιοσδήποτε μπορούσε να γίνει ιερέας αν καταγόταν από ιερατικό γένος εκτός αν δεν ήταν αρτιμελής, γεγονός το οποίο αποτελούσε κώλυμα²².

Στην Παλαιά Διαθήκη υπάρχουν αναφορές σε ιερατεία άλλων λαών (Αιγύπτιοι, Μεσοποτάμιοι) όχι όμως στον Ισραήλ. Όπως προαναφέρθηκε, καθιέρωση ιερατείου στον Ισραήλ γίνεται κατόπιν εντολής του Θεού μετά την Έξοδο, όπου αναθέτει κατ' αποκλειστικότητα στην οικογένεια του Ααρών την άσκηση ιερατικών καθηκόντων: «Καὶ σὺ προσαγάγου πρὸς σεαυτὸν τὸν τε Ἀαρὼν τὸν ἀδελφόν σου καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἱερατεύειν μοι, Ἀαρὼν καὶ Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ καὶ Ἐλεάζαρ καὶ Ἰθάμαρ υἱοὺς Ἀαρὼν. καὶ ποιήσεις στολὴν ἁγίαν Ἀαρὼν τῷ ἀδελφῷ σου εἰς τιμὴν καὶ δόξαν. καὶ σὺ λάλησον πᾶσι τοῖς σοφοῖς τῇ διανοίᾳ, οὓς ἐνέπλησαν πνεύματος σοφίας καὶ αἰσθήσεως, καὶ ποιήσουσι τὴν στολὴν τὴν ἁγίαν Ἀαρὼν εἰς τὸ ἅγιον, ἐν ἧ ἱερατεύσει μοι²³».

Οι αναφορές όμως σε Ισραηλίτες ιερείς πριν την εγκαθίδρυση του θεσμού της βασιλείας είναι ελάχιστες. αναφέρονται σχετικά ο Ηλί και οι γιοί του Οφνί και Φινεές στο ιερό της Σηλώ²⁴, ενώ στην περίοδο των Κριτῶν εξακολουθεί να υφίσταται η πρακτική της προσφοράς θυσιῶν από τον αρχηγό της οικογένειας. Έτσι κατά τον Μιλτιάδη Κωνσταντίνου το έργο των ιερέων στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είχε να κάνει όχι τόσο με την προσφορά θυσιῶν αλλά με την διδασκαλία και νομικῶν διατάξεων, την

---

²² R. DE VAUX, *Ancient Israel, Its Life and Institutions*, εκδ. Eerdemans, Grand Rapids Michigan 1997, σελ. 346. (Στο εξής: R. DE VAUX, *Ancient Israel*).

²³ Έξοδ. 28, 1-3.

²⁴ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός τῆς Ἱερωσύνης στὴν Παλαιὰ Διαθήκη» στο: [Τ]ο μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, ἔκδ. ΕΜΥΕΕ, Αθήνα 2006, σελ. 58-9. (Στὸ ἐξής: Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός»).

εξαγγελία χρησμών, την παροχή ευλογιών και την «φύλαξη» της Κιβωτού της Διαθήκης²⁵.

Με την εγκαθίδρυση του θεσμού της βασιλείας στον Ισραήλ, θεσμοθετείται επίσημο ιερατείο, ιδιαίτερος στο βασίλειο του Ιούδα, όπου εμφανίζεται το όνομα του Σαδώκ (εκ του τσαδώκ=Ευσεβής), ανάμεσα στα υπόλοιπα ονόματα των κρατικών αξιωματούχων μετά την κατάληψη της Ιερουσαλήμ και της κρατικής εξουσίας του Ισραήλ από τον Δαβίδ: «καὶ Σαδούκ υἱὸς Ἀχιτῶβ καὶ Ἀχιμέλεχ υἱὸς Ἀβιάθαρ ἱερεῖς...²⁶».

Μετά τη διάσπαση του Βασιλείου και την καθίδρυση από τον Ροβοάμ νέων ιερών στο Βορρά (Δαν και Βαιθήλ), ορίσθηκε σε υπηρεσία αυτών νέο ιερατείο: «Καὶ ἐποίησεν οἴκους ἐφ' ὑψηλῶν καὶ ἐποίησεν ἱερεῖς μέρος τι ἐκ τοῦ λαοῦ, οἳ οὐκ ἦσαν ἐκ τῶν υἱῶν Λευί. καὶ ἐποίησεν Ἰεροβοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τὴν ἐν γῇ Ἰούδα καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ὃ ἐποίησεν ἐν Βαιθήλ, τοῦ θύειν ταῖς δαμάλεσιν, αἷς ἐποίησε, καὶ παρέστησεν ἐν Βαιθήλ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, ὧν ἐποίησε. καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ὃ ἐποίησε, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἣ ἐπλάσατο ἀπὸ καρδίας αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἑορτὴν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ ἐπιθῦσαι²⁷».

Η μεταρρύθμιση του Ιωσίου κατά τον 7^ο π.Χ αιώνα η οποία εδράστηκε στην ανακάλυψη του Δευτερονομίου κατά τη διάρκεια επισκευών από τον ιερέα Χελκία στον Ναό του Σολομώντος, ανέδειξε το ιερατείο της Ιερουσαλήμ σε βασικό παράγοντα εξουσίας και κοινωνικής επιρροής στα δρώμενα της Ισραηλιτικής Κοινότητας²⁸.

²⁵ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 62.

²⁶ Β' Βασ. 8, 17

²⁷ Γ' Βασ. 12, 31-33.

²⁸ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία και Θεσμολογία του Βιβλικού Ισραήλ*, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2013, σελ. 471. (Στο εξής: Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*).

Κύρια επιδίωξη της θρησκευτικής ελίτ του Ισραήλ εκείνης της εποχής ήταν η διατήρηση και άνθηση της λατρείας του Ναού, παρ' όλες τις επιταγές των δευτερονομιστικών κύκλων για ισότητα όλων των λευιτών ιερέων, ιδιαίτερα της επαρχίας²⁹.

Αυτή την εποχή πραγματοποιήθηκε μια μεγάλη αναθεώρηση της σύνθεσης της Τορά. Εκεί η παράδοση περί του πρωτοχρόνου ενσωματώθηκε στην Πεντάτευχο και έθεσε σε νέες βάσεις την σχέση του Ισραήλ με το Θεό. Για τους ιερείς της εποχής, η σχέση του Ισραήλ με το Θεό θεμελιωνόταν εντός του ιστορικού χρόνου δίνοντας έμφαση την Έξοδο του Αβραάμ από την Μεσοποταμία και στη συνέχεια στα γεγονότα της Εξόδου του λαού από την Αίγυπτο, ενώ ταυτόχρονα υποβαθμίζεται σε μεγάλο βαθμό η θεολογία της Δημιουργίας³⁰.

Η αιχμαλωσία και η μετοικεσία της Βαβυλώνας που ακολούθησε το 586 π.Χ., θα αποτελέσει αφορμή αυτοκριτικής και επαναπροσδιορισμού του ρόλου του ιερατείου και αναδιοργάνωσης της λατρείας προκειμένου να διασωθεί η θρησκευτική και εθνική αυτοσυνειδησία του ιουδαϊκού λαού στην αιχμαλωσία. Έχει υποστηριχθεί ότι: «Το ενδιαφέρον των ιερέων για την διατήρηση των αρχαίων θρησκευτικών παραδόσεων του λαού, όπως αυτό αποτυπώνεται στον λεγόμενο "Νόμο της Αγιότητας" της Πεντατεύχου και στα οράματα του ιερέα προφήτη Ιεζεκιήλ, που καταγράφονται την περίοδο αυτή, θα αποτελέσουν τη βάση πάνω στην οποία θα αναδιοργανωθεί η λατρεία κατά την μετά- αιχμαλωσιακή περίοδο³¹».

Μετά την αιχμαλωσία και με εξέχουσα μορφή τον ιερέα Έσδρα, το ιερατείο αναδιοργανώνεται, και πλέον παρουσιάζει συγκεκριμένη

²⁹ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 62.

³⁰ R. ALBERTZ, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ*, εκδ. Άρτος Ζωής, μτφρ. Πολυξένη Αντωνοπούλου, Αθήνα 2006, σελ. 706-7. (Στο εξής: R. ALBERTZ, *Ιστορία*).

³¹ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 62.

ιεραρχία, η οποία απαρτίζεται από τον αρχιερέα, τους ιερείς και τους Λευϊτες³². Την περίοδο της Μακαβαϊκής Επανάστασης το ανώτερο ιερατείο κατέφυγε στην Λεοντόπολη της Αιγύπτου, ενώ προς το τέλος της εποχής του Δεύτερου Ναού πολλοί ιερείς μέσης και κατώτερης τάξης κατοικούσαν γύρω από την Ιερουσαλήμ³³. Εξ αιτίας του γεγονότος της φυγής, τα μέλη του «νόμιμου» αυτού ιερατείου θεωρήθηκαν και αντιμετωπίστηκαν από τους ευσεβείς κύκλους ως αποστάτες³⁴. Σε αυτό το σημείο θα γίνει συνοπτική αναφορά στις θεσμοθετημένες τάξεις του ιουδαϊκού ιερατείου ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Δεύτερου Ναού.

---

³² Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 471-472.

³³ Κ. ΖΑΡΡΑΣ, *Ιστορία της Εποχής της Καινής Διαθήκης*, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2005, σελ. 229.

(Στο εξής: Κ. ΖΑΡΡΑΣ, *Ιστορία*)

³⁴ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 64.

1.2 Οι Λευΐτες

Κατά την βιβλική παράδοση, οι Λευΐτες επιφορτίσθηκαν με το καθήκον και το προνόμιο της υπηρεσίας του Θεού. Προέρχονταν από την οικογένεια του Ιακώβ και γενάρχη τους ήταν ο τρίτος Υιός του Ιακώβ και της Λείας. Το όνομα Λευΐ σημαίνει αφοσιωμένος, προσηλωμένος σε κάτι, στην προκειμένη περίπτωση στο Θεό. Μετά την είσοδο του Ισραήλ στην Γη της Επαγγελίας δεν έλαβαν κάποιο μερίδιο για να κατοικήσουν αλλά όπως αναφέρεται στο βιβλίο του Ιησού του Ναυή τους παραχωρήθηκαν 40 πόλεις σε όλη την περιοχή της Παλαιστίνης³⁵. Οι Λευΐτες δεν είχαν καθήκοντα ιερέως αλλά άμεσου συνεργού των ιερέων. Τα καθήκοντά τους αφορούσαν στη μεταφορά της Κιβωτού, τον ευπρεπισμό του Ναού, τον καθαρισμό των ζώων που προσφέρονταν ως θυσία, την ετοιμασία αναίμακτων θυσιών, τη φροντίδα και η μέριμνα για τους άρτους της προθέσεως, την τήρηση της τάξης και την ψαλμωδία κατά την διάρκεια των τελετών³⁶.

Η απογραφή των δώδεκα φυλών που βρίσκεται στο κείμενο Αρ. 26,5-51,58 σχετίζεται με τα κείμενα που αναφέρουν τη φυλή Λευί μεταξύ των δώδεκα φυλών. Ο στ. 58 που αναφέρεται στους Λευΐτες θεωρείται ως συνέχεια των στ. 5-51, με τους στ. 57-58β να θεωρούνται ως μεταγενέστερη προσθήκη. Η αναφορά στους Λευΐτες στο συγκεκριμένο κείμενο μαρτυρά την ύπαρξη της φυλής Λευί περίπου από τα πρώιμα στάδια της ιστορίας του Ισραήλ. Όταν όμως πλέον αυτή η παράδοση για τη φυλή Λευί λάμβανε την τελική της μορφή, η φυλή Λευί είχε φτάσει στη διάσπαση της³⁷.

³⁵ *Ι. Ναυή* 21, 1.

³⁶ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 473.

³⁷ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜΟΥ, *Ο θεσμός της Ιεροσύνης στην Παλαιά Διαθήκη*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 47 (Στο εξής: Ν. ΔΗΜΟΥ, *Ο θεσμός*).

Εκτός από το Γέν. κεφ. 34, δεν υπάρχει κάποια παραπάνω πληροφορία όσον αφορά τους Λευίτες, εκτός όταν ορισμένοι από αυτούς, συμπεριλαμβανομένης και της οικογένειας του Μωυσή Έξ. 2,1, για την παρουσία τους κάποια χρονική στιγμή στην Αίγυπτο. Ορισμένοι μελετητές είχαν απορρίψει την άποψη της παρουσίας Λευιτών στην Αίγυπτο καθώς και για την θέση του Μωυσή στη φυλή των Λευιτών. Η χρήση όμως ονομάτων με Αιγυπτιακή προέλευση, Μεραρί, Φινεές, Όφνι, που υπάρχουν σε Λευίτες που αναφέρονται στην Παλαιά Διαθήκη, υποδηλώνουν την επιρροή που πιθανώς να δέχτηκαν σε κάποια στιγμή της ιστορίας τους από τους Αιγύπτιους. Ωστόσο η επιρροή που δέχθηκαν οι Λευίτες σε ορισμένα ονόματα τους δεν σημαίνει απαραίτητα πως έζησε αρκετός πληθυσμός Λευιτών στην Αίγυπτο. Όπως επίσης και το όνομα του Μωυσή, που έχει αιγυπτιακή ρίζα, δεν σημαίνει απαραίτητα πως έζησε στην Αίγυπτο, ωστόσο φανερώνει πως ο Μωυσής, αλλά και οι Λευίτες σε κάποια στιγμή της ιστορίας τους, έζησαν εάν όχι στην Αίγυπτο, στην περιοχή μεταξύ της Αιγύπτου και της Παλαιστίνης³⁸.

Για να γίνει κάποιος δεκτός στην τάξη των Λευιτών έπρεπε να πραγματοποιηθεί μια τελετή κατά την οποία ο υποψήφιος Λευίτης ραντιζόνταν με νερό, κειρόταν, έπλενε τα ενδύματά του ενώ στο τέλος της τελετής προσφερόταν θυσία ολοκαυτώματος και εξιλασμού. Οι Λευίτες ήταν διαιρεμένοι σε 22-24 τάξεις και τα καθήκοντα κάθε τάξης καθορίζονταν με κλήρο. Οι Λευίτες απαλλάσσονταν από την στρατιωτική υποχρέωση και τους φόρους, ενώ τους δίνονταν μερίδιο από την προσφορά της δεκάτης, που εισέπραττε ο ναός ανά τριετία. Στα χρόνια του Χριστού οι Λευίτες παρουσιάζονται να χάνουν μέρος των προνομίων τους και τα

---

³⁸ Ν. ΔΗΜΟΥ, *Ο θεσμός*, σελ. 51.

καθήκοντά τους περιορίστηκαν στην ψαλμωδία και στην φύλαξη του Ναού³⁹.

1.3 Οι Ιερείς

Οι Ιερείς (Cohanim⁴⁰) ως αποκλειστικό προσόν για την ανάδειξή τους είχαν την ιερατική καταγωγή τους και την αρτιμέλεια⁴¹, ενώ οι γυναίκες δεν μπορούσαν να αποτελέσουν μέλη του ιερατείου⁴².

Για τους ιερείς, όπως και για τους Λευϊτες, υπήρχε μία ειδική τελετή καθιέρωσης που είχε ως εξής: Αυτός που θα λάμβανε του ιερατικού αξίωμα καθαριζόταν με νερό και ενδυόταν την ιερατική στολή. Κατόπιν ακολουθούσε χρήση με έλαιο το οποίο παρασκευαζόταν για την συγκεκριμένη τελετή και τέλος πραγματοποιούνταν τριπλή θυσία, δηλαδή θυσία εξιλασμού με προσφορά μόσχου, θυσία ολοκαυτώματος με κριό και θυσία εγκατάστασης στο ιερατικό αξίωμα πάλι με προσφορά κριού. Με το αίμα του κριού ακολουθούσε χρήση του μέλλοντος ιερέως στο δεξί αντί χέρι και πόδι. Η καθιέρωση ολοκληρωνόταν με την πλήρωση της χειρός του

---

³⁹ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 473-474.

⁴⁰ Ν. ΔΗΜΟΥ, *Ο Θεσμός*, σελ. 45-46.

⁴¹ R. DE VAUX, *Ancient Israel*, σελ. 346.

⁴² Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 474.

υποψηφίου με κομμάτι από σφάγιο που επρόκειτο να προσφερθεί ως θυσία⁴³. Η πρακτική αυτή έχει αναφορά στον Μωϋσή, ο οποίος είναι αυτός που πρώτος πληρώνει με τεμάχια του θυσιασθέντος ζώου τα χέρια του Ααρών και των γιών του ορίζοντας με αυτή του την κίνηση τον τύπο της καθιέρωσης⁴⁴.

Τα κοινωνικά καθήκοντα του ιερέα στον ιουδαϊκό χώρο ήταν τα εξής: Ήταν υποχρεωμένος κάθε στιγμή να παραμένει «καθαρός», δηλαδή να έχει οποιαδήποτε στιγμή της ημέρας να τελέσει θυσία. Η καθαρότητα για τον λαό του Ισραήλ εν γένει στη διάκριση καθαρού και βέβηλου. Έτσι ο ιερέας έπρεπε να αποφεύγει την οινοποσία, το άγγιγμα του νεκρού, τη σύναψη γάμου με Ισραηλίτισσα πόρνη ή διαζευγμένη, να εισέρχεται στο Ναό χωρίς να έχει πλύνει πριν την είσοδο τα χέρια του και τα πόδια του και με το να εισέλθει στο Ναό φορώντας ένδυμα το οποίο να μην είναι κατασκευασμένο από λινό. Αυτός που ερχόταν σε οποιοδήποτε τύπου επαφή με «ακάθαρτα» όφειλε να καθαριστεί με συγκεκριμένους τρόπους όπως ραντισμό με «αγιασμένο» νερό, με αίμα ή ακόμα και με διέλευση μέσα από πυρ. Ο ιερέας είχε δικαίωμα να νυμφευθεί μόνο Ισραηλίτισσα παρθένα ή χήρα ιερέα, ενώ προϊόντος του χρόνου διακρίνουμε μια χαλάρωση σε αυτό το επίπεδο. Την εποχή του Ιώσηπου, ο ιερέας είχε την δυνατότητα να έλθει σε γάμο με δούλη ή αιχμάλωτη ή διαζευγμένη ή γυναίκα, που εξασφάλιζε τον βιοπορισμό της ακόμα και εργαζόμενη σε πανδοχείο⁴⁵.

Όσον αφορά τα τελετουργικά του καθήκοντα, ο ιερέας τελούσε θυσίες και αιματηρές και αναίμακτες κατά το τυπικό της κάθε θυσίας. Ήταν υπεύθυνος για την συλλογή των απαραίτητων ξύλων, για την

⁴³ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 474.

⁴⁴ R. DE VAUX, *Ancient Israel*, σελ. 346-7.

⁴⁵ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 475-6.

ανανέωση κάθε Σάββατο των Άρτων της προθέσεως, την καύση θυμιάματος στο θυσιαστήριο, διεξήγαγε καθαρμούς, διαπίστωνε την ύπαρξη λοιμωδών ασθενειών καθώς και το άναμμα της επτάφωτης λυχνίας. Ο ιερέας ήταν για τους Ιουδαίους ο ερμηνευτής των προθέσεων του Θεού και αυτός που παρείχε άσυλο σε όσους εξ αμελείας φονείς κατέφευγαν στο ιερό θυσιαστήριο⁴⁶.

Τα ενδύματα του ιερέα κατά την τέλεση των θυσιών ήταν τα εξής: α) ο ποδήρης χιτώνας, από λευκό λινό ύφασμα που συμβόλιζε την αγνότητα του ιερέα. β) το περίζωμα, το οποίο δενόταν στη μέση και είχε χρώμα λευκό, πορφυρό και γαλάζιο γ) το εφώδ, λινό ένδυμα που τυλιγόταν στη μέση και έφθανε μέχρι τα γόνατα και στο στήθος συμπεριελάμβανε τετράγωνο ύφασμα με θύλακες για κλήρους και δ) Κάλυμμα στο κεφάλι, λευκού χρώματος⁴⁷.

Οι ιερείς συντηρούνταν από τεμάχια σφαγίων προς θυσία που λάμβαναν ως μερίδιο μετά την τέλεση της θυσίας. Επίσης πηγή εσόδων για αυτούς αποτελούσαν, δεκάτη, τμήμα χρηματικών ποινών που ορίζονταν ως κανόνας για τη διάπραξη αμαρτίας, μερίδιο από τα έσοδα του ναού και οι απαρχές των καρπών ή τα πρωτότοκα των εκτρεφόμενων ζώων⁴⁸.

---

⁴⁶ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 477.

⁴⁷ R. DE VAUX, *Ancient Israel*, σελ. 348. Περαιτέρω για τις βιβλικές καταβολές των Διακόνων, βλ. C. VAN DAM, *The Deacon: The Biblical Roots and the Ministry of Mercy Today*, εκδ. Reformation Heritage Books, Grand Rapids, Michigan 2016.

⁴⁸ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 477.

1.4 Ο Αρχιερέας

Ο Αρχιερέας ανάλογα με την περίοδο που αναφερόμαστε ασκεί εξουσία όχι μόνο επάνω στο ιερατείο αλλά επιτελεί ακόμα και εθναρχικό ρόλο. Αυτό καταφαίνεται από την προσπάθεια του ιερατείου να διαφυλάξει την καθαρότητα του λαού στην ιστορική του πορεία με τις επαφές που προέκυψαν με άλλους λαούς. Θεματοφύλακας και εγγυητής αυτής της καθαρότητας υπήρξε ο εκάστοτε Αρχιερέας ανά τους αιώνες⁴⁹.

Μέχρι τη βαβυλώνεια αιχμαλωσία οι γραφές δεν κάνουν ιδιαίτερες αναφορές για το πρόσωπο του Αρχιερέα γιατί αυτός που είχε την ευθύνη για την πιστή τήρηση του θελήματος του Θεού ήταν ο βασιλιάς. Ύστερα όμως απ' την αιχμαλωσία και την επιστροφή του λαού στην πατρίδα οι Αρχιερείς επωμίζονται κεντρικό ρόλο, όχι μόνο τελετουργικό αλλά και πολιτικό. Από την περίοδο του Αντιόχου Δ' (215-164) ο Αρχιερέας

---

⁴⁹ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 477-478.

διοριζόταν από το βασιλιά και ήταν πρόεδρος του συμβουλίου του Σαχεντρίν⁵⁰.

Η τελετή κατάστασης του Αρχιερέα περιγράφεται ως εξής στο βιβλίο της Εξόδου: «...καὶ λαβὼν τὰς στολάς ἐνδύσεις Ἰααρὼν τὸν ἀδελφὸν σου καὶ τὸν χιτῶνα τὸν ποδήρη καὶ τὴν ἐπωμίδα καὶ τὸ λογεῖον καὶ συνάψεις αὐτῷ τὸ λογεῖον πρὸς τὴν ἐπωμίδα. καὶ ἐπιθήσεις τὴν μίτραν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπιθήσεις τὸ πέταλον τὸ Ἁγίασμα ἐπὶ τὴν μίτραν. καὶ λήψη τοῦ ἐλαίου τοῦ χρίσματος καὶ ἐπιχεεῖς αὐτὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ χρίσεις αὐτόν⁵¹».

Η ένδυση του ιερέως περιελάμβανε: α) τον ποδήρη χιτώνα όπως ακριβώς του ιερέα με πλουσιότερο όμως διάκοσμο β) το περιζώμα και αυτό ανάλογο του ιερατικού το οποίο έφερε κόκκινο, πορφυρό, γαλάζιο και λευκό χρώμα γ) τον σάκκο (μεϊλ), χρυσοῦφαντο ένδυμα που στις άκρες του έφερε χρυσούς κωδωνίσκους και ροῖσκους από πορφυρό γαλάζιο και λευκό χρώμα. Οι κωδωνίσκοι πιστευόταν ότι απομάκρυναν με τον ήχο τους δαίμονες και με αυτό τον τρόπο ο Αρχιερέας προστατευόταν από τις επιβουλές τους δ) το εφώδ, όπως ακριβώς των ιερέων με την προσθήκη ενός θύλακα, κεντημένου από χρυσό, κυανό και πορφυρό ύφασμα. Επί του θύλακα τοποθετούνταν τέσσερις σειρές πολυτίμων λίθων και δύο κλήροι οι οποίοι σηματοδοτούσαν το θέλημα του Θεού σε ενδεχόμενα ερωτήματα και ε) η κίνδαρις, λευκό κάλυμμα του κεφαλιού πάνω στο οποίο προσαρμοζόταν χρυσή πλάκα με την φράση «Ὁ Ἅγιος τῷ Θεῷ⁵²».

Στον «Νόμο της Αγιότητας» που αναφέρεται στο Λευϊτικό αναφέρονται όλες οι απαγορεύσεις που έχουν να κάνουν με το πρόσωπο του Αρχιερέα. Ο Αρχιερέας δεν έπρεπε να αφήνει λυτή την κόμη του, να σχίζει τα ενδύματά του, να πλησιάσει νεκρό συγγενή του και να

⁵⁰ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 479-480.

⁵¹ Εξοδ. 29, 5-8

⁵² Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 481-2.

απομακρυνθεί από το θυσιαστήριο. Η σύζυγος του Αρχιερέα έπρεπε να είναι παρθένος και όχι χήρα, διαζευγμένη, βιασθείσα ή πόρνη⁵³.

1.5 Ο τρόπος ορισμού διαδόχων στις Ραββινικές Σχολές

Στην Παλαιά Διαθήκη η χειροτονία ως έκταση των χειρών εννοιολογικά αναφέρεται ως κίνηση που αφορά μεταβίβαση αμαρτιών σε θυσιαστικό ζώο, όπως προκύπτει από την ανάγνωση του βιβλίου του Λευϊτικού⁵⁴.

Στο τυπικό όμως της κατάστασης των ραββίνων η επίθεση των χειρών είναι το σημαντικότερο στοιχείο του. Ο τύπος αυτός ήταν σε χρήση στη Συναγωγή κατά την περίοδο της αρχαίας Εκκλησίας και καλούνταν, όπως και σήμερα, *Semikhah*, ενώ συνοδευόταν πάντοτε με επίθεση των χειρών του ιουδαίου πρεσβυτέρου στον υποψήφιο⁵⁵. Η πρακτική αυτή εδράζεται στην παλιοδιαθηκική διήγηση για την κατάσταση του Ιησού του

⁵³ Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, *Αρχαιολογία*, σελ. 482.

⁵⁴ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Ποιμαντικές Επιστολές*, τόμος Α, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2018, σελ. 637 (Στο εξής: Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α*).

⁵⁵ E. FERGUSON, «Laying on of Hands: Its Significance in Ordination», *Journal of Theological Studies* 26 (1975), 2.

Ναυή ως ηγέτη – διαδόχου στην διοίκηση του Ιουδαϊκού λαού από τον Μωϋσή. Είναι άξισημείωτο όμως ότι ούτε ο Φίλων δίνει κάποια ιδιαίτερη βαρύτητα και ερμηνεία σε αυτό το γεγονός, ούτε και στην Κοινότητα του Κουμράν η χειροτονία είχε κάποια ιδιαίτερη αξία παρά μόνο η κλήρωση. Άλλωστε τόσο ο διορισμός των εβδομήντα κριτών και πρεσβυτέρων βοηθών του Μωϋσή κατά την Έξοδο, όσο και η καθιέρωση των υιών του Ααρών λαμβάνει χώρα χωρίς χειροτονία⁵⁶.

Στην εποχή του Χριστού και κατω από την επίδραση του ελληνιστικού και του συγκρητιστικού πνεύματος της εποχής εισάγεται και στη ραββινική παράδοση η πρακτική της χειροτονίας ως σημείου εκλογής, πρακτική που είχε να κάνει με την εκλογή όχι μόνο θρησκευτικών αλλά και δημοσιων λειτουργών και φιλοσόφων διδασκάλων στα ελληνικά δημοκρατικά πολιτεύματα της εποχής⁵⁷.

Μετα την εποχή που εμφανίστηκε ο Χριστός στην ιστορία, το ιουδαϊκό ιερατείο δεν είχε πλέον λόγο ύπαρξης και οι ραββίνοι αναλαμβάνουν το καθήκον να διατηρήσουν ζωντανή την ιουδαϊκή παράδοση γι' αυτό και μετά την καταστροφή του Ναού και της Ιερουσαλήμ το 70 μ.Χ., εποχή που συμπίπτει με την αρχή της διάδοσης του Χριστιανισμού, παύει να παίζει ρόλο εντός των ιουδαϊκών κοινοτήτων. Η θρησκευτική ζωή έχει πλέον κέντρο όχι την λατρεία, αλλά την ερμηνεία και την προσπάθεια εφαρμογής των θείων εντολών που αποτυπώνονται μέσα στη γραφή. Ακόμα και ο ίδιος ο Χριστός όπως περιγράφεται μέσα στα Ευαγγέλια εξαντλεί την διδασκαλία του εντός των ιουδαϊκών ορίων αποπειρώμενος να επανανοσηματοδοτήσει τις Γραφές. Κατά αυτόν τον τρόπο ο Χριστιανισμός και η λογική λατρεία του προκύπτει από την

---

⁵⁶ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ 637.

⁵⁷ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 638.

«επανερμηνεία ενός βιβλίου που συνιστούσε την ιερή Βίβλο μίας άλλης θρησκείας⁵⁸».

Με την παραπάνω διαπίστωση ως άξονα γίνεται κατανοητό γιατί η ιουδαϊκή Συναγωγή δεν δίνει έμφαση σε μια θεωρητική αντιπαράθεση προς τον συγγραφέα της προς Εβραίους Επιστολής, όταν αυτός προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποδείξει ότι η Ιερουσόνη του Μελχισεδέκ, ως προτύπωση του Χριστού είναι ανώτερη από εκείνη του Ααρών. Αντίθετα, όταν η νεότευκτη Χριστιανική Εκκλησία αυτοπροσδιορίζεται ως «νέος Ισραήλ», οικειοποιούμενη τις ιουδαϊκές Γραφές στο σύνολό τους, επανερμηνεύοντας αυτές χριστολογικά οι νομοδιδάσκαλοι θα αντιδράσουν δυναμικά με την συγκρότηση ενός κανόνα Γραφών για την ιουδαϊκή θρησκεία, των οποίων η συγγραφή τοποθετείται στις απαρχές της εμφάνισης του Ιουδαϊσμού⁵⁹.

Ο Φλάβιος Ιώσηπος (37-100) απηχεί το ιουδαϊκό πνεύμα της εποχής και αναφέρει πως ότι γράφτηκε μετά την εποχή του Αρταξέρξη Α' (465-424) δεν έχει μεγάλη αξία γιατί εξέλιπε η ακριβής διαδοχή των προφητών. Αυτή η άποψη είναι αυτή που θα επικρατεί και στους ιουδαϊκούς κύκλους της εποχής του Χριστού. Αυτή η άποψη είναι αυτή που θα δυσκολέψει να αποδεχθούν οι Ιουδαίοι την εξαγγελόμενη σωτηρία του κόσμου από το Χριστό, ολοκληρώνοντας τον ιστορικό του κύκλο ένας θεσμός που ξεκίνησε ως θεία δωρεά και κατέληξε τροχοπέδη στην πορεία του κόσμου για την σωτηρία του⁶⁰.

Για την Χριστιανική Εκκλησία από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η ουσιαστική σχέση των ανθρώπων με το Θεό δεν υφίσταται μέσα σε τυπικές σχέσεις, οργανωμένες και θεσμοθετημένες. Με τον όρο χάρισμα νοείται ως το σύνολο των δωρεών του Θεού στην κοινότητα διά του Αγίου

---

⁵⁸ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 64.

⁵⁹ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 65.

⁶⁰ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 66-7.

Πνεύματος. Η παρουσία Του γίνεται αισθητή με ποικιλία χαρισμάτων, τα οποία αποτελούν βασικό στοιχείο της εκκλησιαστικής ζωής. Αν εκλείψει η χάρη του Αγίου Πνεύματος η Εκκλησία πάυει να λειτουργεί ως σώμα Χριστού καταντώντας σε πανίσχυρο και εξουσιαστικό θεσμό που παρακωλύει και αυτή τη δράση του Αγίου Πνεύματος⁶¹.

2. Ο Ελληνορωμαϊκός κόσμος. Το Ιερατείο στον ελληνορωμαϊκό κόσμο

Η θρησκεία ως συστήμα ιδεών που δίνει υπέρτατο νόημα σε ανθρώπινες εμπειρίες και δράσεις όσο και των συμφαζομένων της (τελετουργίες, λατρευτικές εκδηλώσεις, ιερατείο, σύμβολα και συμβολισμοί), απαιτεί για την κατανόηση και ερμηνεία της την ένταξή της στο ιστορικό της συγκείμενο και τη μελέτη της «εντός» της κοινωνίας στην οποία λειτουργεί ως φαινόμενο κοινωνικής προέλευσης και συλλογικού χαρακτήρα.

Συνεκδοχικά, η θρησκεία της ελληνιστικής εποχής -νοουμένης ως χρονικής περιόδου στην ιστορία της ανατολικής Μεσογείου η οποία εκτείνεται συμβατικά από τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου το 323 π.Χ. μέχρι τη νίκη του Οκταβιανού στο Άκτιο το 31 π.Χ. και το τελετουργικό τυπικό της λατρείας διαφόρων θεοτήτων στο πλαίσιο της, θα πρέπει να

---

⁶¹ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Ο θεσμός», σελ. 67-8.

εξετασθούν υπό το πρίσμα του «πνεύματος της εποχής» και στη βάση των συνθηκών που το δημιούργησαν⁶².

Οι Ελληνιστικοί χρόνοι, αποτελούν μια ιδιαίτερα σύνθετη και πολύμορφη μεταβατική ιστορική περίοδο, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως εποχή ταχέων εξελίξεων και ανατροπών, μετασχηματισμών και αναπροσαρμογών σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, τεχνολογικής προόδου και οικονομικής ευημερίας, θεωρητικών αναζητήσεων και κοσμολογικού επαναπροσδιορισμού, αλλά και διάχυτης ανασφάλειας και γενικευμένης απαισιοδοξίας. Η δημιουργία των εκτεταμένων ελληνιστικών βασιλείων από τους επιγόνους του Μ. Αλεξάνδρου και η διεύρυνση του κατοικούμενου κόσμου σε συνδυασμό με την επέκταση των εμπορικών δικτύων, έφεραν τους Έλληνες σε επικοινωνία με τους λαούς της Ανατολής και σε επαφή με τους πολιτισμούς τους δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες και οικονομικά κίνητρα για εθελούσιες μετοικεσίες πληθυσμών από τον παλιό ελληνικό χώρο σε νέες περιοχές⁶³.

Σ' αυτή την επικοινωνία του παραδοσιακού κόσμου της ελληνικής και ρωμαϊκής κοινωνίας με τον κόσμο της Ανατολής, τον άγνωστο, τον «άλλον», η οποία συνιστούσε παράγωγο της κίνησης και της διαρκούς μετανάστευσης των ανθρώπων της εποχής από το ένα άκρο της οικουμένης στο άλλο, ελληνικές και ανατολιζουσες ιδέες συγχωνεύτηκαν, μοντέρνες αντιλήψεις προέκυψαν ως αποτέλεσμα συγκερασμού των παραδοσιακών με νεωτερικές και καινούριες αξίες αναδύθηκαν ως ανταπόκριση στον οικουμενικό και συγκριτιστικό χαρακτήρα του

---

⁶² Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες με ιερατικά αξιώματα στα ελληνιστικά χρόνια από τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Βόλος 2018, σελ. 14. (Στο εξής: Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*).

⁶³ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 15.

ελληνιστικού κόσμου. Στο θρησκευτικό πεδίο, έκαναν την εμφάνισή τους σε κοσμοπολίτικα, αρχικά μέρη, όπως στη Ρόδο, στη Δήλο, στην Κόρινθο ακόμα και στη Δημητριάδα της Θεσσαλίας, νέες μυστηριακές θεότητες, όπως οι αιγυπτιακές Ίσιδα και Σάραπης, η μεγάλη Μητέρα των Θεών - Κυβέλη, ο φρυγικός Μην, η ασσυριακή Ασάρατη, η Ατάρατις, ο μυστηριακός Μίθρας. Οι θεότητες αυτές απέκτησαν μεγάλη δημοτικότητα λόγω του γεγονότος ότι εύκολα εξομοιώνονταν, τόσο λεκτικά όσο και εικονογραφικά, ή ακόμα και ταυτίζονταν με ελληνικές θεότητες, καθώς, παρότι εκπροσωπούσαν διαφορετικά λατρευτικά συστήματα, διέθεταν παρόμοια χαρακτηριστικά, έφεραν τα ίδια σύμβολα, λατρεύονταν με παρεμφερή τρόπο ή τους αποδίδονταν ανάλογες τιμές και θυσίες και εξυπηρετούσαν τις ίδιες ανάγκες⁶⁴.

Η διασύνδεση των μεσογειακών Μυστηρίων μεταξύ τους και με τις μυστικιστικές φιλοσοφικές σχολές, συνέτεινε στη διαμόρφωση ιδιόρρυθμων θρησκευτικών αμαλγαμάτων -σημαντικά επηρεασμένων από τον ελληνικό τρόπο σκέψης και τις διάφορες τοπικές παραδόσεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη νέων στάσεων απέναντι στη θρησκεία και στη δόμηση νέων θρησκευτικών ταυτοτήτων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, παραδοσιακές λατρείες προσαρμόστηκαν στα δεδομένα της νέας εποχής, εμπλουτίστηκαν με λατρευτικά στοιχεία και πεποιθήσεις των ανατολικών εθνών ή υποκαταστάθηκαν από φιλοσοφίες και μυστηριακές λατρείες ανατολικής προέλευσης, οι οποίες αναπτύχθηκαν ως εναλλακτικός τρόπος θρησκευτικότητας των Ελλήνων που όμως δεν επηρέαζε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους ούτε ερχόταν σε αντίθεση με τους πατρογονικούς θεούς⁶⁵.

---

⁶⁴ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 15-16.

⁶⁵ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 16.

Οι λατρείες αυτές, οι οποίες συνδέονταν με την ελληνική γλώσσα, τον επιστημονικό και αστρονομικό οικουμενισμό, καθώς και το πολιτικό και οικουμενικό κοσμοείδωλο των Επιγόνων και, αργότερα, των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, διέφεραν αισθητά από τις «εθνικές» του αρχαιοελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου, που διακρίνονταν για την αυστηρή προσκόλληση στην παράδοση του ελληνορωμαϊκού τρόπου ζωής. Προϊόντα του χώρου προέλευσής τους, του κόσμου της Ανατολής, με τον ιδιόμορφο θρησκευτικο-πολιτικό χαρακτήρα και τον φανταχτερό τρόπο έκφρασης, ο οποίος χαρακτήριζε τη διάθεση για πολυτέλεια και σπατάλη –ίδιον του πολιτισμού της ελληνιστικής εποχής, επιδείκνυαν πολυτελείς τελετές, ασκητικές δοκιμασίες και πολύπλοκους κανόνες τελετουργικών καθαρμών, που, παρέχοντας ιδιαίτερες εμπειρίες σε σχέση με την παραδοσιακή θρησκεία, τις καθιστούσαν επιβλητικές και ελκυστικές. Άλλωστε, η διαφορετική προοπτική ανακούφισης από τα καθημερινά προβλήματα και σωτηρίας από την καταδυνάστευση της τυφλής τύχης, την οποία προσέφεραν στους ανθρώπους της εποχής οι θεότητες των λατρειών αυτών, που, εγκαταλείποντας το θεϊκό τους βάθος, κατέβαιναν στη γη, κατοικούσαν ανάμεσά τους, συγχρωτίζονταν μαζί τους, άκουγαν τις επικλήσεις τους και ήταν πρόθυμοι να τους βοηθήσουν, τις καθιστούσε ακόμη θελκτικότερες⁶⁶.

Ωστόσο, οι νέες θρησκευτικές δομές και αντιλήψεις, αν και κλόνισαν τις παραδοσιακές θρησκευτικές πεποιθήσεις του αρχαιοελληνικού κόσμου, που, βιώνοντας τις συνεχείς αλλαγές και την αβεβαιότητα της εποχής, ένιωθε όλο και περισσότερο έρμαιο μιας αδυσώπητης μοίρας, μπροστά στις απότομες μεταπτώσεις της οποίας οι ολύμπιοι θεοί έστεκαν απόμακροι και

---

⁶⁶ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 16.

αδιάφοροι κωφεύοντας στις επικλήσεις του, δεν οδήγησε σε πλήρη εξαφάνιση του πατρογονικού θεϊκού πανθέου⁶⁷.

Σ' αυτή η διελκυστίδα ανάμεσα στην τάση διατήρησης των παραδοσιακών θρησκευτικών στοιχείων –προσαρμοσμένων στις νέες μυθοποιητικές ανάγκες του ελληνιστικού ανθρώπου και σ' αυτή της ενσωμάτωσης θρησκευτικών πεποιθήσεων από την Ανατολή, της εξομοίωσης ανατολικών θεοτήτων με ελληνικές ή της δημιουργίας υβριδικών θεών με τη σύντηξη ελληνικών και ξένων θεοτήτων, η πατρογονική θρησκεία βρήκε σοβαρά ερείσματα στα φυλετικά κράτη της κυρίως Ελλάδας, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Στον κυρίως ελλαδικό χώρο, ο κόσμος έμεινε προσκολλημένος στο παραδοσιακό θεϊκό πάνθεον, που, προσαρμοσμένο, συχνά, σε τοπικούς μύθους κάθε πόλης ή περιοχής ή πάντως επενδυμένο με κάποια διακριτικά γνωρίσματα, εξακολουθούσε να αποτελεί τον ενοποιητικό παράγοντα και τον συνδετικό κρίκο με το παρελθόν⁶⁸.

Την ίδια στιγμή, προσφερόταν σε κρατικό επίπεδο για προπαγανδιστική-ιδεολογική χειραγώγηση του πλήθους από τις δυναστικές δυνάμεις, που ανήγαγαν την καταγωγή τους σ' έναν από τους οικείους ολύμπιους θεούς για να νομιμοποιήσουν και διατηρήσουν τη μοναρχική εξουσία τους χρησιμοποιώντας τη θρησκεία ως το κυριότερο μέσο ελέγχου του κοινωνικούπολιτικού βίου των ανθρώπων της εποχής εκείνης. Στις θρησκευτικές αυτές αντιλήψεις, οι οποίες αποτελούσαν παράγωγα της συρρίκνωσης της θρησκευτικής συνείδησης και του αδιεξόδου του θρησκευτικού συναισθήματος των πολιτών, στάθηκε κριτικά μια μικρή μειονότητα καλλιεργημένων ατόμων κάτω από την επίδραση μιας νέας κοσμολογίας που επικέντρωνε το ενδιαφέρον της στο

---

⁶⁷ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 16.

⁶⁸ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 16.

άτομο και τις εσωτερικές του δυνάμεις. Τα συγκεκριμένα άτομα, που εμπνέονταν από τα νέα πνευματικά κινήματα και τα φιλοσοφικά ρεύματα τα οποία άρχισαν να αναπτύσσονται κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα και εμφορούνταν από απόψεις αγνωστικιστικές, σκεπτικιστικές ή και εντελώς αθεϊστικές, κράτησαν αρνητική στάση απέναντι σ' αυτές τις εκδηλώσεις της πίστης, η οποία κυμαινόταν από την επιφύλαξη έως την απόλυτη άρνηση και την εχθρότητα⁶⁹.

Όλες αυτές οι διαφορετικές στάσεις απέναντι στη θρησκεία κατά τους ελληνιστικούς χρόνους υπό το πρίσμα των αλληλεπιδράσεων των λατρειών του ελληνορωμαϊκού και του ανατολικού κόσμου και τα ποικίλα επίπεδα πρόσληψης και νοηματοδότησης των θρησκευτικών φαινομένων και πεποιθήσεων στο πλαίσιο του κοινωνικο-πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού συγκειμένου τους, συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας εργώδους διεργασίας θρησκευολογικού επαναπροσδιορισμού, που μεταφερόταν στο λατρευτικό τυπικό.

Υπό αυτή την οπτική, οι θρησκευτικές εκδηλώσεις των σύγχρονων, υπόκειντο σε συνεχείς μεταβολές και μεταμορφώσεις, κατ' αντιστοιχία προς τους διαρκείς μετασχηματισμούς που υφίστατο ο πνευματικός, πολιτικός, κοινωνικός και ηθικός τομέας του πολυπρόσωπου οικουμενικού ελληνιστικού κόσμου σ' αυτήν την εποχή μετάβασης, διαρκούς μεταμόρφωσης, αυξανομένης γνώσης του φυσικού περιβάλλοντος και κοσμολογικού επαναπροσδιορισμού. Μόνη σταθερά τους, ότι εξέφραζαν πάγια τη σχέση που συνέδεε τη θρησκεία με την πολιτική τόσο στο επίπεδο των παραδοσιακών κοινωνιών του χώρου της Ανατολής όσο και της αρχαιοελληνικής πραγματικότητας. Κυριαρχική στην πρώτη περίπτωση, υποστηρικτική, στη δεύτερη⁷⁰.

---

⁶⁹ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 17.

⁷⁰ Α. ΤΣΙΑΚΑ, *Γυναίκες*, σελ. 18.

2.1 Η Ιεροσύνη του Χριστού

Το πρότυπο της Χριστιανικής Ιεροσύνης

Με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος στους Αγίους Μαθητές και Αποστόλους την ημέρα της Πεντηκοστής παραδίδεται στην ανθρωπότητα το μυστήριο της Ιεροσύνης του Χριστού. Η Ιεροσύνη η οποία είναι *«τάξις μυστηρίου αισθητοῦ, δύναμιν ἔχουσα πνευματικὴν ὑπὸ ἀρρένων ἀνθρώπων ἐνεργουμένη, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας καὶ βοηθείας, παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ κατὰ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παραδεδομένη⁷¹»*.

Το μυστήριο της Ιεροσύνης αποκαλείται με διάφορες ονομασίες: χειροτονία, χειροτονία μυστική, προαγωγή εις την Ιεροσύνη, Ευλογία

---

⁷¹ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ, Αρχιεπίσκοπος Ιεροσολύμων, *Συνταγματίον*, τύποις Γεωργίου Ραδοβίτζη, Ἐν Τεργέστη 1715, σελ. 110.

Πρεσβυτερίου και μυστήριον Επισκοπικόν⁷². Και αυτό, διότι κατόπιν επιθέσεως των χειρών του επισκόπου μεταδίδεται η θεία χάρη στο υποψήφιο και καθίσταται αυτός φορέας θείας εξουσίας και δύναμης, λειτουργός του Υψίστους και να δίνεται με αυτό τον τρόπο συνέχεια στο απολυτρωτικό έργο του Θεανθρώπου Χριστού μέσα στο ιστορικό γίνεσθαι⁷³.

Οι πρώτες χειροτονίες θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι έγιναν την ημέρα της Πεντηκοστής όταν οι Απόστολοι έλαβαν από το Πανάγιο Πνεύμα το χάρισμα της ιερωσύνης. Ο Αγ. Νεκτάριος στο έργο του «Μάθημα Ποιμαντικής» γράφει ότι πριν την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος οι Απόστολοι δεν είχαν το αξίωμα της ιερωσύνης. Διότι, το Πνεύμα το Άγιο, αυτό που τα πάντα χορηγεί και «τελειοποιεί» τους ιερείς δεν είχε κατέλθει σε αυτούς. Ήταν αναγκαία η επιφοίτηση, για να χρισθούν με Άγιο Πνεύμα και να λάβουν το χάρισμα⁷⁴, κατά το ρηθέν: «*Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς*⁷⁵».

Το Άγιο Πνεύμα την ημέρα της Πεντηκοστής επεφοίτησε σε όλους τους παρόντες αλλά δεν τους ανέδειξε όλους λειτουργούς των Μυστηρίων και Αποστόλους του Ευαγγελίου, αλλά καθένας από αυτούς έγινε άξιος της κλήσης και της αποστολής του: «*...ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι*⁷⁶». Αλλά η ιερατική εξουσία

⁷² ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΚΕΦΑΛΑΣ, Ἐπίσκοπος Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικής*, Αυτοέκδοση, Αθήνα χ.χ., σελ. 69. (Στὸ ἐξῆς: ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*)

⁷³ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 134.

⁷⁴ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 70.

⁷⁵ Πράξ. 1, 8

⁷⁶ Πράξ. 2,14.

δόθηκε εκείνη την ημέρα μονό στους Αποστόλους⁷⁷. Όμως οι 12 Απόστολοι δεν εξισώθηκαν με τους 70. Η κύρια διαφορά τους συνίστατο στο ότι οι 70 δεν είχαν τη δυνατότητα να μεταδίδουν σε άλλους Άγιο Πνεύμα. Αυτό το γεγονός μαρτυρείται και καταγράφεται στο όγδοο κεφάλαιο των Πράξεων των Αποστόλων ως εξής: «Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διήλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. Φίλιππος⁷⁸ δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν. προσεῖχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα βοῶντα φωνῇ μεγάλη ἐξήρχετο, πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ... Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν ὅπως λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον⁷⁹».

Όλα τα μέλη της Εκκλησίας, λοιπόν, εκείνη τη στιγμή μετείχαν στις δωρεές του Αγίου Πνεύματος και συνεπώς και η ιερωσύνη δόθηκε και ρίζωσε σε όλο το Σώμα της Εκκλησίας. Όλα τα μέλη λοιπόν που με το μυστήριο του Βαπτίσματος και του Χρίσματος έγιναν κατά χάριν «υιοὶ Θεοῦ», μετέχουν στην ιερωσύνη στο μέτρο της δωρεάς που τους δόθηκε από τον Κύριο ως «βασιλείον ιεράτευμα», ως φορεῖς της γενικής Ιεροσύνης⁸⁰.

Από τα παραπάνω καταφαίνεται επίσης ότι με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος συστήθηκε ταυτόχρονα και η εκκλησιαστική ιεραρχία και οι Απόστολοι επείχαν σε αυτήν την ανώτατη τάξη αυτή των

⁷⁷ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 139.

⁷⁸ Πρόκειται για τον Φίλιππο από τον κύκλο των 70 μαθητῶν και μετέπειτα διάκονο εκ των 7.

⁷⁹ Πράξ. 8, 4-8, 14-15.

⁸⁰ Πρωτοπρεσβ. Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 62. (Στὸ ἐξῆς: Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*).

Επισκόπων. Οι 70 (Εβδομήκοντα) οι οποίοι αποκαλούνταν και «μαθητές» επείχαν την θέση των πρεσβυτέρων και αναφέρονται στο Συνοδικόν της Αποστολικής Συνόδου μαζί με τους Αποστόλους ως μυσταγωγοί πρεσβύτεροι. Οι Απόστολοι θεωρήθηκαν ως οι πρώτοι θεματοφύλακες του έργου του Σωτήρος και των Θείων μυστηρίων, όπως και οι δώδεκα στύλοι οι οποίοι ετέθησαν ως θεμέλιο από τον Χριστό, έτσι ώστε να οικοδομηθεί πάνω σε αυτούς ως βάση η Εκκλησία Του⁸¹.

Οι συστατικοί λόγοι του μυστηρίου της ιερωσύνης είναι τα λόγια του Κυρίου προς τους μαθητές Του «ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη, ἵνα ὅ,τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δῶ ὑμῖν⁸²» και «καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον· ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται⁸³». Αυτή όμως η αποστολή στην οποία καλούνται οι μαθητές του συνδέεται με το έργο του ίδιου του Κυρίου και καταδεικνύεται η αρχή της Ιερωσύνης από τον ίδιο το Θεό, καθώς ο ίδιος ο Χριστός στην Αρχιερατική του προσευχή λέγει: «καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, καὶ γὰρ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον⁸⁴».

Από τον Θεό όμως έχει την αρχή της έχει και η Εκκλησία, εντός της οποίας επιτελεί το έργο της η ιερωσύνη, η οποία έχει ως σκοπό τη σωτηρία των ανθρώπων. Άλλωστε η ιερωσύνη ταυτίζεται με τον Χριστό και εφ' όσον η Εκκλησία είναι σώμα του, Ιερωσύνη και Εκκλησία είναι προορισμένες να συνυπάρξουν μέχρι το τέλος της ιστορίας. Η Ιερωσύνη υπάρχει εντός του

---

⁸¹ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 74.

⁸² Κατὰ Ἰω. 15, 16.

⁸³ Κατὰ Ἰω. 20, 21-22.

⁸⁴ Κατὰ Ἰω. 17, 18.

κόσμου, για να διακονεί τον κόσμο⁸⁵. Γι' αυτό τον λόγο η Ιερουσόνη είναι «μέγα και ύψηλόν ύπουργημα⁸⁶».

2.2. Η χειροτονία στους Αποστολικούς Πατέρες των δύο πρώτων αιώνων

Τα χριστιανικά κείμενα των πρώτων αιώνων μας δίνουν πενιχρές πληροφορίες για το τυπικό της χειροτονίας που επικρατούσε. Κύριο δομικό στοιχείο της χειροτονίας αποτελεί η επίθεση των χειρών του επισκόπου επί τον χειροτονούμενο συνοδευόμενη από την καθιερωτική ευχή, η οποία συγκεκριμενοποιεί τα υπέρ της χαριτώσεως του αιτήματα. Η καίρια στόχευση στην πρωτοχριστιανική τέλεση της χειροτονίας δεν ήταν να μεταδώσει εξουσία, αλλά να μεταδώσει μία ειδική ευλογία και να ικετεύσει

---

⁸⁵ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερουσόνη», σελ. 135-6.

⁸⁶ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 80.

για την επισκίαση της θείας χάριτος. Τα χέρια στη βιβλική χρήση ήταν ένα σύμβολο δύναμης⁸⁷.

Πληροφορίες περί της επιθέσεως των χειρών στην Καινή Διαθήκη λαμβάνουμε κυρίως από τις ποιμαντικές επιστολές και τις Πράξεις των Αποστόλων. Η πράξη αυτή αποτελεί το πρότυπο της χριστιανικής χειροτονίας. Αυτό όμως δεν σημαίνει την πράξη της εκκλησιαστικής χειροτονίας, όπως τη νοούμε εμείς σήμερα, πράγμα που καταδεικνύεται από το χωρίο των Πράξεων: *«χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν καὶ προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ»*. Αλλοῦ συναντάμε την επίθεση να συνοδεύεται με προσευχή, αλλά στο Α' Τιμ. 4, 14 το χάρισμα μεταδίδεται με προφητεία: *«μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας μετὰ επιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου»* και στο 1, 18: *«κατὰ τὰς προσαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας»*. Αυτό πρέπει να ερμηνευθεῖ σε συσχετισμό με το Β' Τιμ. 1, 6: *«ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου»*. Ομοια παραγγελία απευθύνεται προς τον Τιμόθεο (Α' Τιμ. 5, 22): *«χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει»*, σε σχέση με το Τίτ. 1, 5: *«Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διεταξάμην»*.

Πληροφορίες ὅτι ο Κύριος εισηγάγε τον τύπο της επιθέσεως των χειρών δεν υπάρχουν. Ὅσον αφορά τη χειροτονία των αποστόλων, ο Ιωάννης περιγράφει ὅτι *«ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον»*. Με αυτόν τον τρόπο ο Χριστός ἔδωσε στους αποστόλους δύναμη του δεσμεῖν και λύειν και ὄχι με επίθεση χειρῶν. Ὅσον αφορά το Μάρκ. 10, 16, ὅπου ο Κύριος ευλόγησε τα παιδιά, υπάρχει ἀνάλογη περίπτωση και στην

---

⁸⁷ Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον Χειροτονία στη Ορθόδοξη Εκκλησία*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 242. (Στο εξής: Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*).

Παλαιά Διαθήκη, η ευλογία του Εφραΐμ και του Μανασσή από τον Ιακώβ (Γέν. 48, 14), ώστε να αποκλείει τη σκέψη της χειροτονίας κατά το Μάρκ. 10, 16⁸⁸.

Έτσι, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι η κίνηση της επίθεσης των χειρών ως σύμβολο επενεργούν από τον ίδιο τον Κύριο και τους Αποστόλους όμως δεν αφορά αποκλειστικά την μεταβίβαση του μυστήριου της ιερωσύνης αλλά γενικά πράξεων που δρα το Άγιο Πνεύμα, όπως, η ίαση των ασθενών, η πράξη της πνευματοδοσίας σε συνάφεια με το βάπτισμα και η εξουσιοδότηση για μία ορισμένη διακονία⁸⁹.

Στις Πράξεις των Αποστόλων και στις Επιστολές συναντάμε επίθεση των χειρών για τη μεταβίβαση του χαρισματικού λειτουργήματος. Η περίπτωση της επιθέσεως των χειρών επί των αποστόλων Βαρνάβα και Παύλου, όταν εστάλησαν από την Εκκλησία της Αντιοχείας στην ιεραποστολή, συνδέεται με τη χειροτονία των κληρικών της Χριστιανικής Εκκλησίας. Ο απόστολος Παύλος χειροτονεί τον Τιμόθεο και ο Τιμόθεος θα επαναλάβει τη χειροθεσία σε αυτούς που θα εκλέξει για τη διακονία. Ομοια πράξη έχουμε και στην περίπτωση των επτά διακόνων, που χειροτονήθηκαν από τους αποστόλους για τη διακονία του ποιμνίου.

Όσο διάστημα οι απόστολοι ήταν εν ζωή, το χαρισματικό λειτούργημά τους προέρχεται από το ότι η αποστολικότητα είναι το πρώτο χάρισμα. Μετά όμως από αυτούς, οι διάδοχοί τους μετέχουν του ίδιου λειτουργήματος με το ιδιαίτερο χάρισμα του Αγίου Πνεύματος που λαμβάνουν με την επίθεση των χειρών. Έτσι το ιδιαίτερο αυτό ιερατικό χάρισμα μεταδίδεται έως σήμερα από τους διαδόχους τους επισκόπους. Η επίθεση των χειρών συνοδευόμενη με προσευχή έχει αποφασιστική σημασία για τη μετάδοση του ιερατικού χαρίσματος και της αποστολικής

---

⁸⁸ Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*, σελ. 243.

⁸⁹ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 638.

αυθεντίας και διαδοχής, ακόμα δε και για τη μετάδοση του Αγίου Πνεύματος και την ικάνωση του χειροτονουμένου για την επιτέλεση της διακονίας του⁹⁰.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι το μόνο που μεταδίδει την ευλογία και στο κείμενο των Πράξεων 8, 15 οι απόστολοι προσεύχονται για τη λήψη Αυτού, το οποίο μας δείχνει ότι δεν υπάρχει καμία αυτόματη μεταφορά της χάριτος του Πνεύματος διά της επιθέσεως. Στην Καινή Διαθήκη υπάρχει καθαρότατη σύνδεση των χειρών με την ευχή στη χειροτονία. Η πράξη των δύο τούτων συνδέεται, με την ευχή να αναφέρεται πρώτη. Η σύνδεση της χειροτονίας με την επίθεση των χειρών αποτελεί ένα βασικό στοιχείο της χριστιανικής χειροτονίας⁹¹.

Ο Ιππόλυτος, στην Αποστολική Παράδοση, είναι ο πρώτος που δίδει την πρώτη συνολική μορφή της χειροτονίας. Η σύνδεση της ευχής με την επίθεση των χειρών μπορεί να επισημανθεί στη χρήση του όρου χειροθεσία. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται από τους πρώτους αιώνες, εκτός από τις Αποστολικές Διαταγές, για την επίθεση των χειρών στη χειροτονία. Μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε οποιοδήποτε τυπικό, στο οποίο χρησιμοποιούνταν η επίθεση, και μόνο πολύ αργότερα διαχωρίστηκε από τη χειροτονία και περιορίστηκε σε μη χειροτονητήριες ευλογίες⁹².

Η πρώτη χρήση του όρου δείχνει ότι η πράξη αυτή στη χειροτονία δεν ήταν ξεχωριστή από την επίθεση σε άλλες περιπτώσεις και είχε πάντοτε το περιεχόμενο της ευλογίας. Το Ευχολόγιο του Σεραπίωνος το αποδεικνύει, διότι η χειροθεσία τίθεται ως κεφαλίδα όχι μόνο στις ευχές της χειροτονίας του επισκόπου, του πρεσβυτέρου και του διακόνου, αλλά και στην ευλογία μετά την κλάση του άρτου, την ευλογία του ύδατος και του ελαίου, και

---

⁹⁰ Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*, σελ. 243-244.

⁹¹ Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*, σελ. 244.

⁹² Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*, σελ. 244.

στους κατηχουμένους, τους πιστούς και τους εξομολογουμένους. Οι Αποστολικές Διαταγές ορίζουν τη δύναμη της χειροθεσίας, σε κάθε περίπτωση, ως ευχής.

Έκτοτε η επίθεση των χειρών, το χειροτονεΐν και το χειροθετεΐν εξελίχθηκαν σε τεχνικούς όρους. Ο όρος «επίθεση των χειρών» αντικαταστάθηκε από τους «χειροτονεΐν» και «χειροθετεΐν», αν και στην Αγία Γραφή σήμαινε την εκλογή, όπως φαίνεται στο Πράξ. 14, 23: «χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλησίαν πρεσβυτέρους, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκασι» και στο Β' Κόρ. 8, 19: «χειροτονηθεῖς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν σὺν τῇ χάριτι ταύτη⁹³». Οι δύο αυτοί τεχνικοί όροι χειροτονεΐν και χειροθετεΐν πολύ νωρίς παρουσιάζονται συγκεχυμένοι και εναλλάσσονται από τους αντιγραφείς και τους συγγραφείς.

2.3 Η αναδρομική αναγωγή στον κύκλο των μαθητριών κατά τα Ιερά Ευαγγέλια

Εκτός από τους Αποστόλους και μαθητές του Χριστού, ιδιαίτερη και τιμητρική θέση κατέχουν και οι γυναίκες μαθήτριες, το γυναικείο φύλο. Όχι μόνο στο πρόσωπο της μητρός Του, της Υπεραγίας Θεοτόκου, την οποία επέλεξε απ' όλους τους ανθρώπους για να γεννηθεί απ' αυτήν. Όχι μόνο διότι αξίωσε τις γυναίκες πρώτες να μάθουν την Ανάσταση, γιατί πρώτα σ' αυτές ενεφανίσθη, αλλά και διότι με τις πράξεις και τα έργα Του έδειξε ότι οι γυναίκες έχουν μεγάλο ηθικό και πνευματικό μεγαλείο. Μερικές φορές, ξεπερνούν και τους άνδρες. Πολλές φορές, μέσα στα συναξάρια της η Εκκλησία μας έχει άγιες γυναίκες, μάρτυρες, οσίες,

⁹³ Β. ΚΑΛΠΑΚΗΣ, *Η εις Πρεσβύτερον*, σελ. 245.

ασκήτριες, οι οποίες ξεπέρασαν σε αφοσίωση στο Θεό τους θεωρούμενους δυνατούς άνδρες. Οι άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας μας, αρκετές φορές, αναφερόμενοι σε εύθραυστες, λεπτές και ευαίσθητες γυναικείες μορφές, απορούν πώς αυτές οι γυναίκες με αυτή τη γυναικεία φύση και την ευαισθησία, πού θα νόμιζε κανείς πώς στην πρώτη δυσκολία θα κατέρρεαν, πώς αυτές οι γυναίκες έδειξαν τέτοια αντοχή και τέτοια αφοσίωση στα μαρτύρια, αλλά και στη μοναχική άσκηση και αποδείχθηκαν ανώτερες από τους άνδρες.

Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο είναι το κείμενο στο οποίο αναφέρεται εκτενέστερα και καθίσταται σαφές ότι υπήρξε και ένας παράλληλος κύκλος μαθητριών του Ιησού. Υπάρχει λ.χ. μία αφήγηση για τη Μάρθα που ανοίγει το σπιτικό της στον Ιησού. Υπηρέτησε τον Κύριο φροντίζοντας τις υλικές ανάγκες Του και η Μαρία κάθισε στα πόδια τού Διδασκάλου και μάθαινε σε βάθος τις διδασκαλίες Του. Σε μία εποχή όπου αναμενόταν γενικώς από τις γυναίκες να παρέχουν μόνον εγκόσμια υπηρετήση, ο Σωτήρας δίδαξε τη Μάρθα και τη Μαρία ότι οι γυναίκες μπορούσαν, επίσης, να συμμετέχουν πνευματικά στο έργο Του. Τις προσκάλεσε να γίνουν μαθήτριές Του και να λάβουν από την σωτηρία, εκείνη την αγαθή μερίδα η οποία δεν θα αφαιρεθεί ποτέ από αυτές⁹⁴.

Στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και στη συνάφεια για τη σταύρωση και το θάνατο του Ιησού δίνεται η περιγραφή αυτής της ομάδας των γυναικών «Ἦσαν δέ καί γυναῖκες ἀπό μακρόθεν θεωροῦσαι ἐν αἷς καί Μαρία ἡ Μαγδαληνή καί Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καί Ἰωσήτος Μητήρ καί Σαλώμη, αἱ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἠκολούθουν αὐτῷ καί διηκόνουν αὐτῷ, καί ἄλλαι πολλαί αἱ συναναβάσαι αὐτῷ εἰς Ἱεροσόλυμα⁹⁵». Στην Ταφή

---

⁹⁴ J. TALMAGE, *Jesus the Christ*, εκδ. Covenant Communications Inc., American Fork, 2014, σελ. 475. (Στο εξής: J. TALMAGE, *Jesus*).

⁹⁵ Κατὰ Μαρκ. 15, 40-41

αναφέρονται μόνο οι δύο πρώτες ενώ πάλι όλες μαζί στον κενό τάφο. Στα παράλληλα χωρία του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου υπάρχουν μερικές παραλλαγές.

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς προτιμά να αναφέρει ανώνυμα τις μαθήτριες του Ιησού και ως κυριότερες μάρτυρες του σταυρού, της ταφής και του κενού τάφου. Ονομάζει τρεις: τη Μαρία τη Μαγδαληνή, τη Μαρία του Ιακώβου, την Ιωάννα και γράφει αόριστα για ακόμη πολλές άλλες. Αυτή η απλή πληροφορία δεν περιέχει άλλες λεπτομέρειες για τις γυναίκες μαθήτριες του Ιησού. Τις λεπτομερείς του πληροφορίες ο Ευαγγελιστής Λουκάς για τις γυναίκες μαθήτριες του Ιησού προτίμησε να τις συγκεντρώσει και να τις εντάξει σε μια άλλη συνάφεια της συντακτικής του εργασίας. Διαλέγει να τις αναφέρει με όλες τις άλλες πληροφορίες που έχει γι' αυτές. Γι' αυτό δημιουργεί μια νέα περικοπή στο Λκ. 8, 2-3, όπου οι μαθήτριες εμφανίζονται μαζί με τους μαθητές Λκ 8, 1 στη συνοδεία του Ιησού. Εμφανίζονται όλοι μαζί να πηγαίνουν από πόλη σε πόλη και από χωριό σε χωριό για να κηρύξουν το Ευαγγέλιο της Βασιλείας του Θεού. Για τις γυναίκες μαθήτριες του Ιησού υπάρχει η πληροφορία ότι διακονούσαν τον Ιησού από τα υπάρχοντά τους. Οι 2 περισσότερες από αυτές είχαν θεραπευθεί από τον Ιησού από αρρώστιες και πονηρά πνεύματα. Είναι η Μαρία η Μαγδαληνη την οποία εθεράπευσε βγάζοντας από αυτήν επτά δαιμόνια, η Ιωάννα, η γυναίκα του Χουζά, ενός υπαλλήλου του Ηρώδη, η Σουζάννα και πολλές άλλες⁹⁶. Όλες αυτές τις πληροφορίες διαβάσει κανείς στην περικοπή Λκ. 8,1-3, την οποία ο ευαγγελιστής ενέταξε σε μια ευρύτερη

---

⁹⁶ Ε. ΑΔΑΜΖΙΛΟΓΛΟΥ, *Οι γυναίκες στη μαθητεία και μαρτυρία του Ευαγγελίου κατά τη συντακτική εργασία του ευαγγελιστή Λουκά, στο: http://cemes-en.weebly.com/uploads/2/7/8/8/27884917/3_adamtziloglou_women_in_luke.pdf* (Ανακτηση 3.5.2021).

συνάφεια του. Για τη συντακτική του εργασία χρησιμοποιεί όλα τα δυνατά στοιχεία από τις διάφορες πηγές που έχει στη διάθεσή του.

Πως εργάσθηκε ο ευαγγελιστής για τη θεματική αυτή; Είχε σίγουρα υπόψη του το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο. Καταλήγει κανείς σε μια τέτοια σκέψη, διότι πρώτον η βιβλική επιστήμη εδώ και πολύ καιρό έχει αναγνωρίσει την προτεραιότητα του Μάρκου ευαγγελίου σε σχέση με το κατά Ματθαίον και το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Δεύτερον γιατί ο Ευαγγελιστής Λουκάς, εκτός από μερικές εξαιρέσεις ακολουθεί πιστά τη σειρά του μάρκειου υλικού. Άξιο ιδιαίτερης προσοχής είναι εδώ ότι ο ευαγγελιστής Ματθαίος και Λουκάς έχουν χρησιμοποιήσει ένα άλλο κοινό υλικό που συμπίπτει στη δομή, στη μορφή και στο περιεχόμενο. Και οι δύο Ευαγγελιστές έλαβαν το κοινό αυτό υλικό από μια άλλη πηγή. Επειδή το περισσότερο κοινό αυτό υλικό αποτελείται από Λόγια του Ιησού, ονομάσθηκε πηγή των Λογίων, με τη συντομογραφία Q. Εκτός από το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο, την πηγή των Λογίων ο κάθε Ευαγγελιστής είχε στη διάθεσή του και ίδιο υλικό και γι' αυτό λέμε ότι η συνοπτική παράδοση αποτελείται από τέσσερις πηγές⁹⁷.

3. Η σημασία και ο χαρακτήρας της Ιεροσύνης

Η Ιεροσύνη καθιστά τον ιερέα όργανο της θείας χάρης, μυσταγωγό και λειτουργό των θείων μυστηρίων. Την Ιεροσύνη Του ο Χριστός την μεταβιβάζει στους μαθητές και Αποστόλους του και τα «καθαρά» μέλη της Εκκλησίας Του αυτούς που έχουν γίνει «σύμμορφοί» Του, «*ὅτι οὗς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*⁹⁸». Με την Ιεροσύνη ο άνθρωπος

⁹⁷ Ε. ΑΔΑΜΖΙΛΟΓΛΟΥ, *Οι γυναίκες*.

⁹⁸ *Πρὸς Ρωμ.* 8,29.

εξυψώνεται. Αυτός, διά της ιερωσύνης καθίσταται μέτοχος και κάτοχος της εξουσίας Του, όχι μιας παράλληλης και αυτόνομης εξουσίας, αλλά της δικής Του θεϊκής εξουσίας, «οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε, καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε⁹⁹». Ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης ονομάζει την Ιεροσύνη ιερή διακονία, τύπο της υπερκοσμίου ιεραρχίας και βασιλεία άγια και ιερή¹⁰⁰.

Η Ιεροσύνη είναι μεγάλο και ιερό μυστήριο και γιατί άνθρωποι που την φέρουν και οι οποίοι είναι χοϊκοί, λαμβάνουν τάξη ουρανίων ταγμάτων, αποβαίνουν λειτουργικά πνεύματα και ως άγγελοι και μέλη της υπερκόσμιας ιεραρχίας «τὸ θεῖον θεραπεύουσι». Είναι μεγάλο μυστήριο γιατί οι Άγγελοι μαζί με τους ανθρώπους «συνάπτονται» για να δοξολογήσουν τον Θεό. Είναι δε μυστήριο, επειδή είναι ακατάληπτο πως μέσω της Ιερωσύνης, η γη εξομοιώνεται με τον ουρανό και τα ουράνια επί της γης τελεσιουργούνται¹⁰¹.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει στο υπόμνημά του πάνω στην προς Τιμόθεον Β' Επιστολή γράφει: «Οὐκ οἶδας τί ἐστὶν ὁ ἱερεὺς; Ἄγγελος Κυρίου ἐστὶ' μὴ γάρ τὰ ἑαυτοῦ λέγει; Εἰ καταφρονεῖς αὐτοῦ οὐκ αὐτοῦ καταφρονεῖς ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πόθεν δὴ ὅτι Θεός ἐχειροτόνησεν αὐτόν, φησὶν. Εἰ γάρ μηδέν ἐνεργεῖ ὁ Θεός δι' αὐτοῦ, οὔτε λουτρόν ἔχεις, οὔτε μυστηρίων μετέχεις, οὔτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις· οὐκ ἄρα Χριστιανός εἶ¹⁰²».

Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως πλέκει το εγκώμιο του μυστηρίου της ιερωσύνης λέγοντας ότι προσομοιάζει με κλίμακα που συνάπτει την γη με τα επουράνια. Είναι η πηγή των δωρεών του Θεού στους ανθρώπους γιατί δια μέσου αυτής της ιερωσύνης απορρέουν όλα τα αγαθά που

⁹⁹ Προς Ρωμ. 8,29.

¹⁰⁰ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 81.

¹⁰¹ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 81-82.

¹⁰² https://www.documentacatholicaomnia.eu/02g/03450407_Iohannes_Chrysostomus_In_epistulam_II_ad_Timotheum_MGR.pdf (Ανάκτηση 10.2.2021)

διαπέμπονται από το Θεό στους ανθρώπους. Αναφέρει και ότι διά της ιερωσύνης τελούνται όλα τα μυστήρια και συγχωρούνται όλες οι αμαρτίες¹⁰³. Η εξουσία που έδωσε ο Θεός στους ιερείς τολμά να πει ότι τους ανέδειξε Θεούς επί γης, γιατί αυτά που τελούν στη γη οι ιερείς, αυτά επικυρώνει στον ουρανό ο Θεός και βεβαιώνει την γνώμη των δούλων ο Δεσπότης¹⁰⁴.

Ο Άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «...ή ιερωσύνη ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναβεβηκός, ἢς ὁ καταμανεῖς, οὐκ ἀνθρώπον ἀτιμάζει, ἀλλὰ Θεόν, καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνο τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς ἀρχιερέα»¹⁰⁵.

Η προσφορά της Ιεροσύνης από τον Κύριο στους Αποστόλους και κατ' επέκτασιν στους ιερείς, μετέδωσε και τα αξιώματά Του, το προφητικό, δηλαδή το να κηρύττουν το Λόγο Του, το αρχιερατικό, το να τελούν τα ιερά μυστήρια και να μεταβιβάζουν την θεία χάρη Του στους πιστούς και το βασιλικό, το να ποιμαίνουν τον λαό του Θεού¹⁰⁶. Όπως γίνεται κατανοητό η Ιεροσύνη είναι «...πράγμα μυρίων ἀγαθῶν γέμον καὶ τῶν χαρισμάτων ἀπάντων καὶ μείζον καὶ περιεκτικόν¹⁰⁷».

Ο Θεός βεβαίως δεν έχει ανάγκη από αντιπροσώπους, ούτε μεσάζοντες. Ο άνθρωπος, έχοντας ως όπλο την καρδιακή προσευχή του, έχει απευθείας επικοινωνία μαζί Του. Ουσιαστικά, τα πράγματα λειτουργούν αντίστροφα. Ο ιερέας εκπροσωπεί τους ανθρώπους ενώπιον του Θεού όπως διαβάζουμε στη Θεία Λειτουργία, «ποίησον ἡμᾶς ἀξιους

¹⁰³ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σελ. 82-83.

¹⁰⁴ ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σελ. 83.

¹⁰⁵ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, Πρὸς Σμυρναίους*, 9, PG 5, 840 B- 857B (853B).

¹⁰⁶ Ἀρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 135-6.

¹⁰⁷ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Εἰς Ρωμαίους Ὁμιλ. Α'1*, PG 60, 395-400 (395-396).

γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοι δεήσεις καὶ ἱκεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου¹⁰⁸».

Ὅπως προαναφέρθηκε, ὅλοι οἱ ορθόδοξοι χριστιανοὶ μετέχουμε τῆς Ἱεροσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔχοντας τὸ χάρισμα τῆς «γενικῆς Ἱεροσύνης», τὸ ὁποῖο λαμβάνουμε με τὸ μυστήριο τοῦ χρίσματος μαζί με τὸ βάπτισμά μας. Ἔτσι, ὅλοι μαζί, κλήρος καὶ λαὸς τελούμε τὰ μυστήρια καὶ κάθε ἄλλη ἱεροπραξία. Πρέπει νὰ γίνῃ κατανοητὸ πὼς ἱεροπραξία στὸ Ναό, ἰδιαίτερα μυστήριο χωρὶς τὴν παρουσία λαοῦ δὲν νοεῖται. Αὐτὸς ὅμως πὺ θὰ προεξάρχει τῆς λατρευτικῆς σύναξης καὶ θὰ πρέπει νὰ τελεσιουργήσῃ τὰ ἅγια μυστήρια, νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ψυχὴ μας καὶ νὰ μας βοηθήσῃ στὸ δρόμο τῆς ἐνώσῃς μας με τὸ Θεὸ εἶναι ὁ ἱερέας. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει λάβῃ τὸ χάρισμα τῆς «ειδικῆς Ἱεροσύνης», με τὸ ὁποῖο ἀφ' ἐνός δὲν ἔχει κανενὸς εἶδους ἐξουσία πάνω στὸ λαό, οὔτε ἰδιαίτερα προνόμια ἀπέναντι στὸ Θεό, ἀλλ' ὅμως, ἔχει τὴ μεγάλη εὐθύνῃ νὰ βοηθήσῃ τὸν καθένα ἀπὸ μας νὰ προσοδεύσῃ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ, νὰ πλησιάσῃ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐνωθεῖ με Αὐτόν.

Γι' αὐτό, στὴ θεία λειτουργία, ὁ ἱερέας ἀναγιγνώσκει σὲ πολλὰ σημεῖα εὐχῆς γιὰ νὰ συγχωρεθοῦν οἱ δικές του ἀμαρτίες καὶ γι' αὐτό μεταλαμβάνει αὐτὸς πρῶτος καὶ μετὰ ὁ ἴδιος μεταλαμβάνει τοὺς παρόντες πιστοὺς. γιὰτί ἔχει ἐπωμισθεῖ βαρὺ φορτίο καὶ τεράστια εὐθύνῃ, ἐνῶ εἶναι ἓνας ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος, ὅπως ὅλος ὁ λαός, πὺ πρέπει πρῶτα νὰ πάρῃ τὴ δύναμη πὺ τοῦ προσφέρει ὁ Θεός, μέσω τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὥστε νὰ ἔχει τὴν δύναμη ἔπειτα νὰ ὠφελήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους: «*ἰκάνωσον ἡμᾶς*

---

¹⁰⁸ ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, *Ἡ Εὐχή τῶν πιστῶν Θ. Λειτουργίας Αγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002⁴, σελ. 120.

προσενεγκεῖν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων¹⁰⁹».

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος σχετίζει την Ιεροσύνη και με τη σταύρωση. Οπότε γίνεται φανερό ότι αυτό έρχεται να αναιρέσει κάθε ενδεχόμενη εξουσιαστική θεώρηση της Ιεροσύνης όπως προαναφέρθηκε. Η Ιεροσύνη, γράφει στο υπόμνημά του στην *Προς Φιλιππησίους*, έχει την αναφορά της στο Σταυρό, ο οποίος αποτελεί το ύψιστο αγαθό, σωτήριο όπλο, ασπίδα ακαταμάχητη, αντίπαλο του διαβόλου. Ο κληρικός, λοιπόν, προτάσσει τον Σταυρό, καθώς θα έχει να έρθει αντιμέτωπος με τον διάβολο αλλά και να πάθει τα του σταυρού. Μάλιστα, πρέπει να είναι προετοιμασμένος να χάσει ακόμα και τη ζωή του, ακόμα δηλαδή και για τον θάνατο¹¹⁰.

Πάλι ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος, αφορμώμενος από την αναφορά του Παύλου στους εχθρούς του Σταυρού, γράφει ότι εφόσον ο Κύριός μας σταυρώθηκε, δεν είναι πρόπον για εμάς η επιδίωξη της άνεσης «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ¹¹¹». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για όσους κατέχουν την ιερωσύνη. Η ιερωσύνη δεν είναι ευκαιρία για «μεγάλη» και άνετη ζωή αλλά μίμηση του Χριστού και μίμηση του σταυρού. Για αυτό, παροτρύνει τον κληρικό αλλά και τον κάθε πιστό κατ' επέκταση, αν αγαπάς τον Χριστό, πρέπει να σταυρωθεῖς και εσύ μαζί Του, όπως ο Παύλος.

Ο Αγ. Νεκτάριος γράφει πάνω σε αυτό ότι ο κληρικός πρέπει να χαρακτηρίζεται από αυτάρκηση. Να θυσιάζει τον εαυτό του προς χάριν

¹⁰⁹ ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, Ευχή της Προσκομιδής Θ. Λειτουργίας Αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002⁴, σελ. 127.

¹¹⁰ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Υπόμνημα εις την πρὸς Φιλιππησίους, Όμιλ. ΙΓ', PG 62, 275-282, (275-277).

¹¹¹ Πρὸς Γαλ. 6, 14

του ηθικού νόμου, του αγαθού, της αλήθειας και του δικαίου. Θεωρεί την αυταπάρηση αρετή και έργο ισχυρής βούλησης. Χαρακτηριστικά αυτής είναι η αγνότητα, η αγιότητα, η αγαθότητα, η πίστη, η ελπίδα, η αγάπη, η υπομονή, η καρτερία, η ανοχή, η διάθεση για συγχώρηση, η επιείκεια και η ελεημοσύνη¹¹².

Έχουμε, λοιπόν, τη δυνατότητα από τα παραπάνω να κατανοήσουμε ότι για τους Αγίους Πατέρες η Ιεροσύνη έχει και σταυρική διάσταση. Είναι άσκηση και αγώνας, που στηρίζεται στη θυσιαστική αγάπη. Σαν τον καλό ποιμένα του Ευαγγελίου, που θυσιάζει την ψυχή του υπέρ των προβάτων, έτσι και ο ποιμένας έχει ευθύνη να σταυρώνεται πρώτα ως προς τον κόσμο, δηλαδή προς τις κοσμικές του επιθυμίες και τα πάθη του, και στη συνέχεια να συνανασταίνεται με τον Αμνό, που ιερουργεί σε κάθε Θεία Ευχαριστία, για να μεταλαμπαδεύει αυτό το άγιο φως της Αναστάσεως στους πιστούς¹¹³.

Η παραπάνω πατερική θεολογία είναι ουσιώδης ως προς τη σχέση κληρικών και λαϊκών. Οι μετέχοντες της Ιεροσύνης πρέπει να γνωρίζουν πριν δεχτούν τη χάρη του μυστηρίου αλλά και σε όλη τη ζωή τους ότι η διακονία τους θα είναι σταυρός. Δεν είναι ο δρόμος για μια ζωή ανέσεων και πολυτέλειας. Στο σημείο, μάλιστα, της μετοχής τους στον Σταυρό του Κυρίου βεβαιώνουν τη γνησιότητα της κλήσεώς τους. Όπως ο Χριστός έγινε άνθρωπος και σταυρώθηκε για χάρη μας, έτσι και ο κληρικός οφείλει να σταυρώνεται για χάρη του λαού. Ο λαός πάλι οφείλει να συνδράμει σαν

---

¹¹² ΑΓ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Μάθημα Ποιμαντικής*, σελ. 153-4.

¹¹³ Πρεσβ. Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Κληρικοί και Λαϊκοί ως λαός του Θεού στον Αγ. Ιωάννη το Χρυσόστομο*, Διδακτορική Διατριβή υποβληθείσα στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ, αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 81-2. (Στο εξής: Πρωτοπρεσβ. Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Κληρικοί*).

τον Σίμωνα τον Κυρηναίο, για να γευτούν όλοι μαζί το «Κοινόν Ποτήριον» στην Αγία Τράπεζα του Παραδείσου¹¹⁴.

Με αυτό τον τρόπο, προκύπτει ένας σταυραναστάσιμος χαρακτήρας της Ιεροσύνης, που περιγράφεται ως στενή και τεθλιμμένη οδός, αλλά το σπουδαίο είναι ότι οδηγεί στη ζωή και ότι είναι ζυγός χρηστός και φορτίον ελαφρόν. Ο πράος και ταπεινός στην καρδιά Ιησούς ελαφρύνει με την παρουσία Σου και αναπαύει τους κοπιώντες και πεφορτισμένους. Τέλος, ο αγώνας αυτός δεν είναι ατομοκεντρικός αλλά γεγονός εκκλησιαστικό. Κλήρος και λαός πορεύονται από κοινού από την Πεντηκοστή προς τα έσχατα, και για να φτάσουν εκεί με καλή απολογία πρέπει να είναι ενωμένοι με την ενότητα της πίστεως και σε καμία περίπτωση διηρημένοι ή αυτονομημένοι¹¹⁵.

3.1 Η Αποστολική Διαδοχή

---

¹¹⁴ Πρωτοπρεσβ. Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Κληρικοί*, σελ. 82.

¹¹⁵ Πρωτοπρεσβ. Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Κληρικοί*, σελ. 82-3.

Η μετάδοση του Αγίου Πνεύματος στους ιερείς μεταδίδονταν «διά προσευχής και επιθέσεως των χειρών και η κίνηση αυτή αποδεικνύει την μυστηριακή μετάδοση του ιερατικού υπουργήματος. Αυτή την πρακτική αναφέρει και ο Απόστολος Παύλος όταν γράφει τις επιστολές του στον μαθητή του Τιμόθεο: «μη ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου¹¹⁶», «Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου¹¹⁷».

Σκοπός της μετάδοσης του Αγίου Πνεύματος δια της επιθέσεως των χειρών των Αποστόλων στους μαθητές και διαδόχους τους είναι να διασφαλιστεί το εντός της Εκκλησίας επιτελούμενο έργο της σωτηρίας. Αυτή η διαδοχή εξασφαλίστηκε με την εκλογή και προχείριση διακεκριμένων και αξίων ανδρών, στους οποίους μετέδιδαν όλες τις εξουσίες τους για τη διαίωνιση του έργου του Χριστού. Η συνέχεια του αποστολικού αξιώματος γινόταν γεγονός ως μια αδιάσπαστη διαδοχή των πιστών μέσα στην ιστορία, εντός της Εκκλησίας. Έτσι βλέπουμε τον Παύλο να χειροτονεί επισκόπους στην Έφεσο (Τιμόθεο), την Κρήτη (Τίτο) και την Αθήνα (Διονύσιο Αρεοπαγίτη) μεταδίδοντας σε αυτούς και σε αυτούς που προχειρίστηκαν απ' αυτούς την θεία χάρη¹¹⁸.

Η αποστολική διαδοχή καθιστά την Εκκλησία θεματοφύλακα της παράδοσης των Αποστόλων και της παραδεδομένης από τον Χριστό αλήθειας, χωρίς αυτή δεν μπορεί να νοηθεί η διατήρηση ανόθευτης της αποστολικής πίστεως και διδασκαλίας. Αυτή η ανάγκη διατήρησης της «καθαρής» διδασκαλίας κατέστη επιτακτική υπό το πρίσμα της άμυνας από την απειλή των αιρέσεων ιδιαίτερα των Γνωστικών οι οποίοι

---

¹¹⁶ Α' Τιμ. 4, 14

¹¹⁷ Β' Τιμ. 4, 14.

¹¹⁸ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη», σελ. 144.

διατείνονταν ότι είναι οι απόλυτοι κάτοχοι της αλήθειας. Η Εκκλησία πρόβαλε σε αυτή τη δύσκολη εποχή τους επισκόπους ως διαδόχους των Αποστόλων, που κατείχαν την Αποστολική αλήθεια και ως αυτόπτες μάρτυρες της παρουσίας των Αποστόλων, θεωρήθηκαν οι πλέον κατάλληλοι να εκφράσουν τη διδασκαλία και την αλήθεια της. Τέτοιοι Πατέρες ήταν ο Πολύκαρπος Σμύρνης και ο Ιγνάτιος Αντοχείας¹¹⁹.

Γίνεται λοιπόν φανερό, πως ήταν κοινή συνείδηση στους κόλπους της Εκκλησίας πως η Αποστολική Διαδοχή εξασφάλιζε την ορθότητα της πίστεως, και κατοχύρωνε τον αποστολικό χαρακτήρα της Εκκλησίας ως μία, αγία, καθολική και αποστολική. Κατά τον Μ. Βασίλειο, όποιος έχει αποκοπεί από αυτή τη γραμμή βρίσκεται στην τάξη των λαϊκών και δεν έχουν καμία εξουσία, ούτε να βαπτίζουν, ούτε να χειροτονούν μετά την πτώση τους¹²⁰.

---

¹¹⁹ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 145.

¹²⁰ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἐπίσκοπος Καισαρείας, Κανόν 1, στο [Γ. ΡΑΛΛΗΣ – Μ. ΠΟΤΛΗΣ (ἐπιμ.), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τ. 4, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαροφύλακος], Ἀθήναι 1857, σελ. 90-1.

3.2.Οι Βαθμοί της Χριστιανικής Ιεροσύνης

Το μυστήριο της Ιεροσύνης είναι ένα και η δύναμή του ενιαία. Ο βαθμός όμως της δύναμης του έργου που διανέμεται ανάμεσα στους κληρικούς, διακρίνεται σε τρεις βαθμούς που χορηγούνται σε αυτούς με ιδιαίτερη μυστηριακή πράξη, τη χειροτονία. Υπάρχουν βέβαια και άλλες διακονίες εντός της Εκκλησίας, οι οποίες παρέχονται με χειροθεσίες. Η διαφορά μεταξύ χειροθεσίας και χειροτονίας, που αποτελεί και το βασικό κριτήριο διάκρισης μεταξύ κατωτέρου και ανωτέρου κλήρου υφίσταται στο ότι η χειροθεσίες τελούνται εκτός του ιερού βήματος σε αντίθεση με τις χειροτονίες, οι οποίες τελούνται εντός¹²¹.

Οι βαθμοί της ανώτερης ιεροσύνης, στην οποία αναφέρεται και το θέμα μας, είναι αυτοί του Διακόνου, του Πρεσβυτέρου και του Επισκόπου. Στην πρώτη Εκκλησία δεν αναφέρεται αυτή η ιεραρχία, αλλά αναφέρονται χαρίσματα γεγονός που παραπέμπει συνειρμικά σε αντιστοιχία με τους βαθμούς Ιεροσύνης «...καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ¹²²».

Σύμφωνα με τις διαταγές των Αγίων Αποστόλων η θεσμοθέτηση των τριών βαθμών της Ιεροσύνης αποσκοπεί στη ευταξία της Εκκλησίας. Η διάκριση λοιπόν γίνεται μόνο για την ακολουθία των πραγμάτων και για την αποφυγή ακαταστασίας εντός της Εκκλησίας, γεγονός που δεν αναιρεί τον ενιαίο χαρακτήρα του μυστηρίου της Ιεροσύνης. Όπως αναφέρει και ο

---

¹²¹ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1969, σελ. 446-7 (Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός*).

¹²² Πρὸς Ἐφεσ. 4, 11-12

π. Νικόλαος Ιωαννίδης πρόκειται για διάκριση στο είδος του χαρίσματος, που έχει σχέση με την άσκηση του λειτουργήματος, δηλαδή πρόκειται περί ποσοτικής και όχι περί ποιοτικής διακρίσεως¹²³.

Οι όροι Διάκονος Πρεσβύτερος και Επίσκοπος μέσα στο καινοδιαθηκικό κείμενο απαντώνται με πολλάπλως και με διαφορετική ερμηνεία. Έτσι ο όρος Διάκονος έχει την έννοια του υπηρέτη, του Διακόνου του Ευαγγελίου, του Διακόνου της Καινής Διαθήκης, του Διακόνου του Χριστού, του διακόνου της δικαιοσύνης. Ο όρος πρεσβύτερος απαντάται ως Απόστολος, επίσκοπος και πρεσβύτερος με την έννοια του ιερέα και τέλος ο επίσκοπος καλείται Ιησούς Χριστός, Απόστολος, Πρεσβύτερος και Αρχιερέας¹²⁴.

Το πότε καθιερώθηκε αυτή η ιεραρχία στην Εκκλησία δεν υπάρχουν σαφείς αναφορές, αυτό όμως πρέπει να γίνεται πολύ νωρίς. Η πρώτη όμως αναφορά σε ιερατικούς βαθμούς γίνεται στον Άγιο Ιγνάτιο Αντιοχείας, ο οποίος μας πληροφορεί για την ύπαρξη τριών βαθμών της ιερωσύνης όχι μόνο στην εποχή του αλλά και την προγενέστερη από αυτόν περίοδο¹²⁵.

---

¹²³ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη», σελ. 149.

¹²⁴ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη», σελ. 149-50.

¹²⁵ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη», σελ. 151.

3.2.1 Ο βαθμός του Διακόνου

Ο Διάκονος είναι ο πρώτος βαθμός της Ιεροσύνης. Είναι η εφαρμογή του βιβλικού λόγου «*Εγώ δέ ἐν μέσῳ ὑμῶν εἰμι ὡς ὁ διακονῶν*¹²⁶» Είναι μιμητής τῶν ἀγγέλων καί ἔχει ὡς πρότυπο τόν Πρωτομάρτυρα Ἀρχιδιάκονο Στέφανο, παρότι ο Στέφανος δεν μετείχε στο τελετουργικό μέρος των ιερῶν Ακολουθιῶν. Είναι εκείνος που διακονεῖ κατά τήν τέλεση των Ιερῶν Μυστηρίων και μεριμνά για την ὅλη τάξη στο χώρο του Ναοῦ κατά την λατρεία. Οι ιεροί κανόνες μάλιστα διακελεύουν ὅτι ο χειροτονούμενος ὡς διάκονος πρέπει να ἔχει την ηλικία των εἴκοσι πέντε ετών, ἔτσι ὥστε να ἔχει και την ωριμότητα της ηλικίας.

Ὡς πρότυπο του τίτλου του Διακόνου θεωρεῖται η εκλογή και η χειροτονία των επτά διακόνων, ὅπως αυτή παραδίδεται στις Πράξεις των Αποστόλων. «*Ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικάνορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας*¹²⁷». Αρχικά, σκοπός της εκλογῆς των Διακόνων ἦταν η διακονία των τραπεζῶν και μόνο. Τίποτε ἄλλο εντός του Ι. Βήματος. Με τον καιρό, το ἔργο τους επεκτάθηκε και σε ἔργα πνευματικῆς διακονίας. Ἐτσι συναντάμε ἀπὸ τους επτά τον Στέφανο να κηρύττει με φλόγα το Ευαγγέλιο και να οδηγείται ἀπὸ αυτό στο μαρτύριο. Επίσης βλέπουμε τον Φίλιππο να κηρύττει την θεότητα του Ἰησοῦ, να επονομάζεται Ευαγγελιστής, να προβαίνει ἀκόμα και σε βαπτίσεις αν και δεν εἶχε την εξουσία¹²⁸. Πλην ὅμως, η μετοχή ἢ τέλεση ἀκόμα και ἀπὸ λαϊκό του βαπτισματικῆς μέρους, ἦταν γεγονός, με

¹²⁶ Κατὰ Λουκ. 22, 27.

¹²⁷ Πράξ. 6, 5-6.

¹²⁸ Ἀρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (ΑΡΧΙΜ.), «Ἡ Ἱερουσόνη», σελ. 151-2.

κεντρικό παράδειγμα την βάπτισμα συνομήλικων παιδιών από τον Μ. Αθανάσιο, πράξη που έγινε άμεσα αποδεκτή από τον Αρχιεπίσκοπο Αλεξανδρείας. όμως, όπως καταφαίνεται από τα παραπάνω οι Διάκονοι έπαψαν να έχουν τα αποκλειστικά καθήκοντα διακονίας στα δείπνα και πολύ σύντομα απέκτησαν καθήκοντα με χαρακτήρα ιερατικό. Αυτό το επιβιβαιώνει σε επιστολή του και ο Αγ. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος. Έτσι ο Διάκονος με την πάροδο του χρόνου αποτέλεσε ξεχωριστό ιερατικό βαθμό με καθήκον να διακονεί τους Επισκόπους και τους Πρεσβυτέρους στην τέλεση των μυστηρίων και να βοηθά το ποιμαντικό έργο της Εκκλησίας¹²⁹.

Όπως αναφέρει ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, ο Διάκονος «Κλίνει τό ένα γόνυ δεικνύων τήν ύποταγήν όμοῦ καί τήν αφιέρωσίν του, καί κλίνει τό έν γόνυ, καθότι έν μόνον χάρισμα τής ιεράς λειτουργίας λαμβάνει, καθώς λέγει ό Διονύσιος, τό έξυπηρετεῖν καί προσκαλεῖσθαι καί κατηχεῖν καί προσφέρειν μόνον καί παραγγέλλει καί προσφωνεῖ νά προσέλθουν· δέν δύναται όμως νά δώση καί τελειότητα¹³⁰». Ο βαθμός του Διακόνου δεν αντιπροσωπεύει πλήρη Ιεροσύνη. «Εἶναι μονόπους, κεκολωμένος, εἶναι τμημα καί ὄχι σύνολον¹³¹». Επίσης ο Διάκονος δεν ευλογεί, μόνον λέγει: «Εὐλόγησον Δέσποτα», «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» ως παρακίνηση. Ο ίδιος όμως δεν εύχεται, δεν διαβάζει ευχή. Παρίσταται ως διακονών και όχι ως επιτελών τα Ιερά Μυστήρια¹³².

Τα άμφια του Διακόνου είναι το στιχάριον, το ωράριον και τα επιμάνικα. Το στιχάριον συμβολίζει το καθαρό και άσπιλο του διακονικού τάγματος¹³³ και απαγγέλει όταν ενδύεται: «Άγαλλιάσεται ή ψυχή μου επί

¹²⁹ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (ΑΡΧΙΜ.), «Η Ίερωσύνη», σελ. 152-3.

¹³⁰ ΣΥΜΕΩΝ, Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, *Περί τῶν ιερῶν χειροτονιῶν*, PG 155, 361A-504B (376A).

¹³¹ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 461.

¹³² Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 463.

¹³³ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 481.

τῷ Κυρίῳ ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου». Τό οράριο ἢ ωράριο, το οποίο φορεῖ ο Διάκονος ἐπὶ των ὤμων εικονίζει τὰς πτέρυγας των Ἀγγέλων πρεπειδὴ διακονεῖ καὶ ἔχει τάξιν ἀγγελικὴν, ἐνῶ ἄλλη μία ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ἡ ὀνομασία αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ *orare* (=προσεύχεσθαι). Ὁ Διάκονος περιζώννυται τὸ οράριο ὅταν πρόκειται νὰ κοινωνήσῃ των Ἀχράντων Μυστηρίων σὲ ἐνδειξὴ εὐλαβείας καὶ ἱεροῦ φόβου. Τέλος ἐνδύεται τὰ ἐπιμάνικα. Καλοῦνται ἔτσι γιὰτὶ ἀρμόζουσι πάνω ἀπὸ τὰ μανίκια τοῦ στιχαρίου καὶ τὰ περισφίγγουσι γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζουσι τὰ χεῖρα τοῦ στη λειτουργικὴν διακονίαν του. Συμβολίζουν τὴν προφυλακὴν πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ διάκονος καθὼς καὶ τὴν δύναμιν τῆς διακονίας ὥστε νὰ διακονεῖ τὰ ἱερά Μυστήρια. Ὅταν ἐνδύεται λοιπὸν τὰ ἐπιμάνικα ἀπαγγέλει τοὺς στίχους: «*Ἡ δεξιὰ σου Κύριε δεδόξασται*» καὶ «*Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με*». Εἰκονίζουν τέλος τὰ δεσμά των χειρῶν τοῦ Χριστοῦ με τὰ ὁποῖα δεμένος ὠδηγήθηκε στὸν Πιλάτο¹³⁴.

Τὸν Διάκονο κανεὶς δὲν πρέπει νὰ υποτιμᾷ καὶ νὰ περιφρονεῖ. Ἀποτελεῖ τὸ μέλλον τῆς ζωῆς τῆς ἐνορίας καὶ ὁλόκληρῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλο τὸ ποίμνιο ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιδεικνύει πρὸς κάθε Διάκονο ἀγάπην, εὐγένειαν, συμπαράστασιν, πνευματικὴν ἐνίσχυσιν, ὥστε νὰ στερεώνεται στὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ νὰ ἐπιτελεῖ ὡς καλὸς καὶ εὐλαβὴς διάκονος τοῦ Χριστοῦ θεαρέστως καὶ «κατὰ τάξιν» τὰ καθήκοντά του. Μάλιστα ὁ Ἀπόστολος των Ἐθνῶν Παῦλος, συμβουλεύει σχετικὰ: «*Διακόνους ὡσαύτως σεμνοῦς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνω πολλῶ προσέχοντες, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντες τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονεῖτωσαν ἀνέγκλητοι ὄντες*¹³⁵».

Ὁ βαθμὸς τοῦ Διακόνου ἔχει μειωθεῖ σὲ κάτι λίγο περισσότερον ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ προετοιμασία ἢ πρόσβαση, τὸ πρῶτον βῆμα γιὰ (τὴν ἀνώτερον καὶ

¹³⁴ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, Ὁ Χριστιανικὸς Ναός, σελ. 486-79.

¹³⁵ Α' Πρὸς Τιμοθ. 3, 8-10.

πιο σημαντική) μετάβαση στο βαθμό του Πρεσβυτέρου ή του Επισκόπου. Πραγματικά, ο βαθμός του Διακόνου μοιάζει με ένα είδος κατώτερης Ιεροσύνης (ή και επιτραπήτω: Υποϊερωσύνης), που σπάνια εκλαμβάνεται ως μακρά αποστολή ή μόνιμο λειτούργημα. Αυτή είναι καθαρά η ουσία του προβλήματος αφού εμπεριέχει το δισταγμό και την υποψία ενός επισκόπου — και σε μικρότερο βαθμό ίσως και των λαϊκών πιστών — σε σχέση με τη χειροτονία των διακονιστών, που θεωρούνται ότι μπορεί κάποτε να αναζητήσουν και προαγωγή σε υψηλότερα ιερατικά στρώματα¹³⁶.

Σε μερικές εκκλησίες μας, ιδιαίτερα στον Σλαβικό χώρο, ο ρόλος των Διακόνων έχει περιορισθεί σε ένα καθαρά αισθητικό καθήκον ή σε μια αποκλειστικά λειτουργική ευθύνη. Ενώ βέβαια δεν είναι ασήμαντες αυτές οι λειτουργίες, δεν εξέφραζαν ποτέ και δεν εκφράζουν πλήρως τη δυναμική και την ουσία του διακονικού βαθμού. Στην πραγματικότητα πολλά καθαρώς λειτουργικά καθήκοντα αφορούσαν τους υποδιακόνους, που δεν ήταν χειροτονημένοι με την ίδια έννοια αλλά μόνο δεχόντουσαν μια απλή χειροθεσία. Οι Διάκονοι ήταν πάντα επιφορτισμένοι με περισσότερα καθήκοντα από τα λειτουργικά· οι Διάκονοι λειτουργούσαν ως ένας σημαντικός παράγοντας της χριστιανικής κοινότητας και των διαφορών και διαφορετικών εκφράσεων της.

Έτσι φαίνεται ότι κάτι απουσιάζει σοβαρά από την ιερωσύνη εάν οι διάκονοι υποτιμώνται ή δεν περιλαμβάνονται στη συνολική εικόνα. Ένα πιο περιεκτικό και ολοκληρωμένο όραμα της Ιεροσύνης θα πρέπει να αναγνωρίζει το ρόλο του επισκόπου ως του συνδετικού ιστού της ενότητας της κοινότητας και ως του εκπροσώπου η διδασκάλου του δόγματος· θα πρέπει παράλληλα να σέβεται το ρόλο του πρεσβυτέρου στη σύναξη της

---

¹³⁶ Πρωτοπρεσβ. Ι. ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ, *Ο θεσμός του Διακόνου στη ζωή της Εκκλησίας*, στο: <https://www.pemptousia.gr/2015/01/diakonia2/>, (Ανάκτηση 20.2.2021). (Στο εξής: Πρωτοπρεσβ. Ι. ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ, *Ο θεσμός*).

τοπικής κοινότητας γύρω από το πρόσωπο και την παρουσία του Χριστού. Επιπλέον όμως, θα πρέπει να κατανοεί και περικλείει το ρόλο του διακόνου ως υπηρέτη της ολοκλήρωσης και πραγμάτωσης αυτής της ενότητας και της κοινότητας των προσώπων στην τοπική Εκκλησία¹³⁷.

Η μόνη αυθεντική (αλλά και λειτουργική) εικόνα της Εκκλησίας προς την οποία θα πρέπει να προσβλέπουμε — στο μυαλό και τις καρδιές μας όπως και στα λειτουργήματά μας — είναι αυτή ενός δείπνου και όχι μιας συντεχνιακής κλίμακας. Η Εκκλησία δεν είναι μια πυραμίδα, όπου όλη η προσοχή και η εξουσία στρέφεται και κοιτάζει προς την κορυφή. Θα πρέπει να θεωρούμε την Εκκλησία ως τον τόπο του μυστηρίου, όπου ο βασικός και αρχικός στόχος είναι η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας, κατά την οποία «ὁ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος¹³⁸», και όπου «οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι¹³⁹» και «ὁς ἐὰν θέλη ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος¹⁴⁰».

Κατά τον ίδιο τρόπο, εάν η εικόνα της τράπεζας είναι η βασική και δομική εικόνα για την Εκκλησία, τότε μπορούμε επίσης να φανταστούμε ευκολότερα και τους Διακόνους σαν να παραμένουν και περιμένουν στις εορταστικές τράπεζες, να υπηρετούν τις καθημερινές ανάγκες (τον επιούσιο άρτο) της κοινότητας, παρά ως πiónια στη βάση ενός ισχυρού και πολιτικού οργανισμού. Πάντως σίγουρα όχι ως βοηθούς που περιμένουν κάποια προαγωγή ή προσωπική ολοκλήρωση.

Ο βαθμός του Διακόνου θα μπορούσε να εκφράζει την διάκριση των χαρισμάτων που υπάρχουν μεταξύ των λαϊκών πιστών, τα οποία χαρίσματα θα έπρεπε να ενσωματώνονται με μυστηριακό ή επίσημο τρόπο

---

¹³⁷ Πρωτοπρεσβ. Ι. ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ, *Ο θεσμός*, (Ανάκτηση 20.2.2021).

¹³⁸ Κατὰ Ματθ. 23, 11.

¹³⁹ Κατὰ Ματθ. 20, 16.

¹⁴⁰ Κατὰ Ματθ. 20, 26.

(δηλ. με χειροτονία) από την Εκκλησία. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αξία, η αξιοσύνη, των διαφόρων διακονημάτων μπορεί να παρέχεται και να αναγνωρίζεται σε συγκεκριμένα λαϊκά μέλη, άνδρες και γυναίκες, των οποίων τα ιδιαίτερα προσόντα θα μπορούσαν να ολοκληρώνονται και να εκφράζονται επίσημα μέσα στην κοινότητα. Αυτά τα πρόσωπα θα πρέπει να ορίζονται και αξιώνονται με χειροτονία, τα χαρίσματα τους να αναγνωρίζονται επίσημα από την κοινότητα, καθώς και να συνδέονται άμεσα και στενά με το ιερό θυσιαστήριο και τη λατρεία. Με αυτόν τον τρόπο, οι Διάκονοι θα αντιμετωπίζονται ως μέλη που υποστηρίζουν — χωρίς πάλι να υποκαθιστούν — την ειδική Ιεροσύνη των Πρεσβυτέρων και των Επισκόπων¹⁴¹.

---

¹⁴¹ Πρωτοπρεσβ. Ι. ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ, *Ο θεσμός*, (Ανάκτηση 20.2.2021).

3.2.2 Ο βαθμός του Πρεσβυτέρου

Η αύξηση των Χριστιανικών κοινοτήτων έφερε δυσκόλια στους Αποστολους καθότι δεν υπήρχε η δυνατότητα να μεταβαίνουν από τόπο σε τόπο ώστε να επιτελέσουν το αποστολικό τους έργο. Έτσι όπου δεν επαρκούσαν να καλύψουν κηρυκτικές, τελετουργικές και ποιμαντικές πράξεις διά χειροτονίας φρόντισαν να καταστήσουν Πρεσβυτέρους, ώστε εν ονόματι αυτών να συνεχίζεται το αγιαστικό έργο της Εκκλησίας. Αυτή η πρακτική καταγράφεται και γίνεται γνωστή σας μας από τις Πράξεις των Αποστόλων: «...χειροτονήσαντες δέ αυτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν καὶ προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκασι¹⁴²» και σε άλλο σημείο: «Απὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας (ο Παύλος) εἰς Ἔφεσον μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας... προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος¹⁴³».

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ὅτο ο ὅρος «Επίσκοπος» και ο ὅρος Πρεσβύτερος χρησιμοποιούνται με την ίδια σημασία, ιδιαίτερα στην χριστιανική γραμματεία των πρώτων αἰώνων. Γι αυτό το λόγο πολλοί ερευνητές ανέπτυξαν τη θεωρία πως Πρεσβύτεροι και Επίσκοποι αποτελούσαν μία τάξη και ο βαθμός του επισκόπου προέκυψε από το πρωτείο του αρχαιότερου των πρεσβυτέρων¹⁴⁴.

¹⁴² Πράξ., 14, 23.

¹⁴³ Πράξ. 20, 17 - 28.

¹⁴⁴ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 154.

Ο Απόστολος Παύλος στις ποιμαντικές του επιστολές ξεχωρίζει ρητά τους Επισκόπους από τους Πρεσβυτέρους, όπως και από τους Διακόνους. Όμως μέσα στη πατερική γραμματεία και οι Επίσκοποι αναφέρονται ως Διάκονοι και Πρεσβύτεροι και οι Πρεσβύτεροι ως Επίσκοποι και Διάκονοι. Από αυτό το γεγονός καταφαίνεται πως η ταυτότητα των ονομάτων δεν υπονοεί καμία ταυτότητα βαθμών, εφ' όσον μία και ταυτόσημη είναι η διακονία του σωτηριώδους έργου του Χριστού¹⁴⁵.

Η επιτέλεση αυτή της κοινής διακονίας από διαφορετική θέση όπως των Πρεσβυτέρων σε σχέση με τους Αποστόλους έχουμε τη δυνατότητα να το διακρίνουμε κατά τη διάρκεια των εγγραφών της Αποστολικής Συνόδου, η οποία συνήλθε το 49 μ.Χ. ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της περιτομής που είχε ανακύψει. Τότε λοιπόν συνήλθαν σε Σύνοδο οι Απόστολοι και οι Πρεσβύτεροι: «*Συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου*¹⁴⁶», και αποφασίσαν από κοινού, όπως προκύπτει από το: «*τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ, Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαββᾶν καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς*¹⁴⁷», έχοντας βέβαια την πρωτοκαθεδρία της Συνόδου οι ίδιοι οι Απόστολοι. Με αυτό τον τρόπο γίνεται κατανοητό ότι είναι κοινή η μέριμνα, η φροντίδα και το έργο, αλλά διακεκριμένο το αξίωμα και η βαθμίδα¹⁴⁸.

Τα άμφια του Πρεσβυτέρου, έκτος από το στιχάριο και τα επιμάνικα τα οποία αφορούν και στους τρεις βαθμούς της Ιεροσύνης, είναι τα εξής: Το Επιτραχήλιο το οποίο είναι σαν το Οράριο, φέρεται στον λαιμό από τους

¹⁴⁵ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 155-6.

¹⁴⁶ Πράξ. 15, 6.

¹⁴⁷ Πράξ. 15, 22.

¹⁴⁸ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ Ἱερωσύνη», σελ. 156.

Πρεσβυτέρους και τους Έπισκόπους και καταλήγουν τα δύο άκρα του εμπρός. Συμβολίζει την από Θεού κατερχόμενη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Κατά την ένδυσή του ο Πρεσβύτερος απαγγέλει: «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ἐκχέων τὴν Χάριν ἐπὶ τοὺς Ἱερεῖς Αὐτοῦ...*». Τα κρόσσια που υπάρχουν στο κάτω άκρο του συμβολίζουν τις ψυχές των ανθρώπων του ποιμνίου τους, για τις οποίες είναι υπεύθυνοι και θα λογοδοτήσουν κατά την ημέρα της κρίσεως. Χωρίς Επιτραχήλιο καμία ιεροπραξία δεν μπορεί να τελεστεί¹⁴⁹.

Η ζώνη την οποία φέρει ο Πρεσβύτερος και ο Επίσκοπος για να συγκρατεί τα άμφια, άποτελεί σταθερή υπόμνηση της πνευματικής αποστολής και της ευθύνης τους¹⁵⁰. Συμβολίζει την ετοιμότητα που πρέπει να έχουν για την απόκρουση καθενός εναντίου κατά την προτροπή του Κυρίου: «*ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι*¹⁵¹...»

Τὸ Φαιλόνιο ἢ Φελόνης ἢ Φενόλης εἶναι ἔνδυμα ἀρχαϊκῆς μορφῆς χωρὶς μανίκια καὶ ὁ ἱερέας τὸ ἐνδύεται ἀπὸ τὸ κεφάλι. Ὁ π. Κωνσταντῖνος Καλλίνικος ἀναφέρει ὅτι ἡ λέξη φαλόνιο ἦταν σὲ χρῆση πρὶν τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχε διαμορφωθεῖ ἡ τελετουργικὴ ἐνδυμασία τοῦ κλήρου. Δῆλωνε δὲ μανδύα ταξιδιωτικὸ ἢ χλαμύδα: «*τὸν φαλόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας*¹⁵²». Ἡ σημειολογία τοῦ ἔχει νὰ κάνει με τὸν ἄρραφο χιτῶνα τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ. Ὅπως ὁ χιτῶνας ὑπῆρξε ἄρραφος καὶ ἀποτελοῦσε ἐνιαῖο τεμάχιο, ἔτσι πρέπει καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετη. Ὅταν εἶναι λευκὸ,

¹⁴⁹ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός*, σελ. 484.

¹⁵⁰ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός*, σελ. 484.

¹⁵¹ *Κατὰ Λουκ.* 12, 35.

¹⁵² *Β' Τιμ.* 4, 13

συμβολίζει την καθαρότητα και φωτεινότητα της Θείας Χάριτος. Όταν χρησιμοποιείται πορφυρό, κατά τον Άγιο Γερμανό Κωνσταντινουπόλεως, το φαιλόνιο εικονίζει την πορφύρα με την οποία ενέπαιζαν τον Κύριό μας, γεγονός το οποίο πρέπει να έχει στο νου του πάντοτε ο Πρεσβύτερος¹⁵³.

Επίσης, οι ιερείς οι οποίοι επιτελούν κάποια ειδική διακονία (οφφίκιο) φέρουν το Επιγονάτιο, το οποίο είναι ρομβοειδές ύφασμα που κρέμεται από τη ζώνη και συνήθως απεικονίζει παράσταση με το νιπτήρα του Μυστικού Δείπνου ή την Ανάσταση. Όπως προαναφέρθηκε το φέρει ο κάθε οφφικιούχος πρεσβύτερος και ο Αρχιερέας¹⁵⁴. Παραπέμπει σημειολογικά στο λέντιο με το οποίο ο Κύριος έπλυνε τα πόδια των Μαθητών Του. Επίσης συμβολίζει και την πνευματική ρομφαία «*ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι... καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ*¹⁵⁵».

---

¹⁵³ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός*, σελ. 484-5.

¹⁵⁴ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός*, σελ. 486.

¹⁵⁵ *Πρὸς Ἐφεσ.* 6, 17.

3.2.3 Ο βαθμός του Επισκόπου

Επίσκοπος (σύνθ. εκ συναρπαγής παθ. από τη φράση ἐπί σκοπόν) εκ του ἐπισκοπέω/ῶ (= παρατηρώ, εξετάζω, προσέχω μήπως [με ενδοιαστική πρόταση], επιθεωρώ, μεταβαίνω σε επίσκεψη, μελετώ τι καλώς, φροντίζω-γνιιάζομαι) προσδιορίζει τον φύλακα/σκοπό, επιβλέποντα, επιτηρητή, προστάτη καθώς και τον επιδέξιο- επιτυχημένο τοξότη αλλά και τον κατάσκοπο¹⁵⁶.

Προσδιόριζε τον θεό πολιούχο, κατεξοχήν τιμωρό της αδικίας αλλά και προστάτη-χορηγό. Κατεξοχήν ο οφθαλμός του Διός είναι φύλακας της τάξης και μάρτυς και ἔ. τῶν πραττομένων. Η Εφέσια Άρτεμις χαρακτηριζόταν και ως επίσκοπος. Και στους Ο' η ἐπισκοπή (του Θεού) συνδέεται με τη δυναμική επίσκεψη του Θεού για να τιμωρήσει τους αδίκους και να σώσει τους δικαίους αλλά και τη διαρκή εποπτεία της γης. Ως επίσκοπος ήδη από τον 5^ο-4^ο αι. π.Χ. ορίζεται ο απεσταλμένος δημόσιος λειτουργός της αρχαίας Αθήνας και αρμόδιος για προσωρινή διοίκηση υποτελών πόλεων ίσως και με δικαστικές εξουσίες. Στον ελληνιστικό κόσμο και στους Ο' επίσκοποι ονομάζονται αξιωματούχοι σε κοινότητες-εκκλησίες του δήμου, επόπτες ανοικοδόμησης και κοπής νομισμάτων, αγορανόμοι. Στην ελληνορωμαϊκή εποχή ο περιοδευών Κυνικός ορίζεται ἄγγελος, κατάσκοπος και κήρυξ τῶν θεῶν, ὑποδείξων αὐτοῖς ὅτι

¹⁵⁶ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, Αποστόλου Παύλου, Α', σελ. 466-7.

πεπλάνηται καὶ ἀλλαχοῦ ζητοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὅπου οὐκ ἔστιν, ὅπου δ' ἔστιν, οὐκ ἐνθυμοῦνται¹⁵⁷.

Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς (Ρώμη 30 π.Χ.) ορίζει ως *επίσκοπο* και *φύλακα* των ηθών **τον τιμητή** (*censor*), ο οποίος εκλεγόταν για μια πενταετία κατόπιν χρησμών προφητειών και ήταν κάτοχος αντίστοιχης καθέδρας (*sella curulis*) αφού όπως ο στρατηγός φρόντιζε για την ευταξία αλλά σε περίοδο ειρήνης: *Ρωμαῖοι δὲ πᾶσαν ἀναπετάσαντες οἰκίαν καὶ μέχρι τοῦ δωματίου τὴν ἀρχὴν τῶν τιμητῶν προαγαγόντες, ἀπάντων ἐποίησαν ἐπίσκοπον καὶ φύλακα τῶν ἐν αὐταῖς γινομένων*, οὔτε (α) δεσπότην οἰόμενοι δεῖν ὠμὸν εἶναι περὶ τὰς τιμωρίας οἰκετῶν οὔτε (β) πατέρα πικρὸν ἢ μαλθακὸν πέρα τοῦ μετρίου περὶ τέκνων ἀγωγὰς οὔτε (γ) ἄνδρα περὶ κοινωσίαν γαμετῆς γυναικὸς ἄδικον οὔτε (δ) παῖδας γηραιῶν ἀπειθεῖς πατέρων¹⁵⁸.

Το πολίτευμα της Εκκλησίας είναι επισκοποκεντρικό. Ο Επίσκοπος βρίσκεται στο επίκεντρο της εκκλησιαστικής κοινότητας και ζωής. Εφ' ὅσον καθίσταται με την χειροτονία διάδοχος των Αποστόλων διαχειρίζεται ως πιστός και συνετός οικονόμος την Θεία Χάρη που του παρέχεται από τον Θεό με σκοπό την οικοδομή και αύξηση της Εκκλησίας, για την πνευματική καθοδήγηση των πιστών και την οργάνωση της πνευματικής και ποιμαντικής διακονίας στον χώρο ευθύνης του, έχοντας συνεργάτες του τούς Πρεσβυτέρους και Διακόνους. Αυτός αποτελεί το σύμβολο της ενότητας της Εκκλησίας, διότι χωρίς Επισκόπους δεν υφίσταται Εκκλησία¹⁵⁹.

Για την θέση του Επισκόπου στην Εκκλησία ο άγιος Ιγνάτιος, *επίσκοπος Αντιοχείας*, αποστολικός Πατέρας του Β' αιώνα μ.Χ. και

¹⁵⁷ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 467-8.

¹⁵⁸ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 469.

¹⁵⁹ Αρχιμ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «*Η Ίερωσύνη*», 158-9.

μαθητής και ακροατής του Αγίου αποστόλου Ιωάννου του Ευαγγελιστοῦ, διδάσκει ότι: «Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ και το πλήθος ἔστω, ὥσπερ ὅπου ἂν ἦ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ και ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία· οὐκ ἔξόν ἐστιν χωρὶς του Ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν ...καλῶς ἔχει Θεόν και ἐπίσκοπον εἰδέναί¹⁶⁰».

Σχετικά με τον επισκοπικό βαθμό η Ορθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία ακολουθεῖ ἀπαρέγκλιτα κατὰ την πάροδο των αἰώνων την ἀρχαία χριστιανικὴ διδασκαλία του Αγίου Ἰγνατίου του Θεοφόρου, Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, η οποία ἀναφέρεται στην Ὁμολογία του Αγ. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων. «Το ἐπισκοπικόν ἀξίωμα οὕτως ἐστίν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον ὥστε χωρὶς αὐτοῦ μὴ δύνασθαι μήτε Ἐκκλησίαν μήτε χριστιανόν τινα ἢ εἶναι ἢ ὄλως λέγεσθαι· Αὐτός γάρ ὁ ἀξιωθείς ἐπίσκοπος εἶναι, ὡς ἀποστολικός διάδοχος..., ζῶσα ἐστίν εἰκὼν του Θεοῦ ἐπὶ της γῆς... οὕτω δὲ αὐτοῦ το ἀναγκαῖον ἐννοοῦμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ την ἀναπνοὴν και ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ τὸν ἥλιον...ὁ, τι Θεός ἐν τῷ οὐρανῷ των πρωτοτόκων Ἐκκλησία και ἥλιος ἐν τῷ κόσμῳ τούτο ἕκαστος ἀρχιερεὺς ἐν τῇ κατὰ μέρος Ἐκκλησίᾳ¹⁶¹».

Κάθε θέση στην Ἐκκλησία λέγεται ἀξίωμα ὄχι γιατί διαφέρει ἀπ' τους ἄλλους, ἀλλὰ γιατί ἐκχωρεῖται ἀπ' τον Θεό. Κανένας δεν εἶναι ἀξίος για να τελεσιουργεῖ τα Ἱερά Μυστήρια. Ο Θεός και μόνον ο Θεός εἶναι αὐτός που στους κληρικούς παρέχει αὐτή την δυνατότητα ἐπειδὴ θέλει και ὄχι η ἀρετὴ του προσώπου του κάθε ιερέα. Στις χειροτονίες ἐπαναλαμβάνετε το «ἀξίος, ἀξίος». Σε κάθε «ἀξίος» που ἀκούγεται, πίσω ἀπὸ αὐτό ὑποννοεῖται

¹⁶⁰ ἸΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, Πρὸς Σμυρναίους 8-9, PG 5, 713B.

¹⁶¹ Ι. ΚΑΡΜΙΡΗΣ, Τὰ Δογματικά και Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Β', ἐκδ. Academische Druck, Γκρατς-Αυστρία 1968, σελ. 752- 3.

ένα «Δόξα Σοι ο Θεός» που αξιώσε να λάβει τη Χάρη Του ένας ακόμη εργάτης του Αμπελώνα Του¹⁶².

Προτού ο Χριστός αναληφθεί στους ουρανούς, επέθηκε τις άχραντες χείρες Του στις κορυφές των κεφαλών των Αποστόλων. Συνεπώς, ο Επίσκοπος της κάθε τοπικής Εκκλησίας έχει Αποστολική διαδοχή, συμπεριλαμβάνεται δηλαδή στην ιστορική αλυσίδα που φτάνει ως τον Χριστό κι εκφράζει με αυθεντικό τρόπο το Λόγο της Αλήθειας Του, εγγυώμενος την Ορθότητα της Πίστης, όπως αυτή διατυπώθηκε στις Οικουμενικές Συνόδους.

Η αναφορά του ονόματος του Επισκόπου κατά τη διάρκεια της λατρείας, σημαίνει ότι τελούμε τα καθήκοντά μας προς τον Θεό Ορθόδοξα και δεν είμαστε αιρετικοί ή σχισματικοί. Σημαίνει επίσης ότι η ενορία, δηλαδή η εκκλησιαστική μας δηλαδή κοινότητα, συμπεριλαμβάνεται στην Εκκλησία.

Μέσα στη λατρεία υπάρχει άλλη μια αίτηση του Ιερέα ή του Διακόνου που εννοεί τον Επίσκοπο: *«ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν»* απ' τον Κύριο να ζητήσουμε. Ο άγγελος της ειρήνης είναι ο επίσκοπος και πιστός οδηγός μας στην Ορθόδοξη Πίστη. Αν χάσουμε την Ορθοδοξία, φεύγουμε απ' την Εκκλησία! Κι αν φύγουμε απ' την Εκκλησία, τότε χάνουμε και τη Βασιλεία που ο Χριστός μας υποσχέθηκε. Φύλακας ψυχών και σωμάτων, ο επίσκοπος, γιατί με τη ψυχή και το σώμα θα σωθούμε, αν μείνουμε πιστοί, ορθόδοξοι κι αγωνιστούμε. Να ευχόμαστε για τον Επίσκοπό μας ώστε να ορθοτομεί για εμάς το Λόγο της Αληθείας, σε μια εποχή που δεν αγαπά την Αλήθεια, ο Επίσκοπός μας, να συνεχίζει ακμαίος να στέκεται οδηγώντας εμάς, το ποίμνιό του, σε οδούς Σωτηρίας¹⁶³.

---

¹⁶² Αρχιμ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η Ίερωσύνη», 164-5.

¹⁶³ Πρωτοπρεσβ. Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 495.

Το κατεξοχήν έργο του Επισκόπου είναι η προεδρία της Θείας Ευχαριστίας. Από αυτήν πηγάζει όλη η εξουσία του Επισκόπου, όχι μόνο η αγιαστική αλλά και η ποιμαντική και η λεγομένη διοικητική. Ευχαριστία χωρίς Επίσκοπο δεν υπάρχει, αλλ' ούτε και Επίσκοπος χωρίς Ευχαριστία. Τα δύο αυτά είναι αλληλένδετα και συνιστούν τον άξονα αυτού τούτου του Μυστηρίου της Εκκλησίας : «Όπου άν φανεί ό Επίσκοπος, εκεί και τό πλήθος έστω, ώσπερ όπου άν είη Χριστός Ιησούς εκεί και ή Καθολική Έκκλησία» γράφει ο Ιερομάρτυρας Ιγνάτιος ο Θεοφόρος ήδη στις αρχές του 2ου μ.Χ. αιώνας. Και σε άλλο σημείο τονίζει ότι «αύτη βεβαία Εύχαριστία ήγείσθω, ή υπό τόν Έπίσκοπον ούσα». Η Ορθόδοξη Εκκλησία διαμέσου των αιώνων παρέμεινε πιστή στην αρχή αυτή και δεν μπορεί να αποστή από αυτήν αν θέλει να παραμείνει ορθόδοξος. Καταστρατηγήσεις της αρχής αυτής από όσους τελούν τη Θεία Ευχαριστία χωρίς την άδεια του τοπικού Επισκόπου ή το φοβερότερο, χωρίς το μνημόσυνο του ονόματος του Επισκόπου, όπως συμβαίνει με μερικούς λεγομένους ζηλωτές στο Άγιο Όρος, με καμία δικαιολογία δεν επιτρέπεται εφόσον ο τοπικός Επίσκοπος δεν σταμάτησε ή αντικαταστάθηκε από άλλον, πάντοτε και μόνον υπό Επισκοπικής Συνόδου, γι' αυτό και κάτι τέτοιο αποτελεί εκτροπή σοβαρότατη από την Ορθόδοξη Εκκλησία, μεγίστη αίρεση εν τη πράξει έστω και αν την καλύπτει ο μανδύας του ζήλου υπέρ της Ορθοδοξίας¹⁶⁴.

Ο Επίσκοπος, λοιπόν, έχει ως κύριο έργο του και πρωταρχικό το να ηγείται της Θείας Ευχαριστίας. Όλα τα άλλα έργα του είναι δευτερεύοντα γιατί όλα τα άλλα νοηματίζονται από τη σχέση τους με τη Θεία Ευχαριστία. Δεν είναι τυχαίο το ότι στην Αρχαία Εκκλησία όλα τα Μυστήρια της Εκκλησίας ετελούντο μέσα στη Θεία Ευχαριστία. Όπως έδειξε με μια

---

¹⁶⁴ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος ως προεστώς της Ευχαριστίας» στο: <http://i-m-patron.gr/i-m-patron-old.gr/keimena/> (Ανάκτηση 12.04.2021). Στο εξής: ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

μελέτη του ο αείμνηστος διδάσκαλός μας διαπρεπής λειτουργιολόγος Παναγιώτης Τρεμπέλας το Βάπτισμα, το Χρίσμα, ο Γάμος κλπ. ετελούντο εντός της Θείας Λειτουργίας. Για το λόγο αυτό ο Επίσκοπος απέκτησε την εξουσία να παρέχει την άδεια για την τέλεση όχι μόνο της Θείας Λειτουργίας αλλά και όλων των Μυστηρίων. Την εξουσία αυτή την άντλησε από το γεγονός, ότι αυτός προΐστατο της Θείας Ευχαριστίας και κατά συνέπεια και όλα όσα ετελούντο εντός της Ευχαριστίας ετελούντο με την ευλογία του¹⁶⁵.

Ο Επίσκοπος συνεπώς όταν διοικεί δεν ασκεί διοίκηση, όπως λέμε, αλλά προεκτείνει σε όλους τους τομείς της ζωής της Εκκλησίας τη χάρη και την ευλογία της Θείας Ευχαριστίας της οποίας προΐσταται. Χωρίς τη Θεία Ευχαριστία δεν υπάρχει αγιασμός και ευλογία στη ζωή των πιστών. Κανείς δεν μπορεί να γίνει άγιος χωρίς τη συμμετοχή του στον Ένα Άγιο, Ένα Κύριο Ιησού Χριστό, ο οποίος προσφέρει το Σώμα και το Αίμα Του λύτρο αντί πολλών εις τη Θεία Ευχαριστία. Ακριβώς διότι μόνον στη Θεία Ευχαριστία υπάρχει το Σώμα και το Αίμα του Χριστού όλη η χάρις και ο αγιασμός στη ζωή μας πηγάζουν από εκεί. Δεδομένου, όμως, ότι η Θεία Ευχαριστία χωρίς Επίσκοπο είναι αδιανόητη, ούτε χάρις και αγιασμός στη ζωή μας είναι δυνατή χωρίς την ευλογία του Επισκόπου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον όλα στην Εκκλησία γίνονται με την ευλογία του Επισκόπου. Είναι η θέση του στη Θεία Ευχαριστία και τίποτε άλλο¹⁶⁶.

Ο Επίσκοπος στην ουσία δεν είναι διοικητής, είναι λειτουργός. Αυτό πρέπει να το κατανοήσουν πρώτα οι ίδιοι οι Επίσκοποι και κατόπιν όλος ο κλήρος και ο λαός για να μην παρεισφρύνουν στην Εκκλησία αντιλήψεις κοσμικές περί διοικήσεως, εξουσίας και τα τοιαύτα. Ο Άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, στον οποίον αναφερθήκαμε ήδη, βλέπει τον Επίσκοπο μέσα στη

---

¹⁶⁵ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

¹⁶⁶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

Θεία Ευχαριστία ως καθήμενο εις τόπο ή τύπο Θεού περιστοιχούμενο από τους πρεσβυτέρους, οι οποίοι λειτουργούν εις τύπο των Αποστόλων. Η εικόνα αυτή επικράτησε σε όλη τη διαδρομή της Ορθόδοξου Εκκλησίας διαμέσου των αιώνων και εκφράζεται με τη δομή των ιερών ναών καθώς και τη δομή της Θείας Λειτουργίας. Αξίζει να τα δούμε αυτά από πιο κοντά¹⁶⁷.

Η Θεία Ευχαριστία είναι εικόνα της Βασιλείας του Θεού. Στη Θεία Λειτουργία βιώνουμε και προγευόμαστε της καταστάσεως στην οποία θα ζει ο κόσμος όταν επικρατήσει η Βασιλεία του Θεού την οποίαν όλοι οι πιστοί προσδοκούμε και για τον ερχομό της οποίας προσευχόμεθα κάθε φορά που λέμε στην Κυριακή Προσευχή «*έλθέτω ή Βασιλεία σου*». Τα χαρακτηριστικά της Βασιλείας του Θεού περιλαμβάνουν όλα όσα παρατηρούμε στην Ορθόδοξη Θεία Λειτουργία¹⁶⁸.

Αρχικά τη σύναξη του διασκορπισμένου κόσμου επί τω αυτώ. Στους Πατέρες της Εκκλησίας όπως ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, ο Άγιος Αναστάσιος ο Σιναΐτης, ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης κ.α., η Θεία Ευχαριστία είχε ένα μόνο όνομα: Σύναξη. Και τούτο διότι στη Βασιλεία του Θεού ο διηρημένος και κατατεμαχισμένος κόσμος μας, η φθορά και ο θάνατος που δεν είναι τίποτε άλλο από διαίρεση και κατατεμαχισμό της υπάρξεώς μας θα παραχωρήσουν τη θέση του στην ενότητα και την αγάπη, που είναι συνώνυμα με την αιώνια, την αληθινή ζωή. Αυτός είναι και ο βαθύτερος θεολογικός λόγος για τον οποίο η Εκκλησία μας έχει απαγορεύσει την τέλεση περισσότερων της μιας Θείων Λειτουργιών στην ίδια ενορία. Ως εικόνα της Βασιλείας του Θεού, η Θεία Ευχαριστία συνάγει όλο τον λαό εντός ενός τόπου επί τω αυτώ.

---

¹⁶⁷ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

¹⁶⁸ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

Στη συνέχεια, η σύναξη του διασκορπισμένου κόσμου επί τω αυτώ στη Βασιλεία του Θεού θα έχει ένα συγκεκριμένο κέντρο και μια συγκεκριμένη κεφαλή, τον Βασιλέα Ιησού Χριστό, ο οποίος καθήμενος επί θρόνου εις τύπο και τόπο Θεού θα συναγάγει τα διασκορπισμένα εις εν και θα θρέψει τον κόσμο με την αιώνια ζωή που πηγάζει από το Σώμα Του. Αυτόν τον Βασιλέα Χριστό, όπως θα έλθει στη Βασιλεία Του, εικονίζει στην Εκκλησία ο προεστώς της Ευχαριστίας Επίσκοπος. Γι' αυτό και κάθεται επί θρόνου, όχι βέβαια αυτό που λέμε σήμερα Δεσποτικό Θρόνο, αλλά αυτό που είναι πίσω από την Αγία Τράπεζα και λέγεται Σύνθρονο, κάτι που στην αρχαία Εκκλησία ήταν εκ των ων ουκ άνευ στους ναούς και που έχει ατυχώς σήμερα ατονήσει. Ο θρόνος του Επισκόπου στο Σύνθρονο είναι εικόνα της εγκαθιδρύσεως του Χριστού στη Βασιλεία Του, με τους δώδεκα Αποστόλους να τον περιστοιχίζουν καθήμενοι και αυτοί κατά τη φράση του Κυρίου "επί δώδεκα θρόνους κρίνοντες τας δώδεκα φυλάς του Ισραήλ", κάτι που εικονίζεται από τους πρεσβυτέρους στην Εκκλησία κατά τον Άγιο Ιγνάτιο, όπως είδαμε προηγουμένως¹⁶⁹.

Δεν είναι συνεπώς χωρίς σημασία το ότι ο Επίσκοπός και οι λειτουργοί στη Θεία Ευχαριστία φέρουν λαμπρές στολές. Κακώς σκανδαλίζονται πολλοί σήμερα από τη λαμπρότητα των αμφίων της Εκκλησίας μας και θέλουν δήθεν να τα απλοποιήσουν. Όλα στη Θεία Ευχαριστία είναι λουσμένα στο φως και τη λαμπρότητα γιατί μ' αυτόν τον τρόπο η Εκκλησία μας θέλησε να δείξει ότι στη Θεία Λειτουργία ζούμε στη Βασιλεία του Θεού¹⁷⁰.

Και στο Άγιο Όρος, την πιο αυθεντική έκφραση του Ορθοδόξου Μοναχισμού, εκεί όπου η στέρηση, η άσκηση και η απλότητα του βίου βιώνονται στο έπακρον δεν είναι τυχαίο το ότι βρίσκονται τα

¹⁶⁹ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

¹⁷⁰ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

πολυτελέστερα άμφια των λειτουργών. Η ταπείνωση και απλότητα του καθημερινού βίου των μοναχών δεν μπορεί να συνεχιστεί και επεκταθεί στη Θεία Ευχαριστία. Γιατί στη Θεία Ευχαριστία ζούμε την υπέρβαση του Σταυρού και το δοξασμό του στη Βασιλεία του Θεού. Γι' αυτό και η Εκκλησία έχει απαγορεύσει την τέλεση της Θείας Ευχαριστίας σε ημέρες νηστείας, με δύο μόνον εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Ευχαριστία και νηστεία είναι ασυμβίβαστα, ακριβώς διότι η Ευχαριστία είναι χαρά και πανηγύρι, «κλάσις του Άρτου εν αγαλλιάσει» κατά τους πρώτους Χριστιανούς. Όλα στη Θεία Ευχαριστία και στον ναό είναι λαμπρά. Οι εικόνες έχουν φόντο χρυσό, οι πολυέλαιοι είναι αναμμένοι, τα πρόσωπα των πιστών λάμπουν από χαρά και αγαλλίαση και φυσικά ο προεστώς της Ευχαριστίας Επίσκοπος, ως εικόνα του Βασιλέως Χριστού, τι φυσικότερο από το να έχει λαμπρά στολή και αμφίεση¹⁷¹.

Όλα αυτά ακούγονται σήμερα κάπως περίεργα. Και τούτο διότι χάσαμε πλέον τη γλώσσα της εικόνας στην εκκλησιαστική ζωή μας. Έτσι, όταν λέμε ότι ο Επίσκοπος είναι στη Θεία Ευχαριστία εικόνα Χριστού δεν μπορούμε να το κατανοήσουμε. Η Θεία Λειτουργία είναι όμως εντελώς αδιανόητη χωρίς την έννοια του εικονισμού. Τι είναι εικόνα και πώς εφαρμόζεται στη Θεία Ευχαριστία; Ο εικονισμός είναι πρώτα απ' όλα διάχυτος στον Ορθόδοξο ναό ήδη από την εποχή της εικονομαχίας. Έτσι στη βυζαντινή εικονογραφία ο τρούλος είναι ο χώρος όπου παριστάνεται η Ουράνια Εκκλησία ενώ η αμέσως από κάτω ζώνη διακόσμησης είναι αφιερωμένη στην εξεικόνιση της επί γης Εκκλησίας. Ένας χορός από Αγίους, όπως και η ημερολογιακή σειρά της μνήμης τους είναι κατανεμημένος σ' ολόκληρο το ναό¹⁷².

---

¹⁷¹ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

¹⁷² ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

Οι πατριάρχες, οι διδάσκαλοι της Εκκλησίας και οι ιερείς έχουν θέση στην κύρια αψίδα, στο ιερό βήμα και στους παραπλεύρους χώρους, ή στους αμέσως κάτω από τον τρούλο ευρισκομένους θόλους. Οι Άγιοι Μάρτυρες σε ομαδική διάταξη σκεπάζουν τα κύρια τόξα του τρούλου, τους τοίχους, τις κολώνες και τους υπόλοιπους θολωτούς χώρους του ναού, ενώ οι ασκητές, οι απλοί μοναχοί και οι τοπικοί Άγιοι καταλαμβάνουν τελικά το δυτικό τμήμα του ναού δίπλα στην είσοδο. Όλα αυτά σημαίνουν ένα πράγμα : ότι στη Θεία Λειτουργία οι πιστοί πρέπει να αισθάνονται ότι βρίσκονται στην κοινωνία των Αγίων, στην οποία βασιλεύει ο Χριστός, όπως θα συμβεί ακριβώς στη Βασιλεία του Θεού¹⁷³.

Ο Επίσκοπος, που είναι «εις τύπον και τόπον Χριστού», ο κατεξοχήν ποιμένας και διδάσκαλος μιας τοπικής Επισκοπής, που πλέον ονομάζονται συνήθως Μητροπόλεις, έχει τα άμφια των προηγούμενων Βαθμών στιχάριο, επιμάνικα, επιτραχήλιο, ζώνη, επιγονάτιο, επιστήθιο Σταυρό¹⁷⁴.

Επιπλέον Αρχιερατικό Σάκκο: Αυτοκρατορικό ένδυμα, που στην αρχή το είχαν λίγοι επίσκοποι και μάλιστα Πατριάρχες, στη συνέχεια Αρχιεπίσκοποι και σιγά-σιγά επεκτάθηκε σε όλους και αντικατάστησε το φαιλόνιο. Το ύφασμα του Σάκκου, σχηματίζει σταυρό με οπή στο κέντρο, απ' όπου διέρχεται η κεφαλή του επισκόπου όταν το φορά. Τότε, το μισό ύφασμα κρέμεται εμπροσθεν και το άλλο ήμισυ όπισθεν του αρχιερέα. Οι διάκονοι ή υποδιάκονοι ενώνουν την εμπρός και πίσω πλευρά του Σάκκου με κωδωνίσκους αντί κομβίων στα πλάγια και κάτω από τα μανίκια. Τόσο κατά τον Θεόδωρο Βαλσαμών και τον Άγιο Συμεών Θεσσαλονίκης, συμβολίζει την «χλαίναν της ύβρεως», αφού κατά το πάθος του Κυρίου φόρεσαν οι στρατιώτες στον Χριστό μας μετά τις μαστιγώσεις ιμάτιο πορφυρό, τον περιφέρανε και ειρωνικά και χλευαστικά του φώναζαν Χαίρε

---

¹⁷³ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος».

¹⁷⁴ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 487.

ο Βασιλεύς των Ιουδαίων. Τα δε κουδούνια του Σάκκου, σε ανάμνηση των Κουδουνιών του Ααρών, αλλά επίσης συμβολίζουν το διδακτικό και κηρυκτικό έργο του Επισκόπου¹⁷⁵.

Το ωμοφόριο: Αποτελεί το διακριτικό άμφιο και γνώρισμα του Επισκόπου μαζί με την μίτρα και το αρχιερατικό εγκόλπιο. Είναι γνώρισμα της αρχιερατικής εξουσίας-διακονίας του Επισκόπου. Το ωμοφόριο διακρίνεται σε μεγάλο και σε μικρό. Το μεγάλο ωμοφορίοείναι μια πλατιά και μακριά λωρίδα υφάσματος. Φοριέται πάνω στους ώμους (εξ ου και ωμοφόριο, ώμος+φέρω) και τυλίγεται γύρω από τον λαιμό, δημιουργώντας ένα βαθύ V στο στήθος του επισκόπου, ενώ οι δύο άκρες του υφάσματος κρέμονται εμπρός και πίσω από τον αριστερό του ώμο μέχρι το ύψος των γονάτων. Το μεγάλο ωμοφόριο είναι ο πιο αρχαίος και ο πιο μεγαλοπρεπής τύπος ωμοφορίου και το φορά ο επίσκοπος από τη Μεγάλη Δοξολογία, πριν αρχίσει η Θεία Λειτουργία, μέχρι την ανάγνωση του Αποστόλου. Κατά την ανάγνωση του Ευαγγελίου δεν φορά ωμοφόριο, σε ένδειξη σεβασμού, καθώς με το Ευαγγέλιο μιλά ο ίδιος ο Χριστός. Από τον Χερουβικό Ύμνο και μετά φοράει το μικρό ωμοφόριο. Το μικρό ωμοφόριο είναι μια πλατιά λωρίδα υφάσματος που φοριέται επίσης πάνω στους ώμους, ενώ οι δύο άκρες του υφάσματος κρέμονται και ενώνονται πάνω στο στήθος του επισκόπου μέχρι το ύψος της κοιλιάς. Το μικρό ωμοφόριο είναι νεότερος, κοντότερος και απλούστερος τύπος ωμοφορίου σε σχέση με το μεγάλο ωμοφόριο. Το μικρό ωμοφόριο το φορά κάθε Επίσκοπος κατά τη Θεία Λειτουργία από τον Χερουβικό Ύμνο μέχρι το πέρας αυτής, καθώς και σε όλες τις άλλες ακολουθίες, όταν χοροστατεί. Συμβολίζει το χαμένο πρόβατο, τον κάθε πιστό που βρίσκεται μακριά από τον Χριστό ή κοντά αλλά σε πτώση, κατά τη σχετική παραβολή του καλού Ποιμένα, που άφησε

---

¹⁷⁵ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 487-8.

τα 99 για να βρει το 1 χαμένο και όταν το βρήκε το έβαλε πάνω στους ώμους του¹⁷⁶.

Η Αρχιερατική Μίτρα: Κάλυμμα κεφαλής σε σχέδιο κλειστού στέμματος των Αυτοκρατόρων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που χρησιμοποιείται μόνο κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Οι μίτρες που προορίζονται για επισκόπους, έχουν σταυρό στη κορυφή, ενώ εκείνες για τους αρχιμανδρίτες των Σλαβικών Εκκλησιών όχι. Επειδή η Μίτρα, όπως είπαμε, ήταν αυτοκρατορικό άμφιο, όπως και με τον Σάκκο, δόθηκε στην αρχή σε Πατριάρχες και σταδιακά επικράτησε σε όλους. Υπάρχει μία εξαίρεση, αν λειτουργούν οι Πατριάρχες, τότε οι συλλειτουργούντες Μητροπολίτες φορούν Επανοκαλύμμαχο, ή όταν λειτουργεί Μητροπολίτης, τότε οι Βοηθοί Επίσκοποι επίσης φορούν Επανοκαλύμμαχο (χαρακτηριστικό κάλυμμα των ορθόδοξων αρρένων μοναχών, Ιερομονάχων και Επισκόπων. Είναι συνδυασμός καλυμμαχίου με πέπλο, που προσαρμόζεται στο καλυμμαύχι και καλύπτει το κεφάλι, την πλάτη και τους ώμους και ελαφρώς το στήθος, όσων το φορούν. Συμβολίζει τη μοναχική υπακοή και την ταπεινοφροσύνη και δείχνει ότι οι αισθήσεις και ιδιαιτέρως τα βλέμματα είναι συγκεντρωμένα απόλυτα στον Θεό. Στην Ελληνορθόδοξη Εκκλησία, το χρώμα του επιρριπταρίου είναι μόνο μαύρο, όπως και τα λοιπά ενδύματα των μοναχών. Ωστόσο, στη Σλαβική Εκκλησία, οι Μητροπολίτες φορούν λευκό επιρριπτάριο, ως ιδιαίτερο γνώρισμα, ενώ οι Πατριάρχες φορούν ένα διαφορετικού σχήματος λευκού επιρριπταρίου, το οποίο ονομάζεται *klobuk*). Την ώρα του Ευαγγελίου, από Σεβασμό και οι Πατριάρχες και οι Μητροπολίτες και φυσικά οι Βοηθοί Επίσκοποι, φορούν Επανοκαλύμμαχο αντί της Μίτρας. Τέλος, η Μίτρα

---

¹⁷⁶ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 488-9

συμβολίζει το ακάνθινο στεφάνι και την πνευματική αρχή και εξουσία του Αρχιερέα¹⁷⁷.

Η Αρχιερατική Ράβδος: Η ποιμαντορική ράβδος είναι μια μακρόστενη μεταλλική ράβδος, η οποία αποτελείται από συναρμολογούμενα επάργυρα ή επίχρυσα, σκαλιστά, μεταλλικά τμήματα. Στην κορυφή της φέρει έναν σταυρό μεταξύ δύο αντιτακτών όφρων (φιδιών). Κατά την περίοδο πανηγύρεων, οι ράβδοι διακοσμούνται επιπλέον με χρωματιστά υφάσματα, τα οποία προσδένονται κάτω από την κορυφή των όφρων. Τη φέρουν επίσης και οι Ηγούμενοι Αρχιμαδρίτες, εντός των Μοναστηριών τους. Συμβολίζει «την ράβδον ευθύτητος, η ράβδος της βασιλείας Κυρίου» κατά το βιβλίο των Ψαλμών, αλλά και της Αποκαλύψεως¹⁷⁸.

Το Αρχιερατικό Εγκόλπιο: Εκτός από τον Σταυρό, ο Επίσκοπος φέρνει και το Εγκόλπιο εντός της Λειτουργίας και γενικότερα είναι το διακριτικό του γνώρισμα εκτός λατρείας. Κάποτε ήταν κενό από πίσω και μετέφερε τμήματα της Θείας Κοινωνίας ως Αρτοφόριο και αργότερα και λείψανα Αγίων. Είναι ένα μεταλλικό εικόνισμα, συνήθως ωσειδούς σχήματος, στολισμένο με πολύχρωμες πέτρες ή σμάλτα, που φέρεται με χρυσή αλυσίδα από τον λαιμό του επισκόπου στο στήθος του πάντοτε, είτε ιερουργεί είτε όχι. Φέρουν την παράσταση της Θεοτόκου να κρατάει τον Ιησού και γι' αυτό το εγκόλπιο ονομάζεται «Παναγία». Αυτού του είδους τα εγκόλπια φέρονται από όλους όσους κατέχουν τον τρίτο βαθμό της ιεροσύνης. Χριστός (εγκόλπιο) Είναι ένα μεταλλικό εικόνισμα, συνήθως ωσειδούς σχήματος, στολισμένο με πολύχρωμες πέτρες ή σμάλτα, που φέρεται με χρυσή αλυσίδα από το λαιμό του επισκόπου στο στήθος του πάντοτε, είτε ιερουργεί είτε όχι. Εικονίζουν τον Ιησού Χριστό να ευλογεί και

---

¹⁷⁷ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 490-1.

¹⁷⁸ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 492-3.

να κρατάει το Ευαγγέλιο, οπότε σε αυτή την περίπτωση το εγκόλπιο ονομάζεται «Χριστός». Αυτά τα εγκόλπια φέρονται συμπληρωματικά κατά κύριο λόγο, μόνο από προκαθήμενους των Αυτοκεφάλων Εκκλησιών¹⁷⁹.

Τέλος, ο Αρχιερατικός Μανδύας έχει και μοναχική αλλά και αυτοκρατορική προέλευση. Είναι μακρύ, κόκκινο ή πορφυρό εξωτερικό ένδυμα, που φέρει χρωματιστές κεντητές παραστάσεις. Φοριέται συνήθως από τον επίσκοπο, σε τελετουργίες στις οποίες δεν απαιτείται πλήρης στολή (όπως Όρθρος ή ο Εσπερινός) ή σε επίσημες τελετουργίες. Φοριέται και από ηγουμένους μονών και αρχιμανδρίτες της Σλαβικής Εκκλησίας, αλλά δεν είναι τόσο μεγαλοπρεπείς όσο οι μανδύες των Επισκόπων¹⁸⁰.

---

¹⁷⁹ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 491-2.

¹⁸⁰ Κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ο Χριστιανικός Ναός*, σελ. 493.

4. Ο «καθρέπτης» του Επισκόπου στη Α' προς Τιμόθεον Επιστολή

Στην Α' Τιμ. στην αρχή των παραινέσεων ακούγεται η διαπίστωση η οποία μάλιστα από κάποιους θεωρείται ως προερχόμενη από άλλη πηγή (είτε χριστιανική είτε και μη). Εί τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Στον επίλογο μάλιστα της Α' Τιμ. το ὀρέγεσθαι της φιλαργυρίας θεωρείται ως το αίσχιστο ἔργο καθώς απομακρύνει από την πίστη και προκαλεί οδύνες μέσω ανοήτων επιθυμιών. Και στην υπό εξέταση περικοπή συνδέεται το ὀρέγεσθαι με την επιθυμία. Συνεπώς ίσως η επισκοπή στην Α' Τιμ. συνιστά τον αντίθετο πόλο της φιλαργυρίας/τῶν νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν¹⁸¹.

Στην Α' προς Τιμοθεον ο καθρέπτης του επισκόπου είναι παράλληλος αυτού των διακόνων, των διακονισσών αλλά και της όντως χήρας . Και οι διάκονοι καλούνται να προϊΐστανται, συνεχώς, καλώς των τέκνων και των ιδίων οίκων και ταυτόχρονα να έχουν διακονήσει καλῶς όντας ανέγκλητοι. Άλλωστε και ο ίδιος ο παραλήπτης Τιμόθεος δεν έχει χαρακτηριστεί ούτε στρατηγός ούτε παιδαγωγός αλλά στρατιώτης. Και η χήρα οφείλει να είναι μόνανδρη και να έχει τη μαρτυρία όλων των καλών έργων και μάλιστα της

---

¹⁸¹ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 455.

φιλοξενίας. Και ο επίσκοπος και η χήρα κινδυνεύουν από τη λαιμοκοπή του διαβόλου. Η διαφορά του επισκόπου και της χήρας εντοπίζεται στο ότι η δεύτερη οφείλει να έχει ηλικία άνω των εξήντα. Για τον επίσκοπο ενώ ορίζεται να μην είναι νεόφυτος, δεν καθορίζεται όριο ηλικίας (όπως συνέβη αργότερα)¹⁸².

Σημειωτέον ότι στον Ισραήλ συμπεριλαμβανομένης και της κοινότητας του Κουμράν η ιερατική διακονία έφθανε μέχρι την ηλικία των πενήντα. Η καλύτερη ηλικία για έναν οικονόμο ήταν αυτή των τριάντα πέντε (ούτε νέος, ούτε πρεσβύτες) ενώ ο σωφρονιστής των εφήβων έπρεπε να είναι άνω των σαράντα. Επίσης η νεαρή χήρα καλείται να ξαναπαντρευτεί έστω κι αν αυτό πρακτικά σημαίνει ότι πλέον δεν καταλέγεται στον κατάλογο των όντως χηρών¹⁸³.

Στην Α' προς Τιμόθεον επιστολή υπάρχει η παρότρυνση για μονογαμία, την οποία ακολουθούν πέντε θετικές παροτρύνσεις: νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν. Ουσιαστικά πρόκειται για αρετές οι οποίες αν και μπορούν να συσχετισθούν με τη μονογαμία, μάλλον συνδέονται με τη στάση προς την εκκλησία η οποία ίσως συναζόταν στον οίκο του επισκόπου. Παρεμβάλλονται δύο αρνητικές ιδιότητες που σχετίζονται με τον θυμό: μη πάροινον, μη πλήκτην. Τέλος ακολουθούν τρεις θετικές με το αλλά έπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον. Μάλλον το μη πάροινος αντιστοιχεί στο προηγηθέν νηφάλιος, ο έχων πνευματική διαύγεια, εχέφρων, ήρεμος, ίσως και στο γνωστό στα ελληνορωμαϊκά χρόνια ζευγάρι σώφρων και κόσμιος. Αντιθέτως το μη πλήκτης συνδέεται με τα επόμενα: έπιεικῆς, ἄμαχος. Προφανώς ο κίνδυνος των αιρετικών που απείχαν από τον οίνο και επιχειρούσαν να αλώσουν τον οίκο απειλούσε τους ορθοδόξους να εκτραπούν στην ακριβώς αντίθετη στάση την οποία με

¹⁸² Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 458.

¹⁸³ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 458-9.

τη σειρά τους εκμεταλλεύονταν οι υπεναντίοι για να τεκμηριώσουν τον ασκητισμό τους¹⁸⁴.

Επιπλέον στην Α΄ Τιμ. ο επίσκοπος δεν πρέπει να είναι απλώς μη αισχροκερδής αλλά παντελώς ἀφιλάργυρος. Η μη αισχροκέρδεια δικαιολογείται και από το γεγονός ότι διαχειρίζεται/ επιμελείται πόρους αλλά και από το ότι αυτό το πάθος, όπως και ο τύφος, έπαρση, αποτελεί ένα από τα κατεξοχήν κίνητρα των αιρετικών¹⁸⁵.

Ο τονισμός στην μέτρια αποχή από τον οίνο απαντά και στη νουθεσία προς τους διακόνους αλλά και σε αυτή προς τις γυναίκες αυτών ή τις διακόνισσες. Πιθανόν υπήρχε παρόμοιο πρόβλημα οινοποσίας στην Έφεσο. Πιο συγκεκριμένα προς τους διακόνους υπαγορεύονται οι εξής αρετές: σεμνοί, μη δίλογοι, μη οἴνω πολλῶ προσέχοντας, μη αισχροκερδεῖς, έχοντες το μυστήριον της πίστεως εν καθαρά συνειδήσει ανέγκλητοι, μονογύναιοι, καλῶς προϊστάμενοι τέκνων και των οίκων. Ουσιαστικά και αυτοί δεν δύναται να είναι νεόφυτοι αφού απαιτείται δοκιμασία¹⁸⁶.

Σημειωτέον ότι στην επιλογή του επισκόπου, δεν διαδραματίζουν κανένα ρόλο τα στοιχεία τα οποία θεωρούνται τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε αξιωματούχου της ελληνορρωμαϊκής κοινωνίας: δηλ. η ευγένεια στην καταγωγή, η παιδεία και μάλιστα κοντά σε αξιόλογους δασκάλους και ο πλούτος. Όπως ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος γράφει: «Όταν γὰρ ἡ ἀρετὴ, πάντα περιττὰ, καὶ οὐδὲν ἐμποδῶν γένοιτ' ἄν. Καὶ γὰρ περὶ ἐπισκόπων διαλεγόμενος, καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν εἰπῶν, οὐδαμοῦ περὶ τῆς ἡλικίας ἀκριβολογεῖται. Εἰ δὲ λέγοι γράφων, «τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχοντα», καὶ, «μιας γυναικὸς ἄνδρα», οὐ τοῦτό φησιν, ὡς ἀναγκαῖον καὶ τέκνα ἔχειν καὶ

¹⁸⁴ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α΄*, σελ. 462-3.

¹⁸⁵ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α΄*, σελ. 463.

¹⁸⁶ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α΄*, σελ. 463-4.

γυναῖκα, ἀλλ', εἰ συμβαίῃ ποτὲ ἀπὸ κοσμικῶν ἄγεσθαι, ἵνα τοιοῦτοι ᾦσιν, ὡς καὶ οἰκίας εἰδέναι προεστάναι καὶ παιδῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Εἰ γὰρ καὶ κοσμικὸς εἶη, καὶ μηδὲ ἐν τούτοις χρήσιμος γεγονῶς, πῶς ἂν ἐπιστεύθη φροντίδα Ἐκκλησίας¹⁸⁷»;

Ουσιαστικά οι προϊστάμενοι των Εκκλησιῶν ἔχουν να αντιμετωπίσουν τρεις βασικὲς προκλήσεις: Τα μέλη του οἴκου και της Εκκλησίας. Σε αυτούς οι αξιωματοῦχοι καλοῦνταν να λειτουργήσουν ως πρότυπα συμπεριφοράς. Τους αιρετικούς (ἴσως τέως πρεσβυτέρους-επισκόπους) που αρνούνται παντελῶς το γάμο, τις τροφές, μάλλον και τον οἶνο. Ἀπέναντι σε αὐτὴν την πρόκληση οι ἐπίσκοποι μπορούν να ἐξοκείλουν στο ακριβῶς αντίθετο: τη διγαμία, την οἰνοποσία, την ἀκράτεια. Ὅλα αὐτὰ τα πάθη θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τους ἀντιπάλους ως ἀντεπιχειρήματα. Ο ἐπίσκοπος οφείλει να ἀπέχει ἐπίσης ἀπὸ την οργή, τη βιαιότητα και τη φιλονικία ἀπέναντι στους αιρετικούς καθὼς ἡ πολεμική ἀπέναντί τους ὄχι σπάνια ἐκτραχύνει. Ἐπίσης οι οἴκοι τους πρέπει να εἶναι συγκροτημένοι και ἰδίως τα τέκνα τους υπάκουα. Τους ἐξῶθεν: ἀπὸ αὐτοῦς ο κίνδυνος εἶναι το ὄνειδος, το ἀντώνυμο της τιμῆς ἡ ὁποία ἐκτιμῶταν υπέρμετρα στον ἐλληνορρωμαϊκὸ κόσμο. Γι' αὐτὸ οι ἐπίσκοποι οφείλουν να εἶναι κόσμιοι και να διαθέτουν καλὴ μαρτυρία. Ουσιαστικά οι ἐπίσκοποι δεν καλοῦνται να ἀσκῆσουν ἱεραποστολή ἀλλὰ ἐφαρμόζοντας στην πράξη τὴ χριστιανικὴ ευσέβεια να ἀποδείξουν ὅτι αὐτὰ τα ὁποία ἔχει ὡς ἰδεώδη του ο κόσμος πραγματώνονται στην χριστιανικὴ κοινότητα¹⁸⁸.

¹⁸⁷ ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Ρ.Γ. 62, 504

¹⁸⁸ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ, *Αποστόλου Παύλου, Α'*, σελ. 464-5.

4.1 Το έργο του Ιερέα στη σύγχρονη κοινωνία

Είναι γεγονός πως το μυστήριο της Ιερωσύνης αποτελεί την φανέρωση της θείας χάριτος στον υλικό κόσμο και παρέχει στην εκκλησιαστική κοινότητα τις προϋποθέσεις και τη δυνατότητα της μετοχής των μελών της στη ζωή του Θεού¹⁸⁹. Η αγάπη του Θεού, μετά την πτώση του ανθρώπου, δεν άφησε το πλάσμα, που αυτός δημιούργησε, στην τύχη του, αλλά από την πρώτη στιγμή σχεδίασε, «οικονόμησε», τον τρόπο, έτσι ώστε αυτό να επιστρέψει στο «αρχαίο κάλλος» του.

Την προετοιμασία της ανθρωπότητας για την έλευση του Θεανθρώπινου προσώπου του Κυρίου ανέλαβαν ο Μωσαϊκός Νόμος και οι ιερείς του λαού, οι οποίοι τάχθηκαν να τον υπηρετούν και να τον ευλογούν εν ονόματι του Θεού, με συμβολικές τελετές¹⁹⁰. Με την ενσάρκωση όμως του Υιού και Λόγου του Θεού, του Κυρίου Ημών Ιησού Χριστού, αποκλειστικού φορέα και πάροχου της Ιερωσύνης της χάριτος, στους Αποστόλους και την Εκκλησία εν γένει, καθιστά τα μέλη της Εκκλησίας, στα οποία αυτή δωρίζεται, κατόχους, όχι μιας οποιασδήποτε εξουσίας,

---

¹⁸⁹ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η κατανόηση του Χαρίσματος της Ιερωσύνης ως έργαλειο για το Ποιμαντικό Έργο», στο: [Σύγχρονες Ποιμαντικές Διαστάσεις του Ένοριακού Έργου, έκδ. Γ. Μ. Σύρου], Έρμούπολις 2007, σελ. 97. (Στό έξης: Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Η κατανόηση»).

¹⁹⁰ Λευίτ. 10,3.

αλλά της δικής Του εξουσίας, με όλες τις ιδιότητες και τα αξιώματα που αυτή φέρει (προφητικό, αρχιερατικό και βασιλικό), «ὅτι ὅπερ ὁ Χριστός παραγενόμενος ἔπραττε τοῦτο αὐτοῖς ἐγχειρίσας ἀπῆλθε¹⁹¹».

Ὅπως γίνεται κατανοητό λοιπόν η Ιεροσύνη είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την αποστολή, στην οποία ἔταξε ο ἴδιος ο Κύριος τους μαθητές του και τους διαδόχους αυτών¹⁹².

Το ἔργο της Ιεροσύνης είναι κατεξοχήν υψηλό και μεγαλειώδες, γι αυτό το λόγο, και τα πρόσωπα που θα ταχθούν να το υπηρετήσουν θα πρέπει να κατέχουν συγκεκριμένα χαρίσματα και αρετές. Η βασική αρετή όμως που πρέπει να διαθέτει ο Ιερέας είναι η ταπείνωση, παράδειγμα της οποίας είναι ο ἴδιος ο Κύριος τόσο με την ενσάρκωσή Του και το πάθος Του, όσο και με την πράξη του νιψίματος των ποδιών των μαθητών του, κατά τη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου¹⁹³.

Οι μεγάλοι Ἄγιοι πατέρες δε, αναφέρουν και άλλες πολλές αρετές, «εκμιμήματα» του Κυρίου, που είναι απαραίτητο να κατέχει ο Ιερέας. Ο Αγ. Συμεών Θεσσαλονίκης γράφει χαρακτηριστικά ότι ο Ιερέας του Υψίστου πρέπει να διακατέχεται από «φιλανθρωπία, ..., ἔλεος, ἀγάπη πρὸς τοὺς πάντας, εἰρήνη καὶ θείων μετὰδοσις δωρεῶν' πρὸς δὲ πάντων κοινωνία μεθ' ἡμῶν καὶ ἀγιωσύνη¹⁹⁴».

Η πνευματική ωριμότητα που προϋποτίθεται και τα χαρακτηριστικά που αυτή συνεπάγεται ότι ο κληρικός πρέπει να διαθέτει, δεν σημαίνει ότι οι κληρικοί είναι άνθρωποι χωρίς ατέλειες. Και αυτό, για δύο λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με το ότι ο κληρικός ως άνθρωπος είναι από τη φύση του ατελής και ο δεύτερος αφορά στο ότι καταδεικνύεται μέσα από την

¹⁹¹ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, *Εἰς Ρωμαίους*, Ὁμιλ. Α' 1, PG 60, 396.

¹⁹² Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ κατανόηση», σελ. 101-2.

¹⁹³ Αρχιμ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἡ κατανόηση», σελ. 122.

¹⁹⁴ ΣΥΜΕΩΝ, Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, *Περὶ Ἱερωσύνης*, PG 155, 976Α.

ατέλειά του κάθε κληρικού, η θεϊκή συνέργεια στην λειτουργία του μυστηρίου¹⁹⁵ και η ίδια η παρουσία του Χριστού¹⁹⁶.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η αποσύνδεση της πνευματικής ωριμότητας από την τελειότητα είναι ένα από τα αδιάψευστα κριτήρια ορθοδοξίας. Παράδειγμα προσωπικότητας που συνδύαζε αυτά τα χαρακτηριστικά εντός του εκκλησιαστικού χώρου, αναφέρεται από τον Αγ. Ιωάννη τον Χρυσόστομο, ο Απόστολος Παύλος, ο οποίος ενώ ομολογούσε τις ατέλειες του και τις αδυναμίες του, δεν εστερείτο ωστόσο θείας χάριτος¹⁹⁷.

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι τα τελευταία χρόνια η Εκκλησία ως θεσμός αντιμετωπίζει μια κρίση ταυτότητας. Σε αυτό έχει συντελέσει τα μέγιστα η ανάπτυξη ενός είδους «πελατειακής» σχέσης μεταξύ κλήρου και λαϊκών μελών της Εκκλησίας, απότοκο της θεώρησης της αποστολής των Ιερέων, ως κρατικών υπαλλήλων, διεκπεραιωτών μυστηρίων και τελετών και μόνο¹⁹⁸. Ούτε λίγο, ούτε πολύ, στην αντίληψη του μέσου πιστού, ο ιερέας επέχει θέση μάγου φυλής ή σαμάνου¹⁹⁹, ο οποίος θα βοηθήσει, αν βοηθήσει, στη λύση των προβλημάτων του μονομιάς, μουρμουρίζοντας ακατάληπτα μια ευχή που και ο ίδιος ο πιστός καλά-καλά δεν μπορεί να κατανοήσει το νόημα του περιεχομένου της.

---

¹⁹⁵ «Πάντα χορηγεί τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον..., ἱερέας τελειοῖ». Στιχηρὸν Ἑσπερίων Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς.

¹⁹⁶ Β' Κορ. 12, 9: «Ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».

¹⁹⁷ Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος, ἡ ανεκπλήρωτη υπόσχεση πατρότητος*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1997, σελ. 75. [Στὸ ἐξῆς: Ἀρχιμ. ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος*].

¹⁹⁸ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1996, σελ. 62-3. [Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*].

¹⁹⁹ Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης μορφή και παραμόρφωση*, ἐκδ. Ἀρμός 1994, σελ. 122. [Στὸ ἐξῆς: Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης*].

Αυτή η θεώρηση έχει ως αποτέλεσμα, αφενός μεν την ώθηση του θεσμού της Εκκλησίας και αυτών που την εκπροσωπούν στο περιθώριο της κοινωνίας και την καταφυγή των πίστων αυτής σε άλλους χώρους για την κάλυψη των αναγκών τους²⁰⁰. Αυτός ο λόγος καθίστα επιτακτική την ανάγκη λοιπόν για επαναπροσδιορισμό της θέσης του Ιερέα μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας. Ο επαναπροσδιορισμός αυτός πρέπει να περιστραφεί σε τρεις άξονες.

Ο πρώτος έχει να κάνει με τη συνειδητοποίηση εκ μέρους των κληρικών, ότι τίποτε στην κοινωνία που ζούμε δεν είναι αυτονόητο. Ο εκ προοιμίου σεβασμός του Ιερέα και της Εκκλησίας ως θεσμού εν γένει εκ μέρους της κοινωνίας, χαρακτηριστικό των παραδοσιακών κοινωνιών, έχει περάσει ανεπιστρεπτί. Ο σεβασμός πλέον προς τον κληρικό δεν θεωρείται δεδομένος λόγω του σχήματος που φέρει, αλλά έρχεται ως αποτέλεσμα της προσωπικής επαφής του κάθε πιστού με αυτόν²⁰¹.

Για να υπάρξει επαφή, όμως, πρέπει να καταρριφθεί ένας άλλος «μύθος» που θεωρείται αυτονόητο. Το ότι όλοι γινόμαστε αντιληπτοί από τον κόσμο και ότι όλοι έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν τον κόσμο μέσα από τα δικά μας μάτια²⁰². Αρκετές φορές ο κληρικός, ακολουθεί την ασφαλή οδό της κακώς εννοούμενης «παραδόσης», η οποία στην ουσία καταντά καταδυναστεία της εκκλησιαστικής ζωής από τη συνήθεια. Είναι αυτή η λογική, που εν πολλοίς απομακρύνει τις νέες γενιές από τον εκκλησιαστικό χώρο, ο οποίος παρουσιάζεται ως κλειστό club δικαιωμένων ανθρώπων που τίποτε δεν επιτρέπεται να ταράξει τη μακαριότητα τους. Τα αυτονόητα λοιπόν, αποτελούν θανάσιμο κίνδυνο τόσο για την πνευματική μας ζωή, όσο και για την επαφή μας με τη σύγχρονη κοινωνία.

---

²⁰⁰ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 63.

²⁰¹ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 64.

²⁰² Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 66.

Φάρμακο σε αυτή την κατάσταση αποτελεί η πρέπουσα στάση του αυτοελέγχου, της επανεκτίμησης των κοινωνικών δεδομένων και εν τέλει της εγρήγορσης και επανακαθορισμού της θέσης μας σε έναν κόσμο που με ιλιγγιώδεις ρυθμούς μεταβάλλεται.

Συνέπεια της θεώρησης ότι τα πάντα μέσα στην Εκκλησία είναι αυτονόητα, άποψη που «σερβίρεται» στο όνομα της «διατήρησης της παράδοσης» και οδηγεί μαθηματικά σε μαρασμό της πνευματικής ζωής και απομάκρυνση των πιστών από την Εκκλησία, είναι η αδυναμία του σύγχρονου κληρικού, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, άρθρωσης τόσο ποιμαντικού (κήρυγμα) όσο και λειτουργικού λόγου²⁰³.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε πως ο λόγος των Ποιμένων, οφείλει να είναι στενά συνδεδεμένος με τον Λόγο του Θεού, τον Κύριο μας. Πώς αυτό όμως, μπορεί να γίνει εφικτό αυτό όμως, όταν ο κληρικός δεν έχει τη στοιχειώδη δυνατότητα να κατανοήσει, τόσο τον λόγο της Αγίας Γραφής, όσο και τον λόγο των Αγίων Πατέρων που ερμηνεύουν αυτή; Πώς μπορεί να έχει αυτός ο λόγος μια κάποια απήχηση όταν αυτός εξυπηρετεί όχι αμιγώς ποιμαντικούς σκοπούς, αλλά εξυπηρετεί πολιτικές, ιδεολογικές ή ακόμη και προσωπικές σκοπιμότητες²⁰⁴; Θεωρώ πως δεν είμαι ο μόνος που πιστεύω πως ο παρωχημένος πολιτικός λόγος ιδεοληπτικών κομματικών παρατάξεων ή της ίδιας ποιότητας δημοσιογράφων, προσομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με την εκκλησιαστική ρητορική.

Αυτό το γεγονός, όπως γίνεται φανερό, στις μέρες μας δεν εξαντλείται μόνο στο λόγο της ποιμαντικής διακονίας αλλά επεκτείνεται και στην ανεπάρκεια μας στο λειτουργικό λόγο. Και αυτό, γιατί ο

---

²⁰³ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 68-9.

²⁰⁴ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 68.

λατρευτικός μας λόγος δεν έχει συνοχή²⁰⁵. Πρωθύστερες ευχές κατά τη διάρκεια των ακολουθιών, επίδειξη των καλλιτεχνικών μας δυνατοτήτων κ.α., χωρίς να αγγίζουμε καν το ζήτημα της γλώσσας, δημιουργούν μία απορία και σύγχυση για το τι λαμβάνει χώρα κατά την διάρκεια των ιεροπραξιών, ακόμα και σε αυτούς, τους λιγότερους σε αριθμό πιστούς, οι οποίοι μπορούν να κατανοήσουν το τι συντελείται εκείνη τη στιγμή στον χώρο του Ναού²⁰⁶.

Από τα παραπάνω προβάλλει επιτακτική η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό, τόσο στο επίπεδο της κηρυγματικής μας διακονίας - στον τρόπο εκφοράς της μάλλον και στα σχήματα που χρησιμοποιεί, παρά στο περιεχόμενο της - όσο και στον τρόπο εκφοράς του λειτουργικού λόγου, διορθώνοντας λάθος πρακτικές που παρείσεφρησαν στις ιερές ακολουθίες εξ αιτίας άγνοιας ή άλλων συνθηκών.

Πίσω από την εγκατάλειψη της πατρικής εστίας από ένα παιδί πολλές φορές κρύβεται μια έντονη σύγκρουση μεταξύ των γονέων, όπως και απόσταση, χάσμα, που έχει δημιουργηθεί μεταξύ τους. Κατ' αναλογία, η αποξένωση μεταξύ των κληρικών και ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών έχει σοβαρές επιπτώσεις και αντικατοπτρίζεται στη σχέση τους με το ποίμνιο.

Ο ιερέας από τη φύση του είναι άνθρωπος, όμως η ιερατική του ιδιότητα, απαιτεί να διαθέτει κάποιες ποιότητες, με βασικότερη από όλες την ταπείνωση, όπως προαναφέρθηκε. Αυτό δεν σημαίνει πως, όπως κάθε ανθρώπινο ον στερείται επιθυμιών και δη φιλοδοξίας. Άλλωστε, ο ίδιος ο Κύριος δεν αποτρέπει την επιθυμία για διάκριση, αλλά συνιστά την υγιή

---

²⁰⁵ ΔΑΝΙΗΛ ΠΟΥΡΤΣΟΥΚΛΗΣ, Μητροπολίτης Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού, «Η λειτουργική συνείδηση του Ιερέως και η ποιμαντική για την λειτουργική αγωγή των πιστών» στο: [Σύγχρονες Ποιμαντικές Διαστάσεις του Ένοριακού έργου, έκδ. Ι. Μ. Σύρου], Έρμούπολις 2007, σελ. 61-96, (89-92). (Στὸ ἐξῆς: ΔΑΝΙΗΛ ΠΟΥΡΤΣΟΥΚΛΗΣ, Μητροπολίτης Καισαριανής, «Η λειτουργική»).

²⁰⁶ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 70-2.

έκφρασή της²⁰⁷. Άλλο πράγμα όμως η επιθυμία για διάκριση μέσω της διακονίας στον αδελφό και άλλο η με κάθε τρόπο αναρρίχηση στα αξιώματα της Εκκλησίας. Η υγιής φιλοδοξία, εν τέλει συνίσταται στο να δύναται ο κληρικός να γίνει φίλος και συνεργάτης του Χριστού, όπως ο Πέτρος²⁰⁸.

Αν ο ιερέας ασπάζεται και εφαρμόζει το του Πλαύτου *homo homini lupus*, είναι βέβαιο πως το παράδειγμά του θα λειτουργήσει αποτρεπτικά για τα λαϊκά μέλη της κοινότητας που ποιμαίνει, να συναισθανθούν την παρουσία του, ως πατρική και συνεπώς θα απομακρυνθούν²⁰⁹.

Η ταπείνωση, η διάθεση μαθητείας εκ μέρους ιδιαίτερος των κληρικών, η αποφυγή «δεσποτικών» συμπεριφορών των προϊσταμένων, ακόμα και η συμμετοχή των λαϊκών μελών, υπό προϋποθέσεις, στα διακονήματα της Ενορίας, καθιστά λειτουργική την εκκλησιαστική κοινότητα και αποτελεί παράδειγμα για τα λαϊκά μέλη, ώστε να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες αυτής, όπως όλες οι φωνές σε ένα χορωδιακό σχήμα αποδίδουν αρμονικά μια μελωδία²¹⁰.

Ανέκαθεν η αποστολή του κληρικού στον κόσμο παρουσίαζε δυσκολίες. Είτε εγγενείς, είτε εξωγενείς. Στη σημερινή όμως εποχή της αλματώδους τεχνολογικής εξελίξεως, της μετανεωτερικότητας και των ασύλληπτων ανακατατάξεων, η αποστολή του κληρικού καθίσταται εκ των πραγμάτων μαρτυρική. Πολλοί ιερείς υψώνουν κραυγή αγωνίας για το τι έρχεται και το τι αντιμετωπίζουν. Στο πλαίσιο μίας μικρής εργασίας, είναι ακατόρθωτο να διατυπωθούν όλες οι σκέψεις οι προβληματισμοί ενός κληρικού για την διακονία του²¹¹.

²⁰⁷ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος*, σελ. 235.

²⁰⁸ *Κατὰ Ἰω.* 21,14-25.

²⁰⁹ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος*, σελ. 102.

²¹⁰ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης*, σελ. 125.

²¹¹ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης*, σελ. 129.

Είναι όμως βάλαμο γι' αυτόν τα λόγια ενός συγχρόνου Αγίου. Λέγει λοιπόν ο Άγιος Παΐσιος ο Αγιορείτης: «Να πλησιάζεις τον σκορπισμένο κόσμο απλά, ταπεινά και με πραγματική αγάπη. Να κάμης ότι δεν βλέπεις τα περισσότερα, για να κάμης παρατηρήσεις μόνο στα σοβαρά, γιατί ο κόσμος είναι κουρασμένος και ταραγμένος και δεν είναι σε θέση να δέχεται συνέχεια παρατηρήσεις όσο καλές και να ναι. Προσπάθησε, όσο μπορείς, να γίνεσαι ένας καλός Ιερέυς, κάμνοντας εργασία στον εαυτόν σου και θα ιδής ότι θα σε μιμηθούν οι ενορίτες σου και θα γίνουν καλοί άνθρωποι χωρίς να κοπιαζεις με αυτους²¹²».

Η εποχή μας, παρά τις δυσκολίες, την εκκοσμίκευση, και την λατρεία της ύλης, έχει την ευλογία στον χώρο της Εκκλησίας να σφραγίζεται από μεγάλες πνευματικές μορφές, που στήριξαν, δίδαξαν, παρηγόρησαν και έθρεψαν γενιές ολόκληρες και μάλιστα νέους ανθρώπους και έγιναν σημείο αναφοράς και ανάπαυσης πολλών ταλαιπωρημένων στρατοκόπων τούτου του βίου.

Μια τέτοια μεγάλη μορφή υπήρξε και ο γέροντας Σωφρόνιος, Αγιορείτης, Ηγούμενος και ιδρυτής της Ι. Μονής Τιμίου Προδρόμου στο Essex της Αγγλίας. Από τα έργα του μπορούμε να κατανοήσουμε την διδαχή του γύρω από τό μυστήριο της ιερωσύνης.

«Ο ιερέυς, πρέπει νά ἔχει τήν συνείδηση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀναβαίνοντος εἰς τόν Γολγοθᾶ, διά τήν σωτηρίαν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐγώ ἔτσι κατάλαβα τό ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ζῶντος Χριστοῦ εἰς τόν Άγιο Σιλουανό. Ἡ θεωρία αὐτή διήρκεσε ἴσως λιγότερο ἀπό ἓνα δευτερόλεπτο καί χωρίς νά πει κανένα λόγο ὁ Χριστός, ἐνεφανίσθη εἰς αὐτόν καί τοῦ μετέδωσε τήν ἰδικήν του κατάστασιν, ὁ Χριστός στόν Σιλουανό καί αὐτός ἄρχισεν, ἐνῶ

---

²¹² Πρεσβ. Ρ. SIDOREAC, Ο Γέροντας Παΐσιος ο Αγιορείτης, Πατερική και Ποιμαντική προσέγγιση, Διδακτορική διατριβή υποβληθείσα στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του ΑΠΘ, αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 104.

ἦτο πρό ὀλίγου ἀπλούς στρατιώτης, ἄρχισε νά προσεύχεται ὑπέρ ὅλου τοῦ Ἀδάμ, ὡς γιά τόν ἑαυτόν του καί ἀπό ἐδῶ ἐγώ κατάλαβα ὅτι δέν ἦτο στήν πλάνη ὅτι εἶδε τόν Χριστό, ἀλλά ἦτο ἀληθινή ἡ θεωρία, γιατί ἔγινε αὐτό τό θαῦμα, ὅτι ἀπέκτησε τήν συνείδηση τῆς ἐνότητος τοῦ Ἀδάμ²¹³».

Με αὐτά τα λίγα λόγια μάς ἔδωσε την οὐσία του μυστηρίου της Ἱεροσύνης, στο πῶς δηλαδή ο ιερέας πρέπει να ἀποκτήσει την συνείδηση του Χριστοῦ και να προσεύχεται ὑπέρ ὅλου του κόσμου. Διαβάζοντας κανείς τα ανεπανάληπτα εἰς βάθος και νοήματα ἔργα του ἁγίου Γέροντα βλέπει πῶς τοποθετεῖ τα πράγματα ἐξ ἀρχῆς στη σωστή τους θέση.

Ἱερωσύνη ορίζεται και ὑπάρχει ἐκ της Ἐκκλησίας, διά της Ἐκκλησίας και ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Χωρίς την Ἐκκλησία ἢ ἐκτός της Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ να ὑπάρξει ὄχι μόνο ἱερωσύνη ἀληθῆς, ἀλλά οὔτε καν χριστιανισμός και προσθέτει: «Τί εἶναι λοιπόν αὐτό πού μάς δίνει ἡ Ἐκκλησία; Τα μυστήρια: Το Βάπτισμα, την Κοινωνία, την Ἱερωσύνη κλπ., ὅπως λέγει ο ἅγιος Νικόλαος ο Καβάσιλας ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις σημαίνεται και το μυστήριο πού ἱερουργεῖ ὅλα τα ἄλλα μυστήρια διά της χάριτος του Παναγίου Πνεύματος εἶναι το μυστήριο και ἡ χάρις της ἱερωσύνης» Αὐτή λοιπόν ἡ ἱερωσύνη κατά τόν Γέροντα εἶναι τό δῶρο της Ἐκκλησίας στην ἀνθρώπινη φύση πού με αὐτήν ἱερουργοῦμε τα ἅγια μυστήρια του Θεοῦ μας²¹⁴.

Συνεχίζει δε παρακάτω: Θεματοφύλακας της κανονικῆς ἱερωσύνης εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Αὐτή κατέχει την ἐμπειρία του Χριστοῦ «του ἀναβαίνοντος εἰς τόν Γολγοθᾶν διά την σωτηρίαν ὅλου του κόσμου» και ἡ Ἐκκλησία μας δίνει αὐτό τόν Χριστό, ὡς την μεγαλύτερη ἐμπειρία της ὑπάρξεως μας. Ἐτσι και

²¹³ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ἀγώνας Θεογνωσίας*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἔκδ. Ἱερά Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2004, σελ. 292. [Στο ἐξῆς: Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ἀγώνας Θεογνωσίας*].

²¹⁴ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ἀγώνας Θεογνωσίας*, σελ. 293.

Το έργο της ιερωσύνης είναι το έργο της Εκκλησίας, το έργο του Χριστού για την σωτηρία του κόσμου²¹⁵».

«Η Σωτηρία παρέχεται εις τόν κόσμον διά τῆς λειτουργικῆς ιερουργίας, ιδιαιτέρως σέ ὄσους διψοῦν νά δεχθοῦν τήν εὐλογίαν τοῦ οὐρανοῦ πατρός. Οὐδέν ισότιμον ἤ παρόμοιον ὑπάρχει πρός τό ἔργον τοῦ Χριστοῦ διά τήν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους... Ἐν τῇ διακονίᾳ ταύτῃ, ἡ Ἐκκλησία εὐχεται ἤδη ἐπί δύο χιλιετίας μεριμνῶσα, ὡς ὁ ἀπ. Παῦλος, ὅπως δοθῇ εἰς τούς ἀνθρώπους ἡ ἀληθῆς ἐπίγνωσις τῶν ἀποκεκαλυμμένων ὑπό τοῦ Θεοῦ πραγμάτων, ἵνα δυνηθοῦν οὗτοι «καταλαβέσθαι σύν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις τί τό πλάτος καί μῆκος καί βάθος καί ὕψος τοῦ ὑπέρ ἡμῶν προαιωνίου σχεδίου τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦ ὀρισθέντος πρό καταβολῆς κόσμου διά τήν υἰοθεσία ἡμῶν ἐν τῷ ἡγαπημένῳ Αὐτοῦ Υἱῷ» (Εφ. 3, 14-21)²¹⁶».

Αφού καθίσταται ο ιερέας τέτοιων ιερών και φρικτών μυστηρίων κοινωνός και ιερουργός, έχει χρέος πάνω από όλα να προσφέρει τον εαυτό του ολόκληρο, ψυχή τε και σώματι, «θυσίαν εὐάρεστον καὶ ζῶσαν», ενώπιον τοῦ Θεοῦ. «Ιερωσύνης καταξιωθείς τῆς θείας καί σεβασμίου, σεαυτόν πρότερον κεχρεώστηκας ἔχειν τεθυμένον τῷ θανάτῳ τῶν παθῶν καί τῶν ἡδονῶν, καί οὕτω κατατολμᾶν προσάπτεσθαι τῆς ζωηρᾶς καί φρικώδους θυσίας, εἰ μή βούλει, ὡς ὕλη εὐπρηστος τῷ θείῳ κατακαῆναι πυρί», διδάσκει αἰῶνες πριν ο ὀσιος Θεόγνωστος. Γι' αυτό στην πρακτική ζωή, γράφει ὁ γέροντων Σωφρόνιος ο χριστιανός οφείλει πρωτίστως να είναι ασκητής. Ακόμη περισσότερο ο μοναχός, ο ιερέας. Το μεγάλο έργο της ιερωσύνης είναι ανάγκη να συνοδεύεται με καθαρότητα ψυχής²¹⁷.

²¹⁵ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Άγώνας Θεογνωσίας*, σελ. 295.

²¹⁶ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ὁψώμεθα τόν Θεόν καθώς ἐστίν*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἔκδ. Ἱερά Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2004, σελ. 362. (Στό ἐξῆς: Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ὁψώμεθα*).

²¹⁷ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Άγώνας Θεογνωσίας*, σελ. 244.

Ο ίδιος ο μακάριος Γέρων γράφει και περιγράφει τους αιματηρούς αγώνες του προκειμένου να σβήσει και να δαμάσει την κίνηση της σάρκας.

Γράφει: «Το πλήρωμα αὐτῆς (τῆς Θ. Λειτουργίας) αἰχμαλωτίζει ἡμᾶς ὀλοτελῶς τοσοῦτον, ὥστε ὅτε ἤμην ἐν τῇ ἐρήμῳ καί ἐτέλουν ἄλλοι μόνος τὴν Λειτουργίαν, ἔχων μετ' ἐμοῦ μόνον ἕνα μοναχόν- ὅστις ἤρχετο, ἵνα ἀπαντᾶ εἰς τὰς δεήσεις τῶν ἐκτενῶν, ἀναγινώσκῃ τὸν Ἀπόστολον καὶ παρέχῃ τὴν λοιπὴν ἀναγκαίαν συμμετοχὴν εἰς τὸν λαόν- τότε οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος ἠσθάνθημεν ποτέ ἔλλειψιν τινά. Ἄπας ὁ κόσμος ἦτο ἐκεῖ μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὁ Κόσμος καὶ ὁ Κύριος. Ὁ Κύριος καὶ ἡ αἰωνιότης. Ἡ πείρα αὐτῆ τῆς ἐρήμου ἐδίδαξε ἐμέ να προσεύχωμαι διὰ τῆς ἱερατικῆς προσευχῆς καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἄνευ τῆς ὁρατῆς αὐτοῦ παρουσίας²¹⁸».

Ο ιερέας ως λειτουργός των αγίων μυστηρίων και ως ποιμένας των λογικών προβάτων του Χριστού κινείται μεταξύ των δύο αυτών πόλων, αφού αναπόφευκτα το ένα οδηγεί στο άλλο. «... ὁ γευθεὶς πνεύματος Χριστοῦ δὲν δύναται να ἀποφύγῃ τὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν δυστυχιῶν. Οὗτος (ὁ ἱερεὺς) συμμετέχει εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Κυρίου, ὅστις ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς Το «ὑπόδειγμα». «ὑπόδειγμα γάρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε (Ἰω. 13,15). Καθὼς οὗτος (ὁ Ἰησοῦς) προσήχετο ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν καὶ να ζῶμεν καὶ να αἰσθανώμεθα «τοῦτο γάρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ²¹⁹».

Ο ιερέας, σύμφωνα με την διδασκαλία του αγίου Σωφρονίου, οφείλει να γίνει κατά το δυνατόν στην ανθρώπινη φύση του, ὁμοιος με τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν μόνον ἀληθινὸ Ἀρχιερέα, ὁποῖος προσέφερε τὸν εαυτό του ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Μεγάλος ὁ αγώνας για τὸν ιερέα να παραμείνει στο πνεῦμα αὐτὸ τῆς Θείας Λειτουργίας²²⁰.

²¹⁸ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Ὁψώμεθα, σελ. 367.

²¹⁹ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Ὁψώμεθα, σελ. 367-8.

²²⁰ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Ὁψώμεθα, σελ. 367-9.

Εδώ να παραθέσουμε ένα εύγλωτο κείμενο σύγχρονου διανοητή «... Η έλλαδική κοινωνία σήμερα κατακλύζεται από καταιγιστικό πληθωρισμό θρησκευτικού κηρύγματος : προφορικού, έντυπου, ραδιοφωνικού. Έχει υποχρεωτική τή διδασκαλία θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα, κατηχητικά, κατασκηνώσεις σέ πολλές Μητροπόλεις, χῶρια ἢ ἱεραποστολική δραστηριότητα συλλόγων κ.λ.π. Δέν μᾶς λείπουν οἱ ἐκσυγχρονησμένες μέθοδοι θρησκευτικῆς προπαγάνδας. Μᾶς λείπει τραγικά ἐκκλησιαστικός λόγος, μαρτυρία ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Γι' αὐτό ἡ κοινωνία μας ἀποδεικνύεται ἐντελῶς ἀκατήχητη, ντροπιαστικά ἀπληροφόρητη καί γιά τὰ στοιχειώδη τῆς μεταφυσικῆς παράδοσης τοῦ ἑλληνισμοῦ».

«Πρόβλημα σήμερα δέν εἶναι νά φτάσει κάποιος στόν Ναό, ἀλλά τό τί τόν περιμένει ἐκεῖ πού θά φτάσει. Ποιές θρησκευτικές μωρολογίες θά τόν βομβαρδίσουν, ποιές ἀχυρένιες ἠθικολογίες, ποιός νομικισμός θά τόν γεμίσει ἐνοχές²²¹».

Το «κατ' ἴχνος ἀκολουθεῖν» τον Χριστό δεν είναι καθόλου μικρό πράγμα, αλλά χρειάζεται γενναία ψυχή, ισχυρό φρόνημα καί πίστη ακλόνητη, ὥστε να επακολουθεῖ ο ἱερέας «τοις ἴχνεσιν» του Κυρίου.

Μετά πόνου ο Ἅγιος μας ομολογεῖ ὅτι «ἡ ψυχή τοῦ ἱερέως ἀναποφεύκτως θά φθάσῃ εἰς τήν ἐξάντλησιν ἐκ τῆς θεωρίας παντός εἶδους παθημάτων ἀφ' ἑνός, καί ἀδικιῶν καί ἐκβιασμῶν ἀφ' ἑτέρου... Δι' ἐπιμόνου ἀσκήσεως ἀφείλομεν νά κρατήσωμεν ἀμείωτον τήν ἔμπνευσιν ἡμῶν διά τήν λειτουργικήν προσευχήν ὑπέρ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος... Καθῆκον τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ ἀναλοίωτος ἐν χρόνῳ ἐπανάληψις τῆς θείας πράξεως τῆς

---

²²¹ Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Ανάγκη για ρήξη, ὄχι για συνέχεια*, Καθημερινή της Κυριακής, 17/02/2008, (http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/xrhstos_giannaras/kathimerini_rupture_not_continuation.htm, (Ανάκτηση 30.3.2021).

ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ: Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν²²²».

Ἡ ιερωσύνη εἶναι ἡ χάρις ἡ ὁποία τελεῖ τὴ Θεία Λειτουργία καὶ ὁ ιερέας εἶναι ὁ ἄνθρωπος αὐτός ὁ ὁποῖος «χαίρων τῇ ψυχῇ καὶ τρέμων τῇ χειρὶ» ὡς ἄλλος Ἰωάννης Πρόδρομος διακονεῖ τὸ μεγάλο ἔργο αὐτῆς, γιατί «ἡ λειτουργία ἐν τῇ αἰωνίῳ αὐτῆς πραγματικότητι, εἶναι θυσία ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἴδού διὰ τί συναντώμενοι μετὰ τῆς συνθλιπτικῆς μάζης τῆς ἁμαρτίας, εἴτε ἐντός εἴτε ἐκτός ἡμῶν, δέν παύομεν νά παραμένωμεν ἐντός τῆς λειτουργικῆς πράξεως. Ὅταν ἔχωμεν τοιαύτην συνείδησιν περὶ ιερωσύνης ἅπασα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀποτελεῖ διακονίαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου... Ἐξ ὅλων αὐτῶν καταλαβαίνομεν ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι πράγματι εἰς τὴν «πρώτη γραμμὴ τοῦ πυρός» ἀγωνιζόμενος τῇ προσευχῇ καὶ τῇ θεῖα λατρείᾳ, ὥστε «ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς νά γνωρίσουν τόν Κύριον ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» ὅπως ὁ ἅγιος Σιλουανός προσηύχετο ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου²²³».

Ὁ ιερέας ὡς ποιμένας τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων «ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστός ἀπέθανεν» οφείλει ἐπιμελῶς νά ἐργαστεῖ σὲ κάθε ἓνα ἄνθρωπο εἰδικά καὶ ξεχωριστά γιὰ νά τὸν βοηθήσει νά εἰσέλθει στὸν χώρο τῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ. Οφείλει νά συνεργήσῃ στὴν ἐσωτερικὴ ἀναγέννηση καὶ ἐπιμόρφωση τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οφείλει νά ἐμπνεύσει ἀνδρεία στοὺς λιγόψυχους ὡς πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, σύμφωνα με τὶς ἐντολές τοῦ Κυρίου. Με ἓνα λόγο νά συντελέσῃ στὴν πνευματικὴ μόρφωση καθ' ἑνός ξεχωριστά καὶ ὅλων μαζί. Ὁ ιερέας βιώνει ἓνα μαρτύριο καθ' ὅτι μέσω τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς ὑπὲρ ὅλης τῆς

²²² Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Ὁψώμεθα, σελ. 369.

²²³ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Ὁψώμεθα, σελ. 370.

ανθρωπότητος η ψυχή του βυθίζεται στον ωκεανό των ανθρωπίνων παθημάτων²²⁴.

Σε τέτοια φοβερή διάσπαση και διελκυστίδα ζει ο ιερέας επιφορτισμένος με την ποιμαντική ευθύνη των ανθρώπων. Αφ' ενός μεν φέρει καθαρή την συνείδηση ότι δεν ωφελείται ο άνθρωπος, «*ἐάν κερδίση τόν κόσμον καί ζημιωθῆ τήν ψυχὴν αὐτοῦ*», αφ' ετέρου δε, έχει την εντολή του Κυρίου «*πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*». «*Ἡ πλέον οὐσιώδης ἀνάγκη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ*» (Ιω. 17,3) γράφει ο Άγιος Σωφρόνιος, και συνεχίζει «*πῶς ὁμως νά ἀνεύρωμεν Αὐτόν; Ἐπομένως εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ παραμείνη ἐπί τῆς γῆς, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά μὴν πλανῶνται ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα*». Αυτό τον πολύτιμο θησαυρό οφείλει να διαφυλάττει κάθε προσοχή και διάκριση ο ποιμένας - ιερέας ώστε να ωφελεί πραγματικά τους προσερχομένους σε αυτόν ανθρώπους που αναζητούν το Θεό²²⁵.

Οι θλίψεις και οι πειρασμοί που προσβάλλουν τον ιερέα τον ωφελούν κατά δύο τρόπους: Πρώτον, κάνουν τον ίδιο έμπειρο γνώστη της ανθρωπίνης ατέλειας και αδυναμίας και δεύτερον διά μέσου της ταπεινώσεως και προσωπικής του μετάνοιας φανερώνουν σέ αυτό το άπειρο έλεος και την ευσπλαχνία του Θεού, τόσο για τον ίδιο, όσο και για όλον τον κόσμο. Και πάλι, γράφει σε μιά επιστολή του σε ιερέα, «*ἂν δέν περάσετε τῶρα ἢ ἀργότερα - ἀπό σειρά μεγάλων πειρασμῶν, μέ κύματα πού ὑψώνονται ὡς τούς οὐρανοὺς καί κατεβαίνουν ὡς τίς ἀβύσσους, (Ψαλ. 106,26) ἂν δέν γνωρίσετε πῶς μπορεῖ νά ὑποφέρει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν στέκεται στό μεθόριο τῆς αἰώνιας σωτηρίας καί τῆς αἰώνιας ἀπώλειας, ἂν δέν*

²²⁴ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Περί προσευχῆς*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἔκδ. Ἱερὰ Πατριαρχική καὶ Σταυροπηγιακή Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2001, σελ. 239. (Στο ἐξῆς: Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Περί προσευχῆς*).

²²⁵ Αρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Περί προσευχῆς*, σελ. 233.

γευθεῖτε, ἔστω καὶ ἐν μέρει τὰ βασανιστήρια τοῦ Ἄδη, ἂν ἐσεῖς ὡς ποιμένας τῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἀποκτήσετε στήν ψυχὴν σας πειρα γιὰ ὅλα αὐτὰ, τότε δὲν θὰ γνωρίσετε ποτέ τὴν θεῖαν ἀγάπη. Ἀργότερα, ἔχοντας ὅλα αὐτὰ τὰ βιώματα καὶ γνωρίζοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σας ὡς πόν φθάνει ἡ ἀδυναμία τῆς ψυχῆς σας, ἡ πενιχρότητα τῆς ἀνέσεώς σας, πόσο ἀδύναμοι εἴμαστε χωρὶς τὴν βοήθεια τῆς χάριτος... Θὰ ἔχετε καρδιά πού θὰ συμπάσχη καὶ δὲν θὰ κατακρίνη κανέναν γιὰ τίποτα. Μὲ μεγάλη ἀγάπη θὰ ἐπιθυμῆτε τὴν σωτηρίαν κάθε ἀνθρώπου χωρὶς προσωποληψία καὶ θὰ προσεύχεσθε γιὰ τὸν κόσμο, γιὰ ὅλον τὸν Ἀδάμ. Ὅποιος κι ἂν προσφύγη σέ σᾶς κατόπιν, θὰ τὸν δέχεσθε μὲ ἀνοικτὴ ψυχὴ, μὲ καρδιά γεμάτη ἀγάπη καὶ συμπόνια. Τότε θὰ εἴσθε σέ θέση νὰ σώζετε ἀνθρώπους, νὰ κάνετε θαύματα ἀνασταίνοντας νεκρὲς ἀνθρώπινες ψυχές, στην αἰώνια ζωὴ. Γιὰ νὰ ἐκπληρώση κάποιος τὸ νόμο τοῦ Χριστοῦ, ἰδιαίτερα ὁ ποιμένας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπη αὐτή²²⁶».

Το ἔργο τοῦ ιερέα – ποιμένα εἶναι ἀκρῶς σοβαρὸ καὶ συνάμα φοβερό, γιατί προσέρχονται σε αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι αναμένοντας νὰ ἀκούσουν ἀπὸ αὐτὸν καθαρά τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν εποχὴ μας, εποχὴ μαζικῆς ἀποστασίας ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, ἡ ιερατικὴ διακονία γίνεται συνέχεια δυσκολότερη, διαπιστώνει ὁ ἅγιος Γέροντας. Ὁ Ιερέας-πνευματικὸς ποιμένας, κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ γιὰ νὰ ἀναγάγει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Ἄδη, τὸν ὁποῖο δημιούργησαν με τὰ αντιφατικὰ πάθη τοὺς, ἀδιάλειπτα παλεύει με τὸν ἴδιον τὸν θάνατο ποὺ ἐπληξε αὐτοὺς τοὺς ἴδιους²²⁷.

Εἶναι συνηθισμένο τὸ φαινόμενο, οἱ ἀνθρώποι νὰ θλίβουν τοὺς ιερεῖς, νὰ τοὺς κατηγοροῦν, νὰ τοὺς ἐξουθενώνουν καὶ νὰ δυσχεραίνουν τὸ ἔργο καὶ τὴν παρουσία τοῦ ιερέα ἀνάμεσά τοὺς καὶ προσθέτει «... εἶναι μὲν

²²⁶ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Ἀγῶνας Θεογνωσίας*, σελ. 49-50.

²²⁷ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, *Περὶ προσευχῆς*, σελ. 213.

εὐεργετική εἰς αὐτόν προσωπικῶς ἢ περί αὐτοῦ λίαν ἀρνητική γνώμη τῶν ἀνθρώπων. Δεδομένου ὅτι ἢ ἐκ μέρους αὐτῶν κατάκρισις βοηθεῖ αὐτόν καί ταπεινοῦται καί οὕτως ἐκ τῆς ἐμπόνου αὐτοῦ καρδίας νά προσφέρῃ εἰς τόν Θεόν θερμότεραν προσευχήν... Ἐάν ὁμως οὗτος τελεῖ τό διακόνημα τοῦ πνευματικοῦ πατρός, πᾶς ἀρνητικός λόγος περί αὐτοῦ ἐμπνέει δυσπιστίαν εἰς τούς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκη καθοδηγήσεως, παρηγορίας καί στηριγμοῦ. Ἡ λύπη αὐτοῦ γίνεται διπλή: λυπεῖται δι' ἑαυτόν... λυπεῖται καί διά τήν ζημίαν, τήν ὁποίαν ὑφίσταται ὅλη ἡ Ἐκκλησία, ὅλη ἡ ἀνθρωπότης, ὅταν καταστρέφεται τό κῦρος τῶν ἱερουργῶν.

Ἡ ἀνυπακοή εἰς τόν λόγον τῶν πνευματικῶν εἶναι ἰσοδύναμος πρός τήν ἀπόρριψιν τοῦ λόγου τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ: «ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει καί ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμέ ἀθετεῖ²²⁸».

Εἶναι ἐξαιρετικά σημαντικό, ὅπως μεταξύ των ἱερέων καί των επισκόπων νά ὑπάρχει γνήσιος σεβασμός καί αμοιβαία ἐκτίμηση, γιά νά αἰρῶνται μεταξύ αὐτῶν οἱ κατηγορίες του ενός γιά τον ἄλλο καί νά καταπάυει ἡ πάλη γιά τήν ἐξουσία, ὁ φθόνος πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὑπερέχουν διά των χαρισμάτων τους²²⁹. «Καί ἐάν εἰσέτι ὑπάρχουν ἀνεπάρκειαι τινές εἰς τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλον λειτουργό τῆς ἐκκλησίας (καί τίς εἶναι τέλειος;) κάλλιον εἶναι νά ἐμπνεύσωμεν εἰς τούς πιστούς ἐμπιστοσύνην πρὸς τούς ἱερεῖς. Αὐτή ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν χριστιανῶν πρὸς τούς λειτουργούς θά ἀποβῇ πηγὴ ἐμπνεύσεως διά τούς τελευταίους ὥστε νά εἰπουν ἀληθινόν λόγον. Γνωρίζομεν ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου ὅτι ἐπὶ τῆς «Μωσέως καθέδρας» ἐκάθηντο ἀνάξια πρόσωπα καί ὁμως ὁ Χριστός προέτρεπε τόν λαόν νά ἀκούῃ τῶν ποιμένων αὐτοῦ, νά τηρῇ τά ἐντελλόμενα ὑπ' αὐτῶν μή μιμούμενοι τόν τρόπον τῆς ζωῆς ἢ τῶν πράξεων αὐτῶν²³⁰».

²²⁸ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Περὶ προσευχῆς, σελ. 218-9.

²²⁹ Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, Παπαδοσύνης, σελ. 139-42.

²³⁰ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Περὶ προσευχῆς, σελ. 219.

«..... συνέβη εἰς ἐμέ (γεγονός) κατά τήν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατ' ἐκείνην τήν ὥραν ἠναγκάσθην νά διακόψω τήν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος. Ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἦτο καθ' ὑπερβολήν ἰσχυρά. Ἡ ψυχὴ ἄνευ λόγων, ἄνευ σκέψεων ἐτέλει ἐν τρόμῳ ἐκ τῆς ἐγγύτητος τοῦ Θεοῦ. Τότε διηνοίχθη εἰς ἐμέ ἐν μέρει τό μυστήριον τῆς Ἱεραουργίας. Τήν ἐπομένην ἡμέραν ἐτέλουν τήν λειτουργίαν μου καί ὁ Χριστός -Θεός ἦτο ἐντός μου καί μετ' ἐμοῦ, καί ἐκτός ἐμοῦ καί ἐν τοῖς ἀγίοις μυστηρίοις τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος Αὐτοῦ. Τό δέ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί οἱ λόγοι τῶν λειτουργικῶν κειμένων ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ στόματός μου ὡς πῦρ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει παρέμεινα ἐπί τρεῖς ἡμέρας, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἐμειώθη ἡ ἔκτασις τοῦ βιώματος τούτου. Τήν μνήμην ὅμως περὶ αὐτοῦ ἐνεχάραξε ὁ Κύριος ὡς διά σμίλης εἰς τόν νοῦν καί τήν καρδίαν μου...²³¹»

---

²³¹ Ἀρχιμ. Σ. ΣΑΚΧΑΡΩΦ, Περὶ προσευχῆς, σελ. 69.

4.2 Το κοινωνικό περιβάλλον και το ποιμαντικό έργο

Κατ' αρχάς χρησιμοποιώντας τον όρο ποιμαντική τι ακριβώς εννοούμε; Ποιός είναι αυτός που την ασκεί και από πότε; Διαβάζοντας προσεκτικά την Παλαιά Διαθήκη παρατηρούμε ότι ο Καλός Ποιμὴν, ο Θεός, ασκεί την ποιμαντική Του για πρώτη φορά μέσα στον Παράδεισο. Καθοδηγεί τον άνθρωπο λέγοντάς του τι οφείλει να κάνει προκειμένου να παραμείνει στην κατάσταση που πλάσθηκε, χειραγωγώντας τον προς το «καθ' ὁμοίωσιν» και τον προειδοποιεί τι θα συμβεί αν επιλέξει να τον παρακούσει²³². Μεγαλειώδης είναι ο τρόπος που ο Καλός Ποιμὴν συμπεριφέρεται στο τελειότερο δημιούργημά του, που μόλις είχε πέσει. «Αδὰμ πού είσαι;» ρωτάει. Δὲν γνώριζε πού ήταν ο Αδὰμ; Καὶ βέβαια. Τον ρωτάει, ὅμως, για να τον κάνει να καταλάβει πόσο σοβαρὸ ἦταν αὐτὸ που ἔπραξε. Βασιζόμενος στὰ λεγόμενα του Αδὰμ προχωράει προσεκτικὰ «ποιὸς σου ανήγγειλε ὅτι είσαι γυμνός; Μήπως ἔφαγες ἀπὸ τὸ δένδρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο και μόνο σου ἀπαγόρευσα νὰ φας;».

Ο Καλός Ποιμὴν ἓνα μόνο θέλει νὰ ἐπιτύχει, νὰ ἐπιστρέψει ο Αδὰμ, διὰ τῆς μετανοίας, στὴν κατάσταση που βρισκόταν πριν τὴν παρακοή. Αὐτὸ δὲν ἔγινε διότι οὔτε ο ἴδιος τὸ θέλησε, οὔτε ἡ Εὐά. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη ποιμαντικὴ πράξη του Θεοῦ σ' ἓναν κόσμον, ὁ ὁποῖος μετεαβλήθηκε ἔκτοτε

---

²³² Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Ποιμαίνοντες*, σελ. 21-2.

με υπαιτιότητα του ανθρώπου. Μας το λέγει άλλωστε και ο άγιος απόστολος Παύλος «πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν²³³».

Αυτή τη στενάζουσα και ωδίνουσα κτίση με κορωνίδα της τον άνθρωπο συνέχισε ο Θεός «πολυτρόπως» να ποιμαίνει προκειμένου να αποκαταστήσει το αρχέγονο κάλλος της. Απέστειλε τους προφήτες, εποίησε δυνάμεις διά των αγίων Του, των καθ' εκάστην γενεάν ευαρεστησάντων Αυτόν. Τέλος δε, «ἐλάλησε ἐν αὐτῷ τῷ Υἱῷ Του²³⁴», ο οποίος ενανθρώπησε και ποίμανε το πλάσμα του σε κάθε πτυχή της ζωής του. Αφήνοντας «ὑπογραμμὸν» σε όλους εμάς τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησε την ανθρώπινη φύση του. Μετὰ την Ανάστασή Του δε, ἔδωσε την διακονία της διαποιμάνσεως ὅσων θα πίστευαν σ' Αυτόν, στους αποστόλους, αυτοὶ στους διαδόχους τους και οι διάδοχοί τους στους επισκόπους, και δι' αυτών στους πρεσβυτέρους²³⁵.

Με την έννοια κόσμος, ὅμως, τί εννοούμε; Κόσμος σημαίνει κόσμημα, σημαίνει, ὅμως και τάξη γι' αυτό και μ' αυτή αναφερόμαστε στην κτίση, τόσο στην ομορφιά της, ὅσο και στην ασύλληπτη νομοτέλεια που ὄρισε ο Θεός να την διέπει. Εμείς βέβαια χρησιμοποιούμε την λέξη αυτή, συνήθως, αναφερόμενοι στο σύνολο τῶν ανθρώπων που κατοικούν στη γη, καθώς και στις συμπεριφορές, στις συνήθειες, στις αποφάσεις και γενικότερα στην πορεία τους στο διάβα της ιστορίας. Τα γεγονότα και η δραστηριότητα τῶν ανθρώπων ποικίλουν και διαφέρουν από εποχή σε εποχή, γι' αυτό και λέμε ὅτι ο κόσμος αλλάζει, δεν παραμένει ο ίδιος. Κατά βάση, ὅμως, ὅλες οι εποχές ομοιάζουν μεταξύ τους, επειδή ο άνθρωπος

²³³ Προς Ρωμ. 8, 22.

²³⁴ ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, Θεία Λειτουργία Μ. Βασιλείου, εὐχή τῆς Αναφοράς, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002⁴, σελ. 165.

²³⁵ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, εκδ. Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 339. (Στὸ ἐξῆς: Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*).

παραμένει ο ίδιος, έχοντας τα ίδια πάθη, τους ίδιους σκοπούς και επιδιώξεις. Αυτό που αλλάζει είναι τα μέσα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι, καθώς και οι εξωτερικές μορφές των καθεστώτων διακυβέρνησης και επιβολής των ισχυρότερων και κραταιών του «κόσμου τούτου²³⁶».

Παρηγορητικό στοιχείο η ύπαρξη ανθρώπων που αποδεικνύουν με τη ζωή τους ότι το ευαγγέλιο είναι εφαρμόσιμο. Αυτοί είναι οι άγιοι, οι φίλοι του Θεού. Αυτοί των οποίων ο προαναφερθείς κόσμος «οὐκ ἦν ἄξιός²³⁷» τους. Αυτοί είναι το πραγματικό κόσμημα της κτίσης, ο Χριστὸς παρατεινόμενος εις τους αιώνας. Γι' αυτό και έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά παρότι έζησαν σε διαφορετικές εποχές. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος, τα οποία ολοκλήρωσαν την προσωπικότητά τους, έφεραν στην επιφάνεια τον πραγματικό εαυτό τους, καθώς και το «δοθὲν τάλαντον», με το οποίο μας έχει προικίσει ο Θεός, και το οποίο εμείς οι υπόλοιποι συνεχίζουμε να θάβουμε στη γη²³⁸.

Όταν, λοιπόν, ο άνθρωπος δεν κάνει την πνευματική εργασία που έκαναν οι άγιοι, δηλαδή δεν τηρεί ή τουλάχιστον δεν προσπαθεί να τηρεί τις εντολές του Θεού, λογικό είναι να αρχίσει να πλήττει, όσο κοσμική και ποικίλη και αν είναι ή ζωή του. Το χειρότερο δε είναι, ότι είναι διατεθειμένος να ακούσει, επάνω στην απόγνωση του, οποιονδήποτε έχει να του προτείνει κάτι που θα τον βγάλει από την ανία του, εκτός από τον Θεό. Έτσι ο καθένας προσπαθεί να αλλάξει συνήθειες, δραστηριότητες, τρόπο θεώρησης τῶν πραγμάτων και γενικότερα οτιδήποτε άλλο εκτός από τον εαυτό του. Εις μάτην όμως, κανένας δεν μπορεί να ξεφύγει από τον εαυτό του, εάν πρώτα δεν του δώσει τις απαντήσεις που αυτός απαιτεί.

²³⁶ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 425.

²³⁷ *Προς Έβρ.* ια',38

²³⁸ Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΤΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Ανθρώπου Απαξίωση*, έκδ. Έπιστροφή, Ναύπλιο 2017, σελ. 66. (Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΤΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Ανθρώπου Απαξίωση*).

Επειδή δε αυτό σπανίως συμβαίνει, γι' αυτό το λόγο παρατηρούνται οι διάφορες αλλαγές στις συμπεριφορές τῶν ανθρώπων, στα πολιτεύματα και γενικότερα σ' όλο τον κόσμο²³⁹.

Ωστόσο η εποχή μας έχει μία ιδιαιτερότητα, την ταχύτητα της πληροφορίας. Η ταχύτητα αυτή μπορεί σε ελάχιστο χρόνο να διαμορφώσει συνειδήσεις, τρόπο σκέψης και να πείσει μέσω της εικόνας διά της οποίας δίδεται, ότι αυτή είναι η μόνη αλήθεια, και οτιδήποτε διαφορετικό από αυτή είναι ψέμα. Έτσι παρατηρείται η διαμόρφωση μιας παγκόσμιας συνείδησης, η οποία υπόσχεται ευτυχία και ευημερία χωρίς τον Θεό. Το χειρότερο δε είναι ότι ακούς ορθοδόξους χριστιανούς και δη νέους, οι οποίοι προσπαθούν να έχουν πνευματική ζωή να ομιλούν έχοντας υιοθετήσει οτιδήποτε έχουν διαβάσει στο διαδίκτυο, νομίζοντας μάλιστα ότι αποτελεί βασικό στοιχείο της κατά Θεό πορείας τους²⁴⁰. Αν αυτό δεν είναι θρησκευτικός συγκρητισμός τότε τι είναι; Μία τέτοια πνευματικότητα είναι ποτέ δυνατόν να φέρει καρπό;

Θα πρέπει να σημειώσουμε και τα παρακάτω. Ο άνθρωπος ανήκει στον Θεό, στον δημιουργό του. Όσο και αν δεν το θέλει ή το αρνείται. Είναι κατ' εικόνα Θεού πλασμένος και επειδή δεν επιστρέφει εκεί που όντως ανήκει, νιώθει έντονη την ανάγκη να ανήκει κάπου. Επάνω στην απόγνωση του συμμετέχει σε ανθρώπινα σχήματα, όπως οργανισμοί, σύλλογοι, κινήματα, διάφορες συνεργασίες με σκοπό το γενικό καλό π.χ. κοινωνική προσφορά, προσπάθεια διάσωσης του περιβάλλοντος κ.λ.π. Αφήνοντας ασχολίαστο τον τρόπο λειτουργίας όλων αυτών των ομάδων αναρωτιόμαστε ποιος έχει πρωτομιλήσει για όλα αυτά που προσπαθούν οι άνθρωποι απεγνωσμένα να διασώσουν²⁴¹. Ποιος έχει μιλήσει για κοινωνική

²³⁹ Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Άνθρωπον Απαξίωση*, σελ. 66-72.

²⁴⁰ Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Άνθρωπον Απαξίωση*, σελ. 74.

²⁴¹ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 330-3.

δικαιοσύνη, ειρήνη, αγάπη; Τώρα ανακάλυψαν οι άνθρωποι τις ηθικές αξίες;

Γι' αυτό είναι και αρκετοί αυτοί που σκέπτονται, ποιος ο λόγος να επικρατήσουν όλα τα παραπάνω; Άλλοι πάλι δεν παραδέχονται κανένα είδος εξουσίας ανθρώπου Επάνω σε άνθρωπο. Και έχουν απόλυτο δίκιο, ἐφ' ὅσον δεν πιστεύουν. Η αθεΐα έχει ως κέντρο της τον άνθρωπο. Αυτός και μόνο αυτός κρίνει και αποφασίζει τι είναι καλό και τι κακό για τον εαυτό του. Πόσο εύστοχα διατύπωσε τον τρόπο σκέψεως του ανθρώπου του 21^{ου} αιώνα ο Ντοστογιέφσκι: «χωρίς Θεό όλα επιτρέπονται». Πράγματι χωρίς τον Θεό τίποτε δεν μπορεί να εξηγηθεί. Χωρίς τον Θεό τίποτε δεν αντέχεται²⁴².

Όλα τα παραπάνω συμβαίνουν και όλοι τα αντιλαμβανόμαστε. Ως ποιμένες, λοιπόν οιερείς τι οφείλουν να κάνουν; Πώς αντιμετωπίζεται το πρόβλημα; Κατ' αρχήν πρέπει να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε ποια είναι τα πρόβατά μας. Όλοι οι άνθρωποι γενικώς και αορίστως; Υπάρχει η αίσθηση ότι μία τέτοια αντίληψη επικρατεί εντός των κόλπων της Εκκλησίας μία αντίληψη που προσπαθούν, ιδιαίτερα στην εποχή μας να την επιβάλλουν εξωγενείς παράγοντες για τους δικούς τους ιδιοτελείς σκοπούς. Οι ιερείς λοιπόν ξεχνώντας τα λόγια του Χριστού νομίζουν ότι είναι ποιμένες όλου του κόσμου²⁴³.

Ο Κύριος όμως αλλά μας δίδαξε. Στην αρχιερατική Του προσευχή λέγει στον επουράνιο Πατέρα Του: «Ἐφάνέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις οὐς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου. σοὶ ἦσαν καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι... Ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ κόσμου

²⁴² Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Πόνημα Ἐλευθερίας*, ἐκδ. Ἐπιστροφή, Ναύπλιο 2018, σελ. 25 και ἐξῆς. (Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ, *Πόνημα Ἐλευθερίας*).

²⁴³ Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης*, σελ. 140.

ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι²⁴⁴». Προσπαθούμε απεγνωσμένα, λοιπόν, να φανούμε φιλανθρωπότεροι από τον Κύριο της δόξης και να ενώσουμε τα διεστώτα. Τι να ενώσει όμως και πως να ενώσει ένας ποιμένας όταν ο Αρχιεπίσκοπος Χριστός λέγει: «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν²⁴⁵». Η μαχαίρα αυτή, το ρήμα του Θεού, ο λόγος Του, ο «ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον καὶ διῖκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας²⁴⁶», είναι το δυνατότερο όπλο μας.

Και όμως φαίνεται να τον έχουμε ξεχάσει ή να τον χρησιμοποιούμε σπάνια, έχοντας συνηθίσει να μιλάμε με μία ξύλινη «εκκλησιαστική γλώσσα», διπλωματική θα μπορούσε να πει κανείς, εμποτισμένη από πολλά κοσμικά στοιχεία. Μία γλώσσα που δεν διαχωρίζει την αλήθεια από το ψέμα, μία γλώσσα τελείως αποκρουστική στο όντως ποιμένο²⁴⁷.

Επομένως οι ιερείς είναι ποιμένες των βαπτισμένων ορθοδόξων χριστιανών. Αυτών που αγωνίζονται πνευματικά, Αυτών που κάποτε αγωνίζονταν και τώρα έχουν εκτραπεί από την κατά Θεόν πορεία τους, το λεγόμενο απολωλός πρόβατο και τέλος αυτών που έχουν βαπτισθεί μεν, αλλά δεν έχουν καμία σχέση με την Εκκλησία, επειδή κανείς δεν τους μίλησε ή δεν τους έδωσε να καταλάβουν ποιος είναι ο Χριστός. Εκείνος που έχει βαπτισθεί και συνειδητά δεν πιστεύει στον Χριστό, έχει κάνει την επιλογή του και είναι σεβαστή πρώτα από το Θεό, Και έπειτα από όλους εμάς²⁴⁸.

---

²⁴⁴ Κατὰ Ἰω. 17, 6-9.

²⁴⁵ Κατὰ Ματθ. 10, 34.

²⁴⁶ Πρὸς Ἑβρ. 4, 12.

²⁴⁷ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, Κλήρος, σελ. 103-4.

²⁴⁸ Πρωτοπρεσβ. Α. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ, Πόνημα Ἐλευθερίας, σελ. 77.

Ας επανέλθουμε, όμως, στο πως ποιμαίνετε ο λαός του Θεού ο οποίος ζει στον κόσμο Και επηρεάζεται από τον κόσμο. Αγωνίζεται να τον νικήσει ή έχει ήδη νικηθεί από αυτόν Και δεν το έχει καταλάβει. Ο Κύριος ρώτησε κάποια στιγμή τούς μαθητές Του, όταν κάποιοι που τον ακολουθούσαν δεν είχαν σταθερή πίστη προς Αυτόν Και επέστρεψαν στην ζωή που έκαναν πριν τον γνωρίσουν, μήπως θέλετε και σεις να φύγετε; Και ο Σίμων Πέτρος του απάντησε: «προς τίνα ἀπελευσόμεθα; ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις²⁴⁹».

Αυτό το ρήμα της αιωνίου ζωής χρειάζεται ο άνθρωπος, ο λόγος του Θεού, στον οποίο αναφερθήκαμε πριν λίγο, είναι αυτό που περιμένει ο πιστός ν' ακούσει από τον ποιμένα. Το ερώτημα είναι γνωρίζουν οι κληρικοί, τον λόγο του Θεού; Τον μελετούν καθημερινά; Τον έχουν εφαρμόσει στη ζωή τους; Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης μας λέγει στο Εξομολογητάριό του «ἐσὺ ὁ μέλλων γενέσθαι πνευματικὸς νὰ ἔχῃς μίαν διαφορετικὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους γνῶσιν καὶ ἐμπειρίαν εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Γραφήν· εἰς τὰ δόγματα τῆς πίστεως, τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ Πιστεύω· μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως, εἰς ὅλους τοὺς ἀποστολικούς, συνοδικούς καὶ πατρικούς Κανόνας...εἰς τῶν ὁποίων τὴν μελέτην πρέπει νὰ καταγίνεσαι νύκτα καὶ ἡμέρα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τοὺς ἤξεύρῃς ἀπὸ στόματος· ἐπάνω εἰς αὐτοὺς νὰ κοιμᾶσαι, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τοῦ Ὀμήρου τὴν Ἰλιάδα, καὶ τούτους νὰ ἀναπνέῃς κάθε ὥραν καὶ στιγμὴν²⁵⁰». Περιττεύει να συμπληρώσουμε ότι το ίδιο ισχύει για όλους τους κληρικούς ακόμη κι αν δεν είναι πνευματικοί. Πιο συγκεκριμένα ο σωστός ποιμένας πρέπει να γνωρίζει όσο το δυνατόν περισσότερο ποιος είναι ο Χριστός. Αυτός που τον έχει θέσει στην διακονία αυτή και του έχει εμπιστευθεί το ποίμνιό Του.

---

²⁴⁹ Κατὰ Ἰω. 6, 68.

²⁵⁰ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Ἐξομολογητάριον*, ἐκδ. Παναγόπουλος, Ἀθήνα 2003, σελ. 22. (Στὸ ἐξῆς: ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Ἐξομολογητάριον*).

Πως ο κληρικός μπορεί όμως να φέρει τους ανθρώπους σε επαφή με τον Χριστό; Πρωτίστως πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι ο Χριστός ήταν, είναι και θα είναι ο Αυτός. Επομένως δεν τίθεται θέμα εκσυγχρονισμού της Εκκλησίας και της διδασκαλίας της, όπως κάποιοι υποστηρίζουν, άλλα επικαιροποίηση του τρόπου με τον οποίο επικοινωνεί την αλήθεια της. Αυτό, λοιπόν, που πρέπει ο ποιμένας να κάνει είναι να μεταδώσει το χαρμόσυνο μήνυμα του Ευαγγελίου με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητό και αφομοιώσιμο²⁵¹.

Εδώ χρειάζεται πολλή προσοχή ώστε ο ποιμένας με πίστη και θερμή προσευχή να κατορθώσει το παραπάνω μένοντας στέρεος στην ιδιότητα του, μη παρασυρόμενος από τα πρόβατα και προπαντός μη εκκοσμικευόμενος. Η επαφή με τον κόσμο, δηλαδή το κοσμικό φρόνημα, προϋποθέτει εδραιωμένη πνευματική ατμόσφαιρα στην ύπαρξη του ιερέως, διαφορετικά ακολουθεί οδούς πολύ επικίνδυνες που στην καλύτερη τῶν περιπτώσεων δεν θα φέρουν αποτέλεσμα.

Στις μέρες μας βλέπουμε αρκετές τέτοιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ποιμὴν γίνεται περίγελος των προβάτων, έχοντας μάλιστα την εντύπωση ότι αποτελεί πρότυπο προς μίμηση, λόγω των μοντέρνων ποιμαντικών μεθόδων που ακολουθεί, ενώ οι πάντες τον λοιδορούν και οικτίζουν την δεινή θέση στην οποία έχει περιέλθει. Και για να αναφέρουμε ένα παράδειγμα που θα μας βοηθήσει να αποφύγουμε τα παραπάνω αρκεί να θυμηθούμε ότι όταν ο Απόστολος Παύλος έλεγε «*τοῖς παῖσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω*²⁵²», την ύπαρξή του πρωτύτερα την είχε καταλάβει ο Χριστός, γι' αυτό και ομολογούσε λέγοντας «*ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός*²⁵³».

---

²⁵¹ Ἀρχμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Παπαδοσύνης*, σελ. 149 και εξής.

²⁵² *Α' Κορ.* 9, 22.

²⁵³ *Πρὸς Γαλ.* 2, 20.

Με πολύ γλαφυρό τρόπο σε βιβλίο του για την ιερωσύνη ο π. Βασίλειος Βολουδάκης αναφέρεται στα παραπάνω και εντοπίζει την αιτία του προβλήματος της ποιμαντικής μας. Γράφει χαρακτηριστικά: «χάσαμε τὸ ἀντικρισμά μας, τὴν ἀξία καὶ μᾶς ἔμεινε μόνο τὸ ἀξίωμα, εφ' ὅσον ἔχουμε μὲν τὸ χάρισμα τῆς ιερωσύνης, σὰν ἄνθρωποι ὅμως δὲν ἀγωνισθήκαμε νὰ διαφέρουμε ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς (ὄχι τοὺς λαϊκοὺς, τοὺς κοσμικοὺς) στὴν προσωπικὴ μας ζωὴ, πολλές φορές μάλιστα, ὑστεροῦμε πνευματικὰ καὶ ἀπὸ αὐτούς... ἀφήσαμε τὸ λαὸ ἀκατήχητο. Ὅχι χωρὶς νὰ ἐλέγχουμε τὴ ζωὴ του καὶ νὰ ἠθικολογοῦμε· σ' αὐτὸ ἔχουμε ὑπερβάλλοντα ζῆλο. Ἀλλὰ ἀκατήχητο, ἔρημο. Δὲν ἀκολουθήσαμε τὴν εὐαγγελικὴ ὁδὸ πρὶν δεχθοῦμε τὸ χάρισμα τῆς ιερωσύνης καὶ ἀλλοίμονο, οὔτε μετὰ πὺ τὸ δεχθήκαμε. Τὴν ὁδὸ πὺ τὸ Πανάγιο Πνεῦμα χάραξε μὲ τὸ στόμα τοῦ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθᾶραι· σοφισθῆναι καὶ εἶτα σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καὶ φωτίσαι· ἐγγίσει Θεῶ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι καὶ ἁγιάσαι» (Λόγος 2, 71 PG 35, 480 B.) Ἔτσι τὸ ἀξίωμά μας ἔμεινε ἐν πολλοῖς στὰ ἱερατικά μας ἄμφια καὶ μὲ τὴν ἀπέκδυσί τους δὲν ἔχουμε νὰ φανερώσουμε τίποτε, σχεδόν, στὸν κόσμον πὺ «στενάζει καὶ ὀδυνᾶται» μὲ τὸν τρόπο ζωῆς του καὶ «οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα²⁵⁴».

---

²⁵⁴ Πρωτοπρεσβ. Β. ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ, *Ἡ φανέρωση τῆς ιερωσύνης στὸν κόσμον*, ἐκδ. Ὑπακοή, Ἀθήνα 1996 σελ. 41-2. [Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Β. ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ, *Ἡ φανέρωση*].

1.6 Η ποιμαντική προσέγγιση του σύγχρονου ανθρώπου

Ο Καλός Ποιμήν όμως, ο Κύριός μας, μας έδωσε πολλά παραδείγματα ποιμαντικής προσέγγισης του αμαρτωλού, στηριξεως του αγωνιζομένου, τελειοποίησεως του αγίου. Βεβαίως ο Κύριός μας είναι ο Παντογνώστης Θεός, γνωρίζει την ψυχή του κάθε ανθρώπου, εξετάζει καρδιάς και νεφρούς. Και οι πιστοί μαθητές του, όμως, ανά τους αιώνες είχαν λάβει παρόμοια χαρίσματα, τα οποία τους διευκόλυναν στην διακονία τους. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον μεγάλο άγιο των ημερών μας, τον γέροντα Πορφύριο τον Κουσοκαλυβίτη. Άλλοι πάλι χρησιμοποιούσαν την κατά Θεόν σοφία που ο Κύριος τους είχε δωρήσει βλέποντας την αγάπη τους και τους κόπους που κατέβαλαν. Εμείς που δεν έχουμε ακόμη αποκτήσει αυτά τα χαρίσματα, τουλάχιστον ας ακολουθήσουμε το παράδειγμα του αγίου Αποστόλου Παύλου. Όταν πήγε στην Αθήνα των φιλοσόφων να κηρύξει τον Χριστό χρησιμοποίησε κάτι δικό τους για να διδάξει την αλήθεια. Παίρνοντας αφορμή από τον βωμό που είχαν αφιερώσει στον άγνωστο Θεό τους εξήγησε ποιος είναι αυτός²⁵⁵.

Θα μπορούσαμε να πούμε, λοιπόν, ότι ο καλύτερος τρόπος προσέγγισης των ανθρώπων είναι διά των πραγμάτων που γνωρίζουν, των εμπειριών τους, των γνώσεων τους. Και αυτό διότι είναι τέκνα του Θεού.

---

²⁵⁵ Πράξ. 17, 22-31.

Αυτό το οποίο υποστηρίζουν, το λάθος που διαπράττουν, η εκτροπή στην οποία βρίσκονται αποτελούν όλα διαστροφή όσων έχει πει και έχει κάνει ο Θεός. Επινοητής αυτής της διαστροφής όπως όλοι γνωρίζουμε είναι ο διάβολος. Αρκεί να θυμηθούμε την επιτυχία που είχε η διαστρέβλωση τῶν λόγων του Θεού και ἡ πρόταση που έκανε στους πρωτοπλάστους. Η τακτική του είναι να διαστρεβλώνει κάθε καλή λειτουργία κάνοντάς την αμαρτία²⁵⁶.

Ας αναφέρουμε, όμως, άλλο ένα παράδειγμα προς απόδειξη των ανωτέρω. Ο άνθρωπος είναι πλασμένος για να έχει μέσα του ζωή, για να αποκτήσει εμπειρία του Θεού, σχέση και επαφή μαζί του. Αυτό το δήλωσε και ο ίδιος ο Χριστός μας λέγοντας: «ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσιν²⁵⁷». Αυτή την δίψα για ζωή πως την σβήνει ο σύγχρονος άνθρωπος, συμπεριλαμβανομένου και του πιστού ορθοδόξου χριστιανού; Διὰ του Ζώντος Ὑδατος ἢ δι' άλλων τρόπων που όλοι αντιλαμβανόμαστε και διαπιστώνουμε αδιαμφισβήτητα με όσα ακούγονται στην ιερά εξομολόγηση;

Επομένως ο τρόπος ζωής των ανθρώπων ἢ συμπεριφορά τους και οι συνήθειές τους είναι δηλωτικά της ψυχικής τους κατάστασης, της παθολογίας της προσωπικότητάς τους. Ο σύγχρονος ποιμένας αυτό οφείλει να αφουγκραστεί, να μάθει τι βρίσκεται πίσω από όλα αυτά, να βοηθήσει και τον άνθρωπο να το καταλάβει και να του στρέψει την προσοχή εκεί που πρέπει, εκεί απ' όπου θα λάβει την χαρά, την ευτυχία, την ειρήνη. Για να το κάνει αυτό οφείλει να γνωρίζει τουλάχιστον την γλώσσα της εποχής του, την επικαιρότητα, τα βήματα που κάνει η επιστήμη σ' όλους τους τομείς, την συνεχώς μεταβαλλόμενη νομοθεσία,

---

²⁵⁶ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Στὰ μονοπάτια τοῦ κόσμου*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2016, σελ.

111. [Στὸ ἐξῆς: Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Στα μονοπάτια*].

²⁵⁷ Κατὰ Ἰω. 10, 10.

την ορολογία του σύγχρονου ανθρώπου, ακόμη και την συνεχώς παρακμάζουσα, δυστυχώς, γλώσσα των νέων, προκειμένου να υπάρχει η στοιχειώδης συνεννόηση²⁵⁸.

Το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε και έχουμε κληθεί να εργαστεί ο κληρικός ποιμαντικά, είναι σήμερα διαίρεμένο με πολλούς τρόπους.

Η διαίρεση αυτή καθ' εαυτή δεν είναι κάτι το άσχημο και αμαρτωλό, εφ' όσον αρχικά μπήκε από τον Θεό πριν από την πτώση, ως παιδαγωγικό μέσον για την ολοκλήρωση και σωτηρία, δηλ. τη θέωση του ανθρώπου. Έτσι, ο προορισμός της όλης δημιουργίας, που ήταν και είναι η ένωση των πάντων με τον θεό, της δημιουργίας με τον δημιουργό, κρύβει μέσα του την έννοια της διαίρεσης και της εν συνεχεία υπέρβασής της. Η υπέρβαση αυτή γίνεται με την ένωση του ανθρώπου με το πρότυπό του, τον Ιησού Χριστό, κατ' εικόνα του οποίου πλάσθηκε και στο πρόσωπο του οποίου υπερβαίνεται κάθε διαίρεση²⁵⁹.

Η ένωση όμως αυτή, δεν είναι παρά η κορυφή σε μια κλίμακα άλλων μικρότερων ενώσεων²⁶⁰, που έπρεπε να προηγηθούν και σκόπιμα είχαν τεθεί από τον Θεό, για να φανεί η αγάπη, η θέληση και η συγκατάθεση του πρωτόπλαστου ανθρώπου για την ένωση του ίδιου και της όλης δημιουργίας με Αυτόν. Η ζωή του πρωτοπλάστου ανθρώπου στον παράδεισο δεν ήταν όπως παρουσιάζεται στα μυθιστορήματα ένας διαρκής ρομαντικός και ανέμελος περίπατος, αλλά εργασία με συγκεκριμένο σκοπό²⁶¹.

²⁵⁸ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, *Στὰ μονοπάτια*, σελ. 114.

²⁵⁹ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 331.

²⁶⁰ *Άρσεν και θήλυ, παράδεισος και γη, γη και ουρανός, αισθητός και νοητός κόσμος, δημιουργία δημιουργός.*

²⁶¹ “καὶ ἔλαβεν κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν” (Γεν. 2, 15).

Όμως η ανοδική πορεία-κλίμακα διακόπηκε από το πρώτο σχεδόν σκαλοπάτι. Το πρωτόπλαστο ζεύγος δεν μπόρεσε να ξεπεράσει ούτε την πρώτη διαίρεση σε άρσεν και θήλυ. Τόσο η Εύα όσο και ο Αδάμ ανέπτυξαν την μεταξύ τους έχθρα, την έχθρα με τον Θεό και φυσικά με την όλη δημιουργία. Αυτή την γενική θα λέγαμε έχθρα²⁶², όλων προς όλους και χαώδη διαίρεση, ήρθε να καταλύσει στο πρόσωπό του ο Ιησούς, καλώντας μας όλους σε Χριστοποίηση.

Ο μετά την πτώση άνθρωπος δεν έχει να παλέψει με την υπέρβαση των αρχικών παιδαγωγικών διαιρέσεων που είχε βάλει ο θεός, οι οποίες παγιώθηκαν και έγιναν τρομακτικές, αλλά και με πολλές άλλες που δημιούργησε ο ίδιος με την αποστασία του, εισάγοντας την φθορά και τον θάνατο στην ανθρωπότητα. Μόνος του ήταν αδύνατον να πράξει οτιδήποτε. Διατηρήθηκε μεν η επιθυμία του να φτάσει τον Θεό, αλλά οι δρόμοι και οι μέθοδοι που επέλεγε σε κάθε εποχή τον οδηγούσαν στην αντίθετη κατεύθυνση²⁶³.

Άρα σκοπός της ποιμαντικής μας είναι «η Χριστοποίηση» του ανθρώπου. Αυτός είναι και ο αληθινός προορισμός του. Οι ποιμένες, αυτοί που έχουν αποστολή να οδηγήσουν το ποίμνιο στη Χριστοποίηση, πρέπει να έχουν γνώση της Χριστολογίας, δηλ. της ταυτότητας του Χριστού, είτε θεωρητική, είτε εμπειρική που θα ήταν και το άριστον, όπως είχαν οι πατέρες, για να ξέρουν που και πως θα κατευθύνουν το ποίμνιο²⁶⁴.

---

²⁶² “Αὐτός γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ. καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς· ὅτι δι’ αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέροι ἐν ἐνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα” (Πρὸς Ἐφεσ., 2, 14-18).

²⁶³ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, *Δογματική*, σελ. 73.

²⁶⁴ Εγκύκλιος «Περὶ ἱερατικῶν κλίσεων», 781/414/24.02.2014.

Ας σταματήσουμε όμως εδώ για λίγο το θεολογικό υπόβαθρο του κεφαλαίου μας, και να δούμε και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε και έχει αποστολή να εργαστεί ο ιερέας.

Αρχικά, ως κοινωνικό περιβάλλον θα πρέπει να εννοήσουμε εκείνο της ενορίας μας. Αυτό είναι το κοινωνικό περιβάλλον, στο οποίο πρώτα και κύρια έχουμε κληθεί να ασκήσουμε άμεσα την ποιμαντική μας. Δεν μπορούμε όμως να αγνοήσουμε την ευρύτερη κοινωνία του τόπου μας και τα προβλήματά του, ούτε φυσικά τη χώρα στην οποία ζούμε. Επίσης απόλυτα αναγκαίο είναι ο ποιμένας να αφουγκράζεται την παγκόσμια κοινότητα, αφού με τα σημερινά μέσα επικοινωνίας, θέλουμε δεν θέλουμε, όλος ο κόσμος βρίσκεται μέσα στην ενορία μας και μας επηρεάζει, από τον μικρότερο (κι κυρίως αυτόν) έως τον μεγαλύτερο. Σχηματικά θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι το κοινωνικό περιβάλλον απεικονίζεται με ομόκεντρους δακτυλίους, όπου στο κέντρο είναι η ενορία, μετά η πόλη ή το νησί, μετά η χώρα και τέλος ο κόσμος όλος. Μεταξύ των δακτυλίων αυτών δεν υπάρχουν τείχη και στεγανά. Αντίθετα μάλιστα, υπάρχει έντονη δραστηριότητα και κινητικότητα. Όπως από το κέντρο πρέπει να ξεκινούν ακτίνες προς την περιφέρεια, οι ποιμαντικές δράσεις και κινήσεις, με τον ίδιο τρόπο καταλήγουν σ' αυτό άλλες ακτίνες-επιδράσεις, ερχόμενες εξωτερικά. Αυτός είναι θα λέγαμε ένας χωροταξικός κοινωνικός διαχωρισμός, ως προς την ενορία²⁶⁵.

Ένας άλλος διαχωρισμός του κοινωνικού περιβάλλοντός μας είναι εκείνος που απεικονίζει την σχέση τους με την Εκκλησία. Βάζοντας ένα εξωτερικό και αντικειμενικό κριτήριο διαχωρισμού, εν γνώσει μας ότι δεν

---

²⁶⁵ ΕΦΡΑΙΜ ΣΤΕΝΑΚΗΣ, Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, «Η ποιμαντική φυσιογνωμία της ενορίας», στό: [Πρακτικά Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικές διαστάσεις του Ένοριακού Έργου», έκδ. Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού], Τήνος 2007, σελ. 171-88 (173-4). (Στό έξης: ΕΦΡΑΙΜ ΣΤΕΝΑΚΗΣ, Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, «Η ποιμαντική»).

ισχύει πάντα, τότε ένας πρώτος κύκλος θα περιέχει τα βαπτισμένα και «συνειδητά μέλη» της εκκλησίας που έχουν στενό σύνδεσμο με τα μυστήριά της²⁶⁶.

Σε ένα επόμενο δακτύλιο θα είναι τα βαπτισμένα μέλη τα οποία όμως είναι λίγο, πολύ, ή και εντελώς αποστασιοποιημένα για διάφορους λόγους από τις λειτουργικές συνάξεις. Μετά εκείνα των άλλων χριστιανικών δογμάτων, μετά των άλλων θρησκειών και τέλος εκείνων που ισχυρίζονται ότι είναι άθεοι. Στις τελευταίες ομάδες ο διαχωρισμός είναι συνήθως συνειδητός δηλ. ο καθολικός, ο προτεστάντης, ο μουσουλμάνος και ο άθεος, γενικά ξέρουν ότι είναι κάτι άλλο από μας, άσχετα αν δεν το δείχνουν ακόμη φανερά²⁶⁷.

Αυτές είναι δυο εικόνες, χωρίς να είναι οι μοναδικές, του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ζούμε και έχουμε αποστολή να εργαστούμε. Και στις δυο περιπτώσεις θεωρήσαμε, και σωστά κατά τη γνώμη μας, ως κέντρο το ναό μας.

Ας δούμε τώρα πως η Εκκλησία διαποτίζει όλο αυτό το κοινωνικό σύνολο όπως και αν το δούμε να διαρθρώνεται.

Και οι δυο αυτές εικόνες των ομόκεντρων δακτυλίων, μας θυμίζουν την εικόνα της κοινωνίας όπως ήταν τότε την ημέρα της Πεντηκοστής. Στο κέντρο το υπερώο, όπου ήταν συναθροισμένοι οι φωτισμένοι μαθητές. Γύρω-γύρω κατά σειρά, αυτοί που πίστεψαν την ημέρα εκείνη και βαπτίστηκαν, μετά οι Ιουδαίοι, μετά οι προσήλυτοι εθνικοί, και πιο έξω και

---

²⁶⁶ ΕΦΡΑΙΜ ΣΤΕΝΑΚΗΣ, Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, «Η ποιμαντική», 175.

²⁶⁷ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΣΤΥΛΙΟΥ, Μητροπολίτης Αχελώου, «Η διακονία του λόγου στην ένορία», στό: [Πρακτικά Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικές διαστάσεις του Ένοριακού Έργου», έκδ. Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού], Τήνος 2007, σελ. 207-18 (209-12). [Στό έξης: ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΣΤΥΛΙΟΥ, Μητροπολίτης Αχελώου, «Η διακονία»).

μακρύτερα τα έθνη, «αι χώραι²⁶⁸», που ήταν λευκές, δηλ έτοιμες προς θερισμό, όπως είπε ο Κύριος στους μαθητές του στο πηγάδι του Ιακώβ. Καθήκον των μαθητών ήταν εγκαινιάζοντας τη νέα περίοδο της οικονομίας του Αγίου Πνεύματος να εργαστούν ποιμαντικά και να καταργήσουν τους διαχωρισμούς που στεκόntonτουσαν εμπόδιο, ώστε να γίνει όλη η οικουμένη μια ποιμνη και εις ποιμήν. Αυτή η μια ποιμνη, είναι για μας η Εκκλησία της Καινής Διαθήκης, η οποία μυστηριακά δεν είναι παρά η λειτουργική σύναξη της Θ. Ευχαριστίας²⁶⁹. Είναι δεκτό ότι καλύτερος ορισμός της Εκκλησίας δεν υπάρχει, από εκείνον που ορίζει ότι «η Εκκλησία εν τοις μυστηρίοις σημαίνεται».

Στην Εκκλησία της Καινής Διαθήκης, όμως ενσωματώνεται κάθε προγενέστερη μορφή της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας, και φυσικά δεν απουσιάζει η σύμπασα κτίση και δημιουργία. Δεν είναι καθόλου υπερβολή αν πούμε ότι η όλη δημιουργία είναι παρούσα εκεί στη Θ. Λειτουργία, αφού ο Θεός δημιουργώντας, δημιούργησε ουσιαστικά την Εκκλησία. Στον εσπερινό της Αναστάσεως, η όλη κτίση και δημιουργία, λογική και άλογος, στενάζουσα και συνωδύνουσα, καλείται από τον νικητή της φθοράς και του θανάτου Ιησού Χριστό, να υμνήσει και να δοξολογήσει τον Θεό για την μεγάλη ευεργεσία της απολυτρώσεώς της από τον διχασμό και διαίρεση που προκάλεσε η αμαρτία. Και πρόθυμα, η πριν τάλαινα παγκληρία των εθνών, απαντά στο κάλεσμα. «Τον Κύριον υμνούμεν και υπερψύόμεν εις πάντας τους αιώνας²⁷⁰».

Συμπερασματικά από τα μέχρι τώρα εκτεθέντα προκύπτει ότι η άρση των διαιρέσεων και των όποιων αντινομιών, προσωπικών και κοινωνικών μπορεί να γίνει με την Χριστοποίηση του ανθρώπου και αυτή

---

²⁶⁸ «Ίδου λέγω ύμιν, έπάρατε τους όφθαλμούς ύμων και θεάσασθε τας χώρας ότι λευκαί ειςιν προς θερισμόν» (Ιω. 4, 35).

²⁶⁹ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, Δογματική, σελ. 99.

²⁷⁰ Β. ΤΣΙΓΚΟΣ, Δογματική, σελ. 306.

πραγματοποιείται μέσα στη Θ. Λειτουργία, και δια των μυστηρίων, δια της παροχής της χάριτος του Θεού. Προαπαιτούμενη φυσικά, είναι η θέληση του ανθρώπου να συμμετάσχει σ' αυτή την διαδικασία.

Η ποιμαντική μας ως εκ τούτου οφείλει να περιστραφεί γύρω απ' αυτούς τους δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας ποιμαντικής εργασίας, έχει να κάνει με τον ίδιο τον ποιμένα και κινείται στην κατεύθυνση να μην γίνεται ο ίδιος αιτία να κλείνει η στροφή της χάριτος του Θεού προς τους ανθρώπους. Τη χάρη που παρέχει ο Θεός δωρεάν δια των μυστηρίων, μια απρόσεκτη ή κακή ποιμαντική μπορεί να την καταστήσει ανενεργό προς τους ανθρώπους. Η χάρη του Θεού προσφέρεται δωρεάν σε όλα τα βαπτισμένα μέλη του σώματος του Χριστού δια των μυστηρίων. Τα μυστήρια όμως τα τελούν συγκεκριμένοι άνθρωποι σε καθορισμένους ως επί το πλείστον χώρους. Οπότε η προσοχή μας και η μέριμνά μας πρέπει να είναι μεγάλη στο θέμα της τέλεσης της Θ. Λειτουργίας και των μυστηρίων, ώστε να μην γινόμαστε αιτία να στερούνται οι πιστοί τη χάρη του Χριστού. Και την στερούνται είτε όταν εξ αιτίας μας δεν έρχονται στις συνάξεις, είτε όταν για κάποιους λόγους έρχονται, απέχουν από την ουσιαστική συμμετοχή τους, θεωρώντας ότι βρίσκονται σε περιβάλλον αλλότριο ή υποκριτικό. Αυτό συμβαίνει κυρίως με τους νέους. Δυστυχώς για μας, η προτροπή των πατέρων, πρώτον καθαρθήναι και έπειτα καθάραι, φωτισθήναι και έπειτα φωτείσαι, κτλ. τις περισσότερες φορές θεωρείται προϋπόθεση περιττή, για έναν που αναλαμβάνει το ποιμαντικό έργο και συχνά η διαδικασία αγνοείται, ή καταστρατηγείται με νομότυπους τρόπους²⁷¹.

Αναφέρουμε γενικά κάποιες καταστάσεις που απαιτούν την προσοχή μας σαν σύνολο, επειδή δημιουργούν σύγχυση στον κόσμο και τον κάνουν να μας αντιμετωπίζει τουλάχιστον με επιφύλαξη.

---

²⁷¹ ΕΦΡΑΙΜ ΣΤΕΝΑΚΗΣ, Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, «Η ποιμαντική», σελ. 182.

Υπερβολική επιείκεια ή υπερβολική αυστηρότητα, (είτε από τον ίδιο ποιμένα είτε από διαφορετικούς για το ίδιο θέμα) παράλογα επιτίμια ή κανόνες, επίπλαστη ευσέβεια, φανταχτερές ή και προκλητικές εμφανίσεις, ανοχή ή το χειρότερο ενθάρρυνση προλήψεων και δεισιδαιμονιών, εκούσια ή ακούσια ελαφρότητα στην τέλεση των μυστηρίων, ειδικά γάμων αλλά και βαπτίσεων, άκομψης έμπνευσης ερανικές ευκαιρίες μέσω οργάνωσης «ευσεβών εκδηλώσεων» που μας εκθέτουν και μας ισοπεδώνουν στα μάτια των σκεπτόμενων, εκφοβισμός του κόσμου για διατήρηση του κύρους μας ή των θέσεων ή των απόψεών μας όπως και το αντίθετο δηλ. πλήρης αδυναμία ποιμαντικής και «παράδοσή μας» στην ποιμαντική των ενοριτών²⁷².

Όλα αυτά, συνδυαζόμενα με τις κατά τόπους συνήθειες και με παραδόσεις άσχετες τις περισσότερες φορές με την παράδοση της εκκλησίας, μας καθιστούν σώμα ξεκομμένο από το κοινωνικό σύνολο, ένα κακό, ιδιόρρυθμο, ή γραφικό κατεστημένο. Ο πολύς κόσμος δυστυχώς δεν μας θεωρεί μέλος του σώματός του, αλλά μας αντιμετωπίζει ως κατεστημένο²⁷³.

Παρόμοια έκαναν και την εποχή του Χριστού οι ανήκοντες στο θρησκευτικό κατεστημένο της εποχής του και τον ανάγκασαν να κάνει αυτή τη φοβερή εναντίον τους κριτική. Όλοι θυμόμαστε τα γνωστά ουαί που διαβάζουμε το βράδυ της Μ. Δευτέρας, με φοβερότερο το τελικό συμπέρασμα, το οποίο αναφέρει πρώτο: «Ουαί δέ ύμιν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν

---

²⁷² ΔΑΝΙΗΛ ΠΟΥΡΤΣΟΥΚΛΗΣ, Μητροπολίτης Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ, «Ἡ λειτουργική», 80.

²⁷³ Ἀρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος*, σελ. 100-3.

ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν²⁷⁴».

Το ίδιο και ο Μ. Βασίλειος στην Θ. Λειτουργία που φέρει το όνομά του, παρακαλεί τον Θεό να μην γίνει αιτία η απρόσεχτη ζωή των λειτουργών, στο να δημιουργηθεί σκανδαλισμός των πιστών από τους λειτουργούς, με αποτέλεσμα οι πιστοί, να μην λάβουν την χάρη του αγίου μυστηρίου, από την κοινωνία του Σώματος και του Αίματος του Χριστού, στο οποίο έχουν ετοιμαστεί να προσέλθουν. Γράφει ο Μ. Βασίλειος: «Μνήσθητι, Κύριε, κατά τό πλήθος τών οικτιρμών σου, καί τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, συγχώρησόν μοι πάν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καί ἀκούσιον, ...καί μη διά τας ἐμάς ἀμαρτίας κωλύσης τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος ἀπό τῶν προκειμένων Δώρων...». Λέγοντας τα παραπάνω δεν εννοούνται τα προσωπικά μας σφάλματα που όλοι κάνουμε ως άνθρωποι και στα οποία τελικά ο κόσμος είναι πολύ επιεικής, αλλά μεθόδους και παγιωμένες άσχημες πρακτικές²⁷⁵.

Ο δεύτερος άξονας ποιμαντικής εργασίας, κινείται στην κατεύθυνση να πείσουμε τους ενορίτες μας να θελήσουν να αξιοποιήσουν την παρεχόμενη δια των μυστηρίων χάρη. Εδώ είναι κυρίως η ποιμαντική. Η ποιμαντική είναι τέχνη που έχει σκοπό να κάνει την κοινωνία, Εκκλησία. Εάν η εργασία μας κατά τον πρώτο άξονα απαιτεί κοπιαστική εργασία και προσοχή, για τον προσωπικό μας αγιασμό, η ενασχόλησή μας κατά τον δεύτερο άξονα, απαιτεί εξ ίσου πολύ ή και περισσότερο κόπο, συντονισμένες διακριτικές προσπάθειες και καλή συνεργασία με πολλούς. Πρέπει όμως πριν, να

---

²⁷⁴ Κατὰ Ματθ. 23, 13-35.

²⁷⁵ ΔΑΝΙΗΛ ΠΟΥΡΤΣΟΥΚΛΗΣ, Μητροπολίτης Καισαριανῆς Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ, «Ἡ λειτουργική», 89-90.

ξεκαθαρίσουμε το θεολογικό υπόβαθρο της όποιας ποιμαντικής θελήσουμε να εφαρμόσουμε²⁷⁶.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να βάλουμε κάποιες ποιμαντικές αρχές οι οποίες πηγάζουν από το πνεύμα της Καινής Διαθήκης. Έτσι: Μια πρώτη αρχή είναι ότι, ποιμαίνουμε χωρίς να ξεχνάμε ότι είμαστε στην Καινή Διαθήκη. Στην Παλαιά, ο Θεός δίνοντας συνεχώς αποδείξεις της παρουσίας του με διάφορους τρόπους, καλούσε τον λαό του να πάει σε κάποιο μέρος για να τον συναντήσει. Αυτή η συνάντηση απαιτούσε προετοιμασία από το λαό, προσφορά θυσιών, εξαντλητικούς καθαρμούς και τελετουργίες. Αντίθετα στην Καινή, εκδηλώνεται η άπειρη αγάπη του Θεού και ο ίδιος έρχεται και βρίσκει τον άνθρωπο στην αμαρτωλή του κατάσταση. Στη συνέχεια θυσιάζεται ο ίδιος γι αυτόν τον αμαρτωλό, τον αποστασιοποιημένο, τον στιγματισμένο, τον αρνητή, ελπίζοντας ότι θα τον φιλοτιμήσει να Τον αποδεχτεί ελεύθερα. Ανατρέπει τη λογική που θέλει τον καθώς πρέπει και τον κοινωνικά αποδεκτό, να είναι και ο αρεστός του Θεού και επαινεί την αμαρτωλή και πόρνη γυναίκα και τον τελώνη, ενώ παίρνει μαζί του, πρώτο οικήτορα του παραδείσου, τον ληστή. Μετά όμως, δεν παρέχει άμεσες αποδείξεις για την παρουσία του και την ύπαρξή του. Θα λέγαμε μάλιστα ότι γίνεται το αντίθετο. Μακαρίζει τους μη ιδόντας και πιστεύσαντας²⁷⁷.

Η τακτική αυτή μας υπαγορεύει ποιμαντική μέθοδο εργασίας και συμπεριφοράς. Με εφόδιο και προϋπόθεση την αγάπη, με διάκριση και προσοχή, αλλά χωρίς τις γνωστές αναστολές του «τι θα πει ο κόσμος», οφείλουμε να πλησιάσουμε τον μη κοινωνικά αποδεκτό, έστω και αν η

---

²⁷⁶ Πτωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, «Ποιμαντική των διαφόρων τύπων στην ενορία», στο: [Πρακτικά Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικές διαστάσεις του Ένοριακού Έργου», έκδ. Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού, Τήνος 2007, σελ. 219-30 (221). (Στό εξής: Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, «Ποιμαντική»).

²⁷⁷ “λέγει αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες”. (Κατὰ Ἰω. 20, 29)

κριτική των συνεργατών μας, που δυστυχώς πολλοί θεωρούν την εκκλησία μια κλειστή κάστα σεσωσμένων, είναι αποθαρρυντική²⁷⁸.

Μια δεύτερη αρχή και συνέπεια της πρώτης πηγάζει από το νόημα των χωρίων: «...τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ὁμοία ἐστὶν ζύμη...²⁷⁹», «... πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι ...;²⁸⁰ «...καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν, ...²⁸¹». Σύμφωνα με αυτά, και πολλά παρόμοια όπου «ζωγραφίζονται», χωρίς να κωδικοποιούνται οι ποιμαντικές μέθοδοι, ο ποιμένας έχοντας τη δύναμη της «μαγιάς», οφείλει να ζυμώσει το περιβάλλον του, που σημαίνει ότι πρώτα και κύρια πρέπει να γίνει και να μείνει κοινωνικά αποδεκτός από αυτό, να αναζητήσει τον κάθε ένα και να μετάσχει της ζωής του, των προβληματισμών και των θλίψεων, πλην όμως παραπλησίως δηλ. ναι μεν «αλλήλων τα βάρη βαστάζετε,... ἐν πνεύματι πραΰτητος, ἀλλὰ σκοπῶν σεαυτὸν μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς²⁸².

Μετά από την περιγραφή των δυο αξόνων ποιμαντικής εργασίας, των αρχών ποιμαντικής και την κατά δύναμη σύντομη ανάπτυξη του θεολογικού πλαισίου εργασίας μας, πρέπει να δούμε και την κοινωνική πραγματικότητα στην οποία ζούμε και καλούμαστε να εργαστούμε. Δυστυχώς δεν υπάρχουν απλά σημάδια χωρισμού, αλλά ουσιαστικός και επώδυνος χωρισμός και απομάκρυνση των πολλών από την ευχαριστιακή σύναξη, αφού αυτήν θεωρούμε ως Εκκλησία.

²⁷⁸ Αρχιμ. Φ. ΦΑΡΟΣ, *Κλήρος*, σελ. 99.

²⁷⁹ “Καὶ πάλιν εἶπεν· τίνι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ὁμοία ἐστὶν ζύμη, ἣν λαβοῦσα γυνὴ [ἐν]έκρυσεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον”. (Κατὰ Λουκ. 13, 20-21).

²⁸⁰ “τίς τούτων τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς;” (Κατὰ Λουκ. 10, 36).

²⁸¹ “Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιά κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός,..... ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ’ ἐστὶν τὸν διάβολον.” (Πρὸς Ἐβρ. 2, 14).

²⁸² Πρὸς Γαλ. 6, 1-2.

Οι πλείστοι των συνανθρώπων μας, των βαπτισμένων χριστιανών, έχουν φτιάξει και ζουν στον δικό τους κόσμο. Ζουν κλεισμένοι στο εγώ τους και το δικό τους «εμείς» είναι τόσο στενό που μετά βίας χωράει ένα ή δυο ακόμη. Οδηγός πλεύσεως στη ζωή τους δεν είναι το ευαγγέλιο και πολύ περισσότερο σκοπός της ζωής τους δεν είναι η Χριστοποίηση για την οποία κάναμε λόγο πριν, την οποία άλλωστε αγνοούν εντελώς.

Η τηλεόραση, με τους διάφορους τηλεοπτικούς αστέρες της δημοσιογραφίας, πληρωμένα ως επί το πλείστον όργανα της εκάστοτε άρχουσας τάξης και των μεγάλων συμφερόντων, ή με τους σταρ της αποχαυνωτικής ψυχαγωγίας, είναι οι σύγχρονοι «γεροντάδες και γκουρού» που καθοδηγούν, υποβάλλοντας ιδέες, πρότυπα και τρόπους ζωής αλλότριους της εκκλησίας. Η προσευχή έχει ξεχαστεί σχεδόν από τους περισσότερους, η συμμετοχή στα μυστήρια έγινε ευκαιριακή και χωρίς επίγνωση, ενώ ταυτόχρονα έχει αναπτυχθεί μια ιδιότυπη θρησκοληψία, αφού γίνεται μάχη για τα υψώματα, τα βασιλικά του Σταυρού και τα λουλούδια του επιταφίου και τα αποκέρια της Μ. Πέμπτης, με τα οποία θέλουν να ξερκίσουν τον φόβο του θανάτου και της φθοράς. Ζητούν να διαβαστούν σ' αυτούς ή σε μέλη της οικογενείας τους, ευχές της βασκανίας και γενικότερα περιστασιακές ευχές, που πιστεύουν ότι θα δράσουν με μαγικό τρόπο πάνω τους²⁸³.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα, για τα οποία έγιναν πολλοί και μεγάλοι και αιματηροί αγώνες για να κατακτηθούν, χρησιμοποιούνται πολλές φορές σε λάθος κατεύθυνση και κρατούν τους ανθρώπους σε απόσταση από την Εκκλησία ή τους κάνουν να την βλέπουν με επιφύλαξη, ένεκα της απουσίας της από τους κοινωνικούς αγώνες, για τα δικαιώματα στην

---

²⁸³ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΣΤΥΛΙΟΥ, Μηροπολίτης Αχελώου, «Η διακονία», σελ. 210.

μόρφωση, στην υγεία, στην ελευθερία της έκφρασης κ.α. που έδιναν οι άλλοι αγωνιστές²⁸⁴.

Πώς να μιλήσεις πλέον στα νέα ζευγάρια για την ζωή του Χριστού, για τον Κυριακάτικο εκκλησιασμό, για τη χαρά της ζωής, για τη ζωή των παιδιών τους μέσα στην Εκκλησία; Σε αντιμετωπίζουν περίπου σαν τρομοκράτη, που πας να τους ανατινάξεις ό,τι έκτισαν και να τους ξεβολέψεις. Και σαν να μην έφτανε αυτό, αρκετές φορές αισθάνεσαι, ότι όλο και κάποιος αυστηρός αόρατος φρουρός της πίστεως, ή της ηθικής, κληρικός ή λαϊκός, σε παραφυλάει για να τεστάρει την ορθοδοξία σου, την πνευματικότητά σου και το έργο σου²⁸⁵.

Βλέποντας όλα αυτά λες ότι το παιχνίδι της ποιμαντικής ουσιαστικά και ανθρωπίνως έχει χαθεί. Και σκέφτεσαι ότι ένεκα ποιμαντικής μυωπίας, δεν είδαμε ή δεν προλάβουμε την μεταβολή των κοινωνικών δομών και σχέσεων ή τις εργασιακές και οικογενειακές ισορροπίες. Αρτηριοσκληρωτικά προσκολλημένοι ή έχοντας φαντασιώσεις με ιδεατούς κόσμους, συμπλέοντες με καθεστώτα που μας βόλευαν, επειδή καθιστούσαν τον ιερέα κάτι σαν κοινωνικό χωροφύλακα της εφαρμογής του Ευαγγελίου, εργαζόμενοι με προκρούστιες μεθόδους, φτάσαμε να γίνουμε ένα ξένο στην καλύτερη περίπτωση σώμα, μέσα στο κοινωνικό σώμα, χωρίς τη δύναμη της ζύμωσης.

Δεν χρειάζεται απελπισία ή απόγνωση. Αυτό που έλεγε ο γέροντας κι άγιος Σιλουανός έχει εφαρμογή στην περίπτωσή μας. «κράτα τον νου σου στον άδη και μη απελπίζου». Συνταγές πνευματικής ζωής στην Εκκλησία δεν υπάρχουν. Αρχικά, έχουμε υποχρέωση να παραδεχτούμε, ότι τα

---

²⁸⁴ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΣΤΥΛΙΟΥ, Μητροπολίτης Άχελώου, «Η διακονία», σελ. 218.

²⁸⁵ ΕΦΡΑΙΜ ΣΤΕΝΑΚΗΣ, Μητροπολίτης Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, «Η ποιμαντική», 179 - 80.

μεγάλα και στα ουσιώδη προβλήματα του κόσμου είμαστε ή απόντες ή θεατές ²⁸⁶.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Το Μυστήριο της χειροτονίας ιδρύθηκε και καθιερώθηκε από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό. Αφού προηγουμένως επέλεξε τους Αποστόλους και

---

²⁸⁶ Πρωτοπρεσβ. Β. ΘΕΡΜΟΣ, «Ποιμαντική», σελ. 228.

Μαθητές Του χαριτώνοντάς τους με την ζωοποιό Του δύναμη, τους έδωσε την εξουσία να ενεργούν τα μεγάλα και θαυμαστά εξ' ονόματός του. Οι Απόστολοι με τη σειρά τους χειροτόνησαν επισκόπους και πρεσβυτέρους, ενώ για όλα αυτά είχαν ομιλήσει προηγουμένως οι Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, προτυπώνοντάς τα εντός του σχεδίου της θείας οικονομίας.

Η Ιεροσύνη αποτελεί καρπό της θείας αγάπης και της συγκαταβάσεως και δεν αποτελεί επιβράβευση της Αγιότητας ή της Αξιότητας κάποιων ανθρώπων. Αποτελεί δε το μέγιστο αγαθό που μπορεί κάποιος να λάβει από τον Θεό.

Ενώ λοιπόν στην Παλαιά Διαθήκη ο Θεός έδινε διαρκώς αποδείξεις της μελλοντικής επί γης παρουσίας Του καθιστώντας ως σκευή εκλογής συγκεκριμένα πρόσωπα, ζητούσε από το λαό μέσω αυτών συγκριμένες πράξεις για να τον υπηρετήσουν και να τον δοξολογήσουν. Αυτά τα αιτήματα προϋπέθεταν την προετοιμασία του λαού και την προσφορά θυσιών, μέσα από εξαντλητικούς καθαρμούς και τελετουργίες.

Αντίθετα, στην Καινή εκδηλώνεται η άπειρη αγάπη του Θεού και η αμέριστη συμπαράστασή του στον άνθρωπο. Ο Ίδιος συναντά τον άνθρωπο στην αμαρτωλή του κατάσταση, τον διδάσκει και θυσιάζεται γι' αυτόν, ενώ αμέσως μετά παίρνει μαζί του τον πρώτο οικήτορα του παραδείσου, τον ληστή. Μετά όμως, δεν παρέχει άμεσες αποδείξεις για την παρουσία του και την ύπαρξή του. Θα λέγαμε μάλιστα ότι γίνεται το αντίθετο. Μακαρίζει τους μη ιδόντας και πιστεύσαντας.

Ο Ιερέας μέσω του χαρίτων που έχει λάβει από το Μυστήριο της Ιεροσύνης, είναι η συνέχεια της νέας Ιερουσαλήμ, ως της εποχής που ακολούθησε την ημέρα της Πεντηκοστής. Η πνευματική αλυσίδα που συνδέει διαχρονικά έως τις ημέρες μας τους πρώτους Αποστόλους με τους διαδόχους τους, αποτελεί συνέχιση του θείου θελήματος και διά της ιεροπραξίας και της ιερουργίας, τον μοναδικό τρόπο σωτηρίας του ανθρώπου διά των Μυστηρίων της Εκκλησίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ - ΠΗΓΑΙΟ ΥΛΙΚΟ

¹ Α' Πέτρ. 2, 5

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ, Ἐπίσκοπος Καισαρείας, Κανών 1, στο [Γ. ΡΑΛΛΗΣ – Μ. ΠΟΤΛΗΣ (ἐπιμ.), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ Τερῶν Κανόνων*, τ. 4, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος], Ἀθῆναι 1857, σελ. 90-1.

Ἐγκύκλιος «Περὶ ἱερατικῶν κλίσεων», 781/414/24.02.2014.

ΝΟΤΑΡΑΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ, Ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων, *Συνταγμάτιον*, τύποις Γεωργίου Ραδοβίτζη, Ἐν Τεργέστη 1715.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Σμυρναίους*, 9, PG 5, 840B- 857B.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Πρὸς Σμυρναίους* 8-9, PG 5, 707A-718C.

ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ, ἐκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ἀθήνα 2002⁴.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, *Εἰς Ρωμαίους Ὁμιλ. Α'1*, PG 60, 395-400.

Ο ΙΔΙΟΣ, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους, Ὁμιλ. ΙΓ', PG 62, 275-282.

ΙΩΣΗΦ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ, *Λόγοι Παρακλήσεως*, σειρά: Ψυχοφελή Βατοπαιδινά -15, ἐκδ. Ἰ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος 1998.

ΚΕΦΑΛΑΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, Ἐπίσκοπος Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικής*, Αυτοέκδοση, Ἀθήνα χ.χ.

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Ἐξομολογητάριον*, ἐκδ. Παναγόπουλος, Ἀθήνα 2003.

ΣΥΜΕΩΝ, Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, *Περὶ Ἱερωσύνης*, PG 155, 976A.

Ο ΙΔΙΟΣ, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, PG 155, 361A-504B.

B. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ (Α-Ω)

ALBERTZ R., *Ἱστορία της Θρησκείας του Ισραήλ*, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, μτφρ. Πολυξένη Αντωνοπούλου, Ἀθήνα 2006.

ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ Α. Πρωτοπρεσβ., *Ἀνθρώπου Ἀπαξίωση*, ἐκδ. Ἐπιστροφή, Ναύπλιο 2017.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Πόνημα Ἐλευθερίας*, ἐκδ. Ἐπιστροφή, Ναύπλιο 2018.

ΤΣΙΓΚΟΣ Β., *Δογματική της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, ἐκδ. Ostracon Publishing, Θεσσαλονικη 2019.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Π., «Ἰησοῦς Χριστός ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς» στό: [ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΟΛΕΒΑΣ (ἐπιμ.), *Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης*, ἐκδ. ΕΜΥΕΕ, Ἀθήνα 2006.

ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ Β. Πρωτοπρεσβ., *Ἡ φανέρωση τῆς ἱερωσύνης στὸν κόσμον*, ἐκδ. Ὑπακοή, Ἀθήνα 1996.

ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ Χ., *Ἀνάγκη για ρήξη, ὄχι για συνέχεια*, Καθημερινή της Κυριακῆς, 17/02/2008, (http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/xrhstos_giannaras/kathimerini_rupture_not_continuation.htm, (Ἀνάκτηση 30.3.2021).

ΔΕΣΠΟΤΗΣ Σ., *Ἀποστόλου Παύλου, Ποιμαντικές Ἐπιστολές*, τόμος Α, ἐκδ. Ἐννοια, Ἀθήνα 2018.

ΖΑΡΡΑΣ Κ., *Ἱστορία της Εποχῆς της Καινῆς Διαθήκης*, ἐκδ. Ἐννοια, Ἀθήνα 2005.

ΘΕΡΜΟΣ Β. Πρωτοπρεσβ., «Ποιμαντική των διαφόρων τύπων στην ενορία», στο: [Πρακτικά Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικές διαστάσεις τοῦ Ἐνοριακοῦ Ἔργου», ἐκδ. Ἴδρυμα Τηνιακοῦ Πολιτισμοῦ], Τήνος 2007, 219-30.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1996.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Στὰ μονοπάτια τοῦ κόσμου*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2016.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ν. Ἀρχιμ., «Ἡ Ἱερωσύνη κατὰ τὴν Πατερικὴ παράδοση» στο: [ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΟΛΕΒΑΣ (ἐπιμ.), *Το μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης*, ἐκδ. ΕΜΥΕΕ, Ἀθήνα 2006.

Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἡ κατανόηση τοῦ Χαρίσματος τῆς Ἱερωσύνης ὡς ἐργαλεῖο γιὰ τὸ Ποιμαντικὸ Ἔργο», στό: [Σύγχρονες Ποιμαντικὲς Διαστάσεις τοῦ Ἐνοριακοῦ Ἔργου, ἐκδ. Ἰ. Μ. Σύρου], Ἑρμούπολις 2007.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Κ. Πρωτοπρεσβ., *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1969.

ΚΑΛΠΑΚΗΣ Β., *Ἡ εἰς Πρεσβύτερον Χειροτονία στη Ὀρθόδοξη Εκκλησία*, Διδακτορικὴ Διατριβή, ΑΠΘ, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2019.

ΚΑΡΜΙΡΗΣ Ι., *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Εκκλησίας*, τ. Β', ἐκδ. Academische Druck, Γκρατς-Αυστρία 1968.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Μ., «Ὁ θεσμὸς τῆς Ἱερωσύνης στὴν Παλαιὰ Διαθήκη» στο: [Το μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, ἐκδ. ΕΜΥΕΕ], Ἀθήνα 2006 58-9.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ Χ., *Αρχαιολογία καὶ Θεσμολογία του Βιβλικοῦ Ἰσραήλ*, ἐκδ. Ἐννοια, Ἀθήνα 2013, σελ. 471.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Γ. Πρεσβ., *Κληρικοί καὶ Λαϊκοὶ ὡς λαὸς του Θεοῦ στον Ἅγ. Ἰωάννη το Χρυσόστομο*, Διδακτορικὴ Διατριβὴ υποβληθεῖσα στο Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχικλῆς του ΑΠΘ, αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2011.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Αρχαιολογία και Θεσμολογία τῆς Βιβλικῆς Παλαιστίνης*, αὐτοέκδοση, Ἀθήνα 2004.

ΠΟΥΡΤΣΟΥΚΛΗΣ ΔΑΝΙΗΛ, Μητροπολίτης Καισαριανῆς, Βύρωνος και Ὑμηττοῦ, «Ἡ λειτουργικὴ συνείδηση τοῦ Ἱερέως και ἡ ποιμαντικὴ για τὴν λειτουργικὴ ἀγωγή των πιστῶν» στο: [*Σύγχρονες Ποιμαντικὲς Διαστάσεις τοῦ Ἐνοριακοῦ ἔργου*, ἐκδ. Ἰ. Μ. Σύρου], Ἐρμούπολις 2007, σελ. 61-96.

ΣΑΚΧΑΡΩΦ Σ. Ἀρχιμ., *Ἀγώνας Θεογνωσίας*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἐκδ. Ἱερά Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2004,

Ο ΙΔΙΟΣ, *Ὅψώμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστίν*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἐκδ. Ἱερά Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2004.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Περὶ προσευχῆς*, μτφρ. Αρχιμ. Ζαχαρίας, ἐκδ. Ἱερά Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ 2001.

SIDOREAC P. Πρεσβ., *Ὁ Γέροντας Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, Πατερικὴ και Ποιμαντικὴ προσέγγιση*, Διδακτορικὴ διατριβὴ υποβληθεῖσα στο Τμῆμα Ποιμαντικῆς και Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, αὐτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2017.

ΣΤΕΝΑΚΗΣ ΕΦΡΑΙΜ, Μητροπολίτης Ὑδρας, Σπετσῶν και Αἰγίνης, «Ἡ ποιμαντικὴ φυσιογνωμία τῆς ἐνορίας», στό: [*Πρακτικὰ Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικὲς διαστάσεις τοῦ Ἐνοριακοῦ ἔργου»*, ἐκδ. Ἰδρυμα Τηνιακοῦ Πολιτισμοῦ], Τήνος 2007, 171-88.

ΣΤΥΛΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Μητροπολίτης Ἀχελῶου, «Ἡ διακονία τοῦ λόγου στὴν ἐνορία», στό: [*Πρακτικὰ Συνεδρίου «Σύγχρονες ποιμαντικὲς διαστάσεις τοῦ Ἐνοριακοῦ ἔργου»*, ἐκδ. Ἰδρυμα Τηνιακοῦ Πολιτισμοῦ], Τήνος 2007, 207-18.

ΤΣΙΑΚΑ Α., *Γυναῖκες με ιερατικὰ αξιώματα στα ἐλληνιστικὰ χρόνια ἀπὸ τὴ Θεσσαλία και τὴ Μακεδονία*, Μεταπτυχιακὴ Διπλωματικὴ Ἐργασία,

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Βόλος 2018.

ΤΣΙΓΚΟΣ Β., *Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2019.

ΦΑΡΟΣ Φ. Αρχιμ., *Κλήρος, ἡ ανεκπλήρωτη υπόσχεση πατρότητος*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1997.

Ο ΙΔΙΟΣ, *Παπαδοσύνης μορφή και παραμόρφωση*, ἐκδ. Ἀρμός 1994.

ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ Γ. Πρωτοπρεσβ., *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1972.

ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ Ι. Πρωτοπρεσβ., *Ὁ θεσμός του Διακόνου στη ζωή της Ἐκκλησίας*, στο: <https://www.pemptousia.gr/2015/01/diakonia2/>, (Ανάκτηση 20.2.2021).

Γ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ (Α-Ζ)

COSTELO T., *Forming a priestly identity*, Analecta Gregoriana, ἐκδ. Pontificia Universita Gregoriana, Roma 2002.

DE VAUX R., *Ancient Israel, Its Life and Institutions*, ἐκδ. Eerdemans, Grand Rapids Michigan 1997.

FERGUSON E., «Laying on of Hands: Its Significance in Ordination», *Journal of Theological Studies* 26 (1975).

TALMAGE J., *Jesus the Christ*, ἐκδ. Covenant Communications Inc., American Fork, 2014.

VAN DAM C., *The Deacon: The Biblical Roots and the Ministry of Mercy Today*, ἐκδ. Reformation Heritage Books, Grand Rapids, Michigan 2016.

Δ. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

¹https://www.documentacatholicaomnia.eu/02g/03450407_Iohannes_Chrysostomus_In_epistulam_II_ad_Timotheum_MGR.pdf (Ανάκτηση 10.2.2021)

ΑΔΑΜΖΙΛΟΓΛΟΥ Ε., «Οι γυναίκες στη μαθητεία και μαρτυρία του Ευαγγελίου κατά τη συντακτική εργασία του ευαγγελιστή Λουκά», στο: http://cemes-en.weebly.com/uploads/2/7/8/8/27884917/3_adamtziloglou_women_in_luke.pdf (Ανάκτηση 3.5.2021).

ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Μητροπολίτης Περγάμου, «Ο Επίσκοπος ως προεστώς της Ευχαριστίας» στο: <http://i-m-patron.gr/i-m-patron-old.gr/keimena/> (Ανάκτηση 12.04.2021).